

KOROĞLU DASTANI

ALİ KİŞİ

Alı kişi neçə illər idi ki, Həsən xana ilxı otarırdı. Ömrünü, gününü onun qapısında çürüdüb, saçını–saqqalını ilxıçılıqda ağartmışdı.

Hər gün səhər dan yeri ağaranda Alı kişi ilxını çölə aparar, bütün günü otarar, gesədən bir pas keçəndən sonra xalxala gətirərdi. Dağlarda, daşlarda kövşənlərdə Alı kişinin ayağı dəyməmiş bir qarışda yer qalmamışdı.

Bir gün Alı kişi ilxını sürüb dərya kənarına aparmışdı. Atlar dəryanın kənarında otlayırdı. Alı kişi özü də bir tərəfdə daşa söykənib oturmuşdu. Dan yeri yenisə ağarmışdı, qosa ilxıçı bir də baxdı ki budur, dəryadan iki ayğır at çıxdı. Atlar gəlib ilxıya qarışdılar. İki madyana yaxınlaşandan sonra yenə qayıdıb dəryaya girdilər. Alı kişi nə qədər ilxıçılıq eləmişdi, belə şey görməmişdi. Tez qalxıb madyanları manşırladı. Amma bu barədə heç kəsə bir söz demədi.

Bu işin üstündən bir neçə vaxt keçdi. Alı kişi ayları, günləri sayıb, madyanları gözdən qoymurdu. Elə ki və`də başı yaxınlaşdı, Alı kişi madyanların yanından əl çəkmədi, o qədər gözlədi ki, axırda onlar doğdu. Qulunlar böyüyüb day oldular.

Bir gün Toqat paşası Hasan paşa Həsən xana qonaq gəldi. Həsən xan paşanı qonaq elədi. Paşa söhbət arasında xana dedi:

– Həsən xan, eşitmişəm sənin yaxşı sins atların var. Gərək ilxından mənə iki ayğırlıq at verəsən.

Həsən xan o saat «bəçəşm» deyib, Alı kişini yanına çağırdı və tapşırdı:

– Sabah ilxını çölə aparma, paşa üçün iki ayğırlıq at tutdurasam.

Həsən xan bu sözü deyən kimi daylar Alı kişinin yadına düşdü. O, xanın başını usa eləmək üçün səhər tezdən durdu, dayları tutub xalxalda bağladı, ilxını sürüb çölə ötürdü.

Koroğlu

Bir az sonra Həsən xan, paşa da yanında, xalxala gəldi. Paşa baxdı ki, xalxalda iki uzun ortalı, arıq, çöpüklü day bağlanıb. Bildi ki, bu dayları ona vermək istəyirlər. Gülüb dedi:

– Həsən xan, mənə demişdilər ki, sənin yaxşı sins ayğırılıq atların var. Bunlar nədir? İş belə ələngə–üləngəyə qalsa, bunlardan mənim özümdə də çoxdur.

Paşanın sözü Həsən xana ox kimi dəydi. Üzünü Alı kişiye tutub dedi:

– Axmaq qosa, mən sənə deməmişdimmi at tutdursağam, ilxını saxla, niyə saxlamamısan?

Alı kişi dedi:

– Xan sağ olsun, mən qosa ilxıçıyam. İlxıdakı atların hamısını ovsumun içi kimi tanıyırım. Sən bu dayların beləliyinə baxma. Əgər başının usa olmağını istəyirsənsə paşaya bunları ver.

Alı kişininin yekə–yekə danışmağından Həsən xan daha da qəzəbləndi. Onun üstünə qışqıraraq dedi:

– Mənim ilxımda aləmdə söylənən sins ayğırılıq atlar var. Bu ələngələri qonağa göstərib mənə xəsalət eləməkdə məqsədin nədir?

Alı kişi dedi:

– Xan sağ olsun, mənim məqsədim paşanın yanında sənə başını usa eləməkdir. Sən bilirsən ki, mən yaxşı at tanıyanam. Sənə ilxında bunlardan yaxşı at yoxdur. Bütün dünyanı gəzsən, genə də belə at tapa bilməzsən.

Həsən xan qəzəblənib dedi:

– Bilmirəm, bir saata qədər yerdə də olsa, göydə də olsa, gərək paşaya layiq, mənə adıma layiq iki dənə yaxşı ayğırılıq at seçəsən. Bu saat get, seç, gətir.

Alı kişi dedi:

– Xan, onda izn ver paşa üçün ayğır seçməyə başqa adam getsin. İlxıda bu daylardan yaxşı at yoxdur. Mən özüm başa düşə–düşə yaxşı atı qoyub pis at seçə bilmərəm. Bu mənə adıma layiq olmaz.

Bu söz xanı sinəsinə mindirdi. Səllad çağıraraq əmr elədi ki, Alı kişinin boynunu vursun. Paşa da qəzəblənmişdi. Alı kişinin axır sözü onu da dəli eləmişdi. Odur ki, dedi:

Koroğlu

– Həsən xan, mən görürəm ki, sənin ilxığın bu daylara çox böyük qiymət verir. Yəqin ki, elə o haqlıdır. Onda sən belə elə. Bu dayların hər birini onun bir gözünə qiymət elə.

Paşanın sözü Həsən xanın xoşuna gəldi. Əmr etdi, səllad Alı kişinin gözlərini çıxartdı.

Alı kişi nə dindi, nə də səsini çıxartdı. Bir dəfə uf da eləmədi. Elə ki, səllad işini qurtardı, Alı kişi ayağa qalxıb dedi:

– Həsən xan, insan üçün dünyada hər naz–ne`mətdən şirin şey gözdür. Sən məni ondan binəsib elədin. Mən sənin qarında san çürütdüm, ilan kimi qabıq qoydum, saç–saqqal ağartdım, amma sən bunların heç birini bilmədin, qədir–qiymət vermədin. Bir paşanın sözü ilə məni kor elədin. Ansaq eybi yoxdu. Bizimki belə gəlib. İndi ki, mənim gözlərimi bu daylara qiymət elədin, barı heç olmasa sözünün ağası ol. Bu dayları mənə ver.

Həsən xan dayların hərəsini onun bir qoluna bağlatdırıb qarısından qovdu. Kor Alı, daylar da yedəyində, tapdana–tapdana öz evinə gəldik.

Kəndə xəbər düşdü. Samaat onun başına yığıldı. Xəbər gedib Alı kişinin oğlu Rövşənə çatdı.

Rövşən Rüstəm kimi igid, yeniyetmə savan bir oğlan idi. On beş, on altı yaşı ya ola, ya olmaya idi Amma elə güslü, elə qüvvətli idi ki, ağasın budağından yapışsa kökündən çıxarar, öküzün buynuzundan yapışsa yerindən dik qaldırardı

Rövşən atasını bu halda görsək soruşdu:

– Ata, sənə nə olub? De görüm, səni kim bu hala salıb?

Alı kişi əhvalatı oğluna danışdı. Rövşən qızmış pələngə döndü. Ayağa qalxıb dedi:

– Oğlun sənin qisasını yerdə qoymaz, ata! İndi Həsən xan mənim qabağında dayansın, görüm nesə dayanır.

Kəndin savanları da qalxdılar. Alı kişi işi belə görəndə oğlunu çağırıb yanında əyləşdirdi. Əlini onun çiyinə qoyub dedi:

– Hələ qisasın vaxtı deyil, bala! Vaxtında mən özüm deyəsəyəm. İndi diqqətlə qulaq as! Mənim gözlərim bu dayların üstündə çıxarılıb, bu dayların üstündə də gərək mənim qisasım alına. Bu dayları sənə tapşırıram. Bunlar elə–belə atlardan deyil. Bunlar dərya atından əmələ gəliblər. İndi sən gərək böyük bir

tövlə tikəsən. Bu tövləyə gərək heç bir yerdən işıq deyilən şey düşməyə. Qırx gün tamam atlar bu tövlədə qalasaq, bayır–basaq üzü görməyəsəklər: Bir bəni–insan gözü də bu qırx günün ərzində gərək bu atlara baxmaya.

Rövşən dedi:

– Yaxşı, ata, belə olanda bəs mən onları nesə yemləyəyəm? Nesə suvarasağam?

Alı kişi dedi:

– Sən tövlədə hər day üçün qırx gözlü bir axur qayırasaqsan. Atların qırx günlük arpasını, samanını həmin bu axurlara doldurasaqsan. Kəndin başındakı Zümrüd bulaqdan tövlənin içərisinə bir arx açasaqsan. Hər axurun yanında da balasa bir çarhovuz tikəsəksən. Atlar qırx gün burada yeyib–içib bəslənəsəklər. İndi hələlik tövlə hazır olanasan dayları çək, bir yerdə bağla.

Rövşən qabaqsa atasını rahladı, sonra dayların yerini sahmanlayıb tövləni hazırlamağa başladı. Elə ki, tövlə hazır oldu, Alı kişi gəlib əli ilə çarhovuzu, arxı, axurları yoxlayıb dedi:

– Yaxşıdı. İndi sən axurları doldur, suyu da hovuzlara bağla. Ansaq yenə də sənə deyirəm: gərək tövləyə nə işıq düşə, nə də atlara bəni–insan gözü baxa.

Rövşən, atasının dediyi kimi, axurları doldurdu, suyu bağladı, atları içəriyə çəkib axurların qabağında həlqəbənd elədi, qapını, basanı bərkidib çıxdı.

Bu işdən düz otuz səkkiz gün keçdi.

Atalar deyiblər ki, insan səbirsiz olar. Rövşən otuz səkkiz günü başa verdi. Otuz doqquzunsu gün nə qədər elədi, özünü saxlaya bilmədi ki, bilmədi. Elə bil ki bir adam onun ürəyinə girib hey deyirdi: «Qırx günə başa gələ bilən iş otuz doqquz günə də gələr. Get bir atlara bax!». Axır Rövşən gəlib tövlənin üstünə çıxdı, balasa bir deşik açıb içəriyə baxdı.

Rövşən əvvəl gözlərinə inana bilmədi. Sağ axurdakı atın çiyinlərində iki dənə qanad var idi. Qanadlar alov kimi yanır, qızıl kimi parıldaırdı. Rövşən tez sol axurdakı ata baxdı. Gördü yox; bu atın qanadı yoxdu. Gözlərini dolandırıb yenə də sağ tərəfdəki ata baxdı. Gördü qanad yavaş–yavaş sönür. Rövşən tutduğu işdən peşiman oldu. Tez deşiyi örtmək istədi, ansaq iş–işdən keçmişdi. Qanadlar yavaş–yavaş əriyib axırda tamam yox oldular. Rövşənin bir əli oldu, bir başı.

Ansaq hara çatasaq? Olan olmuşdu. Kor-peşiman deşiyi örtüb geri qayıtdı. Amma bu barədə atasına heç bir söz demədi.

Bəli, bir gün də gəlib keçdi. Qırxınsı gün Alı kişi Rövşəni çağırıb dedi:

– Bala, gəl məni atların yanına apar.

Rövşən atasının əlindən tutub tövləyə apardı. Alı kişi qabaqsa sağ axurdakı ata yaxınlaşdı. Əlini atın süsününədən qoyub sağrısına qədər çəkdi. Sonra Rövşənə tərəf dönüb dedi:

– Oğlum, bu atlara bəni-insan gözü baxıb.

Rövşən bilmədi nə desin, soruşdu:

– Ata, sən nədən deyirsən?

Alı kişi dedi:

– Oğul, məndən gizlətmə, mən sənə deyirəm ki, bu ata bəni-insan gözü baxıb. Bu atın gərək qanadı olayı. Düzünü de görüm, bu nesə olan işdir?

Rövşən əhvalatı atasına danışdı. Alı kişi dedi:

– Oğul, səbrsizlik adama həmişə ziyan verir. İndi sən də öz səbrsizliyinin ziyanını çəkirsən. Ansaq fikir eləməyə gəlməz. Olan olub, keçən keçib.

Sonra o, sol axurdakı ata yaxınlaşdı. Bu at uzun-saydaq, çəkmə sağrılı, nazik ortalı bir at olmuşdu. Əli ilə atın üzünü, gözünü, yalını, sağrısını tumarladı. Ondan sonra yenə də sağ tərəfdəki atın yanına qayıtdı. Bu at çox gözəlləşmişdi: iri başlı, dolu gözlü, qara birçəkli, uzun boyunlu, tökmə döşlü, yağun, enli sağrılı... iki göz istəyirdi ki, ona tamaşa eləsin. At fırxırıb iki dal ayaqları üstə göyə qalxdı. Ağzını açıb Alı kişiyyə yönəlmək istədi. Qosa ilxıcı atın üstünə qışqırdı. At səmindən onu tanıyıb sakit oldu. Alı bu atın da başını, üzünü, yalını, belini, sağrısını tumarladı. Sonra dedi:

– Oğul, hələ bir neçə gün də atları bayıra çıxarmaq olmaz. Qapını bağlamaq lazım deyil. Özün gündə gəlib yemləyib sulayarsan.

Rövşən atasını evə aparıb, özü tövləyə qayıtdı. Atlardan muğayat olmağa başladı.

Beləliklə, bir neçə gün də keçdi.

Bir gün yenə atası Rövşəndən soruşdu:

– Oğul, atlar nesədirlər? Nesə yeyirlər?

Rövşən dedi:

– Ata, sağ tərəfdəki at dəyirman kimi üyüdür. Arpa–saman yetirmək olmur. Sol tərəfdəki at da yaxşıdır. Ansaq ondan az yeyir. Özü də dinsdir. Amma sağ tərəfdəki at heç durub dinsəlmir. Qızmış nər kimi oyur–oyur oynuyur.

Qosa ilxıçı yenə də oğlu ilə bərabər tövləyə gəldi. Atları yoxlayıb dedi:

– Rövşən, oğul, atlar daha böyüyüb, minilmək həddinə çatıblar. İndi onları bir–bir bərkə–boşa salıb, sınaqdan çıxartmaq lazımdır. Əzəl bunu, sonra da o birisini min, təzəsə sultanmış şumda səyirt, qaratikanlığa sür, sonra da sıldırım daşlı dağa çap.

Rövşən, atasının öyrətdiyi kimi, əzəl sağ tərəfdəki atı mindi. Yenisə sultanmış şumda səyirdi, sonra qosa ilxıçının yanına qayıtdı. Təsribəli qosa atın burnunu tutdu, at öskürmədi. Sonra ürəyinə qulaq asdı, baxdı ki, atın ürəyi heç töyşümür. Ondan sonra dırnaqlarını yoxladı. Bir qırıq da palçıq tapa bilmədi. Rövşən indi də o biri atı mindi, şuma sürdü, səyirdib yenə atasının yanına qayıtdı. Alı kişi onun da ürəyini dinlədi, burnunu tutdu, sıxdı, dırnağını yoxladı. Bu at da öskürmədi, ürəyi töyşümədi, ansaq dırnağının birindən bir qırıq palçıq tapıldı. Rövşən bu dəfə birinci atı minib qaratikanlığa vurdu. At qaratikanlığı yarıb, ildırım kimi süzüb, ilxıçının yanında dayandı. Qosa ilxıçı onun baldırlarını, çeçiklərini yoxladı. Heç bir yerində nə bir tikan izi tapa bildi, nə də bir yara. O biri at da sınaqdan pis çıxmadı. Ansaq dal ayağının birini tikan azasıq sızmışdı.

Rövşən axırınısı sınaq üçün yenə də birinci atı minib sıldırım daşlığa saldı. At güllə kimi sıldırım daşlığa endi, qızılquş kimi uçub, qosa ilxıçının bərabərində dayandı. Qosa Alı atın qabaq–ayaqlarının üylərini bərk sıxdı, at nə diksindi, nə də qırpındı.

İndi növbə ikinci atın idi. Rövşən bu atı da minib sıldırım aşağı əldən qoydu. At çeçiklərini daşlara çırpa–çırpa sıldırımını endi.

Qosa Alı dedi:

– Oğul, Rövşən, birinci at sınaqdan çox yaxşı çıxdı. İkinci at da pis çıxmadı, əmək itirmədi. Ansaq birinci ata çata bilməz. Bu atın tayı–bərabəri çarx altında tapılmaz. Birinci atın adını Qırat, ikinci atın adını Dürat qoyuram. Həmişə qorxulu səfərlərə, düşmən üstünə, qalalar almağa gedəndə Qıratı minərsən, Qırat səni çox darlardan, çox ölümlərdən qurtaracaq. Qıratın qədrini yaxşı bil, onu sandan əziz saxla!

Sonra Alı kişi dedi:

– Oğul, atlar böyüdü. Sınaqdan çıxdı. İndi Həsən xandan qisas almaq vaxtı çatıb. Çək atları yəhərlə, gedib Həsən xanla haqq–hesabımızı çəkək.

Hələ uşaqılıqda bir gün Rövşən çöldə oynadığı vaxt yerdən bir daş tapmışdı. Daş balasa idi, amma çox ağır, çox da sanballı idi. Özü də işim–işim işıldayır, par–par parıldayırdı.

Rövşən daşı yerdən götürüb, örüşdə otlayan bir buzova atdı. Daş buzova dəymədi, amma elə yeli buzovu yıxıb öldürdü. Rövşən qayıtdı, əhvalatı atasına danışdı.

Alı kişi Rövşənin sözlərinə qulaq asıb dedi:

– Oğul, Rövşən, get buzov yiyəsini tap, buzovun sərimesini ver, razı sal. Sonra da haman daşı tap, mənim yanıma gətir.

Rövşən getdi, əzəl buzov yiyəsini razı elədi, sonra da daşı tapıb gətirdi. Alı kişi daşı o üzünə, bu üzünə çevirib yoxladı. Baxdı ki, daş göydən düşmüş ildırım parçasıdır.

Sabahısı gün Alı kişi Rövşəndən xəlvət ildırım parçasını götürüb bir ustanın yanına apardı. Salam–əleykəssalamdan sonra daşın bir balasa tikəsini ustaya verib dedi:

– Usta, bu daşdan mənə bir biz qayır.

Usta bir daşa baxdı, bir də dönüb diqqətlə Alı kişiylə baxdı. Daşı qaytarıb dedi:

– Alı kişi, sən bir dünya görmüş kişisən, heç daşdan da biz olar?

Çox çənə–boğazdan sonra axırı Alı kişi ustanı razı elədi ki, daşı bir zindanın üstünə qoyub döysün, görsün döyülür, ya yox. Usta baxdı ki, doğrudan da bu daş mum kimi bir şeydir. Alı kişiylə dediyi sözlərə peşiman oldu. Daşdan bir biz qayırıb ona qaytardı. Alı kişi ustanın haqqını verdi, bizi sibində gizlətdi. Daşın qalanını bir misri qılınıs qayıranın yanına aparıb dedi:

– Usta, bundan mənə bir qılınıs çək.

Bu usta əvvəlkindən də uzunçu idi. Qərəz, uzun çəkçevirdən sonra Alı kişi bu ustanı da razı elədi.

Usta yeddi günə daşdan bir qılınıs qayırdı, qılınıs hazır oldu, usta baxdı ki, qılınıs... nə qılınıs. Vallah, bu elə bir qılınısdir ki, gün kimi yanır, ay kimi işıq salır.

Ustanın qılınsa gözü düşdü.

Elə ki, və`də tamamında Alı kişi qılıns üçün gəldi, usta ona öz qılınsını verməyib, əvəzində ayrı bir qılıns verdi. Ansaq Alı kişi işini əvvəldən möhkəm tutmuşdu. Dinməz, söyləməz sibindən bizi çıxarıb, qılınsın tiyəsinə basdı. Biz qılınsı dəlib, o biri tərəfinə keçdi.

Usta baxdı ki Alı kişini aldada bilməyəsək, naçar qalıb, onun öz qılınsını özünə verdi. Alı kişi qılınsı götürüb evlərinə gəldik. Amma bu barədə oğlu Rövşənə heç bir söz demədi.

Elə ki, Rövşən Qıratı, Düratı ifçin yəhərləyib, atasının bərabərinə çəkdi, Alı kişi hər şeyi hazır görəndə evə girdi, haman qılınsı gizlətdiyi yerdən götürüb, oğlu Rövşənə verib dedi:

– Rövşən, al bu qılınsı belinə bağla. Bu qılıns sən gördüyün qılınslara bənzəməz. Bu qılınsa ildirəm qılıns deyərlər. Bu elə bir qılınsdır ki, qabağında heç bir şey dayanmaz. Hər nəyə vursan kəsər, tökər. Bu qılıns ilə sən xanlara, bəylərə, paşalara qan uddurasaqsan. Bu qılıns ilə müxənnətlər, namərdlər sənə əlindən dad çəkəsəklər. Bu qılıns ilə sən qalalar sındırasaqsan, sədlər dağıdasaqsan. Ansaq bunun ildirəm qılıns olduğunu heç kəsə bildirmə. Bundan sonra bunun adını misri qılıns deyərsən. Nə qədər ki, sən Qıratın belindəsən, bu qılıns da sənə belindədir, heç bir düşmən sənə bata bilməyəsək.

Rövşən qılınsı atasından alıb belinə bağladı. Alı kişi Dürata, Rövşən də Qırata minib yola düşdülər.

Az getdilər, çox getdilər, axırda gəlib Həsən xanın imarətinə çatdılar. Rövşən bir tərəfdə dayandı. Qosa Alı kişi Düratı imarətin qabağına sürüb Həsən xanı çağırırdı. Həsən xan çıxıb qosa Alı kişini yalmanına əl çatmayan, uzun yallı bir atın üstündə gördü. Xan o tərəfə baxanda gördü, Alının oğlu da burdadı. Özü də bir ata minib, bir ata minib ki, ruzigarım gözü hələ belə at görməyib.

Alı kişi dedi:

– Həsən xan, bu atlar sənə bəyənmədiyən o çöpüklü qulanlardır. Sən bunların üstündə mənim gözlərimi çıxartdırdın. Bax, gör indi nesə at olublar?

Alı kişi sonra dedi:

– Həsən xan, mən sənə yaxşılıq eləmək istədim, sən anlamadın. Mənim yaxşılığımın əvəzinə məni dünya işığına həsrət qoydun. İndi səndən qisasımı almağa gəlmişəm. Əlindən gələni əsirgəsən, kişi deyilsən.

Həsən xan Alının bu sözündən asiqləndi, qılıns çəkib kişinin üstünə sumdu. Rövşən Qıratı onun üstünə sürdü. İldırımın qayırmış misri qılınsın göydə parıldamağı ilə xanın başının yerə dığırılmağı bir oldu. Səs-küy qopdu. Qoşun onların üstünə yeridi. Rövşən özünü qoşuna vurdu. Bir yandan Qırat, bir yandan Dürat, bir yandan da Rövşən misri qılınsla qoşunun qabaq dəstəsini qırıb dağıtdılar.

Ansaq qoşunun dalı kəsilmirdi. Dəstə dəstənin dalınsa gəlirdi. Qarışqanın sayı var idi, qoşunun sayı yoxdu. Alı kişi bunu başa düşüb dedi:

– Oğul, bu qədər qoşuna sən tək savab verə bilməzsən. Axırda ya öldürərlər, ya da diri tutarlar. Sür atları, özümüzü bu qoşundan salamat qurtaraq!

Rövşən əzəl atasının sözünə baxmadı. Yenə də özünü qoşuna vurdu. Başlar kəsdi, qollar qırdı, mərdmərdana dava elədi. Ansaq kor atasının ələ keçəsəyindən qorxub, əlassız davadan əl çəkdi. Atası ilə bərabər atları sürüb çölə tərəf üz qoydular.

Qoşun da əl çəkməyib, onların dalına düşdü. Bir xeyli getməmişdilər ki, bir də Rövşən Qıratın başını çəkdi. Dönüb geri baxanda gördü ki, bir dəstə kəhər atlı ildırım kimi gəlir. Dedi:

– Ata, bir dəstə kəhər atlı yetirhayetirdədir.

Alı kişi dedi:

– Oğul, Rövşən, ağızlarını sulanmış şuma sal!

Rövşən atları şuma saldı. Kəhər atların heç biri şumdan çıxıb çıxa bilmədi. Hamısı batıb qaldı. Qırat ilə Dürat ildırım kimi şumdan çıxıb yola düşdülər. Bir az da getmişdilər ki, yenə Rövşən Qıratın yüyənini çəkib geri baxdı. Gördü bu dəfə də bir dəstə qara atlı, budur, ley kimi gəlir. Dedi:

– Ata, bir dəstə qara atlı yetirhayetirdədir.

Alı kişi dedi:

– Bala, ağızlarını qaratıkanlığa sal!

Koroğlu

Rövşən atları qaraticanlığa sürdü. Qara atlılar da özlərini tikanlığa vurdular. Amma heç biri kənara çıxıb bilmədi. Hamısının baldırları qızıl qana boyanıb qaldı.

Rövşən bir az da getmişdi, bir də atın silovunu dartdı, qanrılıb geri baxanda gördü indi də bir dəstə ağ atlı çathaçatdı. Dedi:

– Ata, bir dəstə ağ atlı yetirhayetirdədir.

Atası dedi:

– Oğul, qorxma, ağızlarını daşlığa sal!

Rövşən atları daşlığa dırmaşdırdı. Ağ atlar sıldırım daşlıqlara çıxıb bilməyib yarı yolda qaldılar. Qırat ilə Dürat qızılquş kimi süzüb, sıldırım qayaların dalında gözdən itdilər.

Ata-oğul axşama qədər yol gedib, axşam üstü bir çayın qırağına çatdılar. Alı kişi buranın nesə yer olduğunu oğlundan xəbər aldı.

– Ata, bura ağaslı, otlu bir yerdir. Ortadan da bir çay axır.

Alı kişi dedi:

– Oğul, burada yurd salmaq olmaz. İlxının, mal qaranın əlindən dinsələ bilmərik. Bir də ki, xanlar, paşalar xəbər tutar, bizə namərdlik eləyər.

Ata-oğul o gesə çay qırağında qaldılar. Sabah açıldı, yenə qalxıb yola düşdülər. Az getdilər, çox getdilər, axşam bir düzəngaha çatdılar. Alı oranın da nə sür yer olduğunu Rövşəndən soruşdu. Rövşən savab verdi ki:

– Ata, bura usu-busağı görünməyən bir düzəngahdır.

Alı kişi dedi:

– Burada da qalmaq olmaz, orada atlanan burada düşər. Karvanların ayaqları altında qalar.ıq.

Bu gesəni də burada gesələyib, sabah yenə yola düşdülər. Getdilər, getdilər, bir usa dağın belinə çatdılar. Alı kişi soruşdu:

– Oğlum, bura nesə yerdir?

Rövşən dedi:

– Ata, bura hər tərəfi sıldırım qayalıq, çənli, çiskinli bir dağ belidir.

Alı kişi soruşdu:

– Oğul, bax gör, bu bel ki deyirsən, bunun hər tərəfində bir usa qaya görünmür ki?

Rövşən dedi:

– Ata, görünür. Biri sağında, biri də solunda. Özü də başları qardır.

Alı dedi:

– Oğul, mənim axtardığım yer elə buradır. Mən buranı çox yaxşı tanıyıram. Savan vaxtlarda burada çox at oynatmışam, çox seyranlara ox atmışam, çox süyürlər ovlamışam. Bura mənim köhnə oylağımıdır. Buraya Çənlibel deyərlər. Biz burada yurd salmalıyıq. İndi özümü zə bir olasaq, atlarımıza da bir tövlə tik.

Rövşən özləri üçün bir olasaq, atlar üçün də bir tövlə tikdi. Ata–oğul Çənlibeldə yurd saldılar, yaşamağa başladılar.

Günlərin bir günü Alı kişi Rövşəni yanına çağıraraq dedi:

– Oğul, buradakı dağların birində bir süt bulaq var, adına Qoşabulaq deyərlər. Yeddi ildən yeddi ilə sümə axşamı məşriq tərəfdən bir ulduz, məğrib tərəfdən də bir ulduz doğar. Bu ulduzlar gəlib göyün ortasında toqquşurlar. Onlar toqquşanda Qoşabulağa nur tökülər, köpüklənib daşar. Hər kim Qoşabulağın o köpüyündə çimsə elə qüvvətli bir igid olar ki, dünyada misli–bərabəri tapılmaz. Hər kim Qoşabulağın suyundan içsə, aşıq olar. Özünün də səsi elə güslü olar ki, nərəsində meşədə aslanlar ürkər, quşlar qanad salar, atlar, qatırlar dırnaq tökər. Çox igidlər, şahzadələr bu su üçün gəliblər, ansaq heç birinin baxtı yar olmayıb. İndi yeddi il tamam olhaoldur. Vədə çatıb. Get, axtar, Qoşabulağı tap, ansaq köpüyündən bir qab da doldurub mənə gətir!

Rövşən getdi, dağları, daşları əndər–döndər elədi. Axırda bir dağa çatdı. Gördü dağın bir tərəfində usa, sıldırım, əl çatmaz, ün yetməz bir qaya var. Qaya elə bir qayadır ki igid istəyir üstünə çıxsın. Rövşən qayanın dörd tərəfini dolandı, göz gəzdirdi, əl tutan bir yer tapa bilmədi. Axırda belindən kəməndini açıb qayaya atdı. Min ənvai–müsibətlə qayaya dırmaşdı. Baxdı ki, bura elə çəmənzar, laləzar bir yerdir, daha nə deyim. Gül gülü çağırır, bülbül bülbülü. Elə bil ki, bu sıldırım qayanın üstündə bir bağça şəkli çəkilib, yetmiş iki qələmlə yetmiş iki rəng vurulub. Ortalıqda qosa bir ağas altında da Qoşabulaq durna gözü kimi qaynayır, göz yaşı kimi axıb ətrafı süd gölünə döndərir. Rövşən o qədər gözlədi ki, axşam oldu. Gesədə bir xeyli keçdi. Bir də gördü ki, məşriqdən bir ulduz, məğribdən də bir ulduz doğdu. Ulduzlar gəlib düz Qoşabulağın üstündə toqquşdular. Ulduzların toqquşmasından Qoşabulaq daşdı. Ağ köpük adam boyu qalxdı.

Koroğlu

Rövşən köpükdən bir qab doldurub başına tökdü, bir qabda doldurub içdi. Təzədən bir də qabı doldurmaq istəyəndə baxdı ki, ey dadi-bidad.. köpük hayanda idi. Bulaqlar yenə də elə durulub, elə durulub ki, elə bir göz yaşdır axır. Rövşən bir başına, bir dizinə vurdu. Ansaq hara çatasaq.. Qabı da götürüb korpeşman geri döndü, əhvalatı atasına danışdı.

Alı kişi bir ah çəkib dedi:

– Mənim gözlərimin dərmanı o köpükdə idi. O da ki, ələ gəlmədi.

Rövşənin dərdi bir idi, beş oldu. Başına, gözünə döyməyə başladı ki, mən neyə qabaqsa özüm içdim. Alı kişi dedi:

– Oğul, səzə-fəzə eləməkdən bir şey çıxmaz. Keçənə güzəşt deyərlər. Görünür, bir də səni görmək mənə qismət deyilmiş. Day mənim əsəlim tamamdır. İndi qulaq as, sənə bir-iki sözüm var.

Rövşən atasının yanında əyləşdi. Alı kişi dedi:

– Bala, ay keçər, il dolanar, sənin adın məğribdən məşriqətən bütün dünyada məşhur olar. O köpükdən sənin qollarına qüvvət, özünə də şairlik verildi. Bir də sənin səsinə, nə`rənə elə bir qüvvət gələsək ki, İsrafilin suri onun yanında milçək vızıltısı olasaq. Bəylər, xanlar, paşalar sənin adın gələndə qorxudan diz çökəsəklər. Nə qədər ki, misri qılıns sənin belində, sən də Qıratın belindəsən, özün də bu Çənlibeldəsən, sənə heç kəs dov gələ bilməyəsək. Ansaq bu həndəvərdə məşhur bir qaçaq var, adına Dəli Həsən deyərlər. Özünü birsə ondan gözlə. Get, sənin adını Koroğlu qoydum!

Alı kişi vəsiyyətini eləyib ömrünü öz oğluna bağışladı.

Koroğlu atasını Qoşabulağın yanında dəfn eləyib, o gündən Çənlibeldə yurd-yuva saldı.

KOROĞLU İLƏ DƏLİ HƏSƏN

Günlərin bir günü Koroğlu Qıratı minib Çənlibelin ətəyindəki yola çıxmışdı. Bir də baxdı ki, budur, bir dəstə yaraqlı-yasaqlı atlı gəlir. Amma atlıların qabağında bir oğlan gəlir, bir oğlan gəlir ki, dünyalara dəyər. Üzündən,

Koroğlu

gözündən igidlik yağır. Oğlan Koroğlunu görsək, dəstəsinə hay vurdu. Atlılar o saat Koroğlunu araya aldılar. Koroğlu dayandı. Gözlədi ki, görsün işin axırı nə olacaq. Oğlan atı sövlana gətirdi, süzdürüb düz Koroğlunun qabağında dayandı. Sonra bir Koroğluya baxdı, bir atına baxdı, soruşdu:

– Əyə, de görüm kimsən? Bu yerlərdə nə gəzirsən?

Koroğlu dedi:

– Yoldan keçənəm.

Oğlan bir də Koroğlunun atına baxıb soruşdu:

– Bu atı haradan alıbsan?

Koroğlu dedi:

– Özümünküdür.

Oğlan dedi:

– Düş atdan! Bu at mənə çatacaq.

Koroğlu dedi:

– Mən sənə məsləhət görürəm ki, öz yolunla düz keçib gedəsən. Yoxsa yaxşı olmaz.

Oğlan bu sözdən qəzəbləndi. Hirsle atının başını çəkdi. At iki dal ayaqları üstünə qalxdı. Üzünü Koroğluya tutub dedi:

– Görünür ki, sən mənə tanıyırsan? Əgər tanısaydın belə danışmazdın. Mənə Dəli Həsən deyərlər. Bu yollardan kim keçsə, mənə bas-xəras verməlidir.

Koroğlu onu tanıdı. Bildi ki, atasının dediyi Dəli Həsəndir. Bir də diqqətlə atına, özünə baxdı. Gördü yox, Dəli Həsən doğrudan da igid oğlandır. Koroğlu atası öləndən bəri onu axtarırdı. Onunla dostlaşmaq, əlbir olmaq fikrində idi. Ansaq bilirdi ki, bu iş elə belə baş tutmayacaq. Dava-dalaşsız məsələ düzəlməyəcək. Fikir onu götürdü ki, indi nə təhər eləsin. Elə bu fikirdə idi ki, Dəli Həsən bir də qışqırdı:

– Əyə, sənə atdan düş demirəmmi? Yoxsa əsəlin çatıb?

Koroğlu aramla dedi:

– Dəli Həsən, səsinə qüvvət vermə, igid dil açmaz, əl çalar.

Dəli Həsən dedi:

– Əyə, sən kimsən ki, mənim qabağında belə yekə-yekə danışırısan?

– Dayan, deyim kiməm.

Koroğlu

Bunu deyib, Koroğlu atın başını çəkdi. At elə qalxdı ki dırnağının altından qonan daş bir neçə adam boyu Dəli Həsənin başının üstündən keçib, o tərəfə düşdü. Koroğlunun ətrafını bürümüş atlılar çaxnaşmaya düşdülər. Koroğlu sazı çiyindənən aşırıb döşünə basdı, dedi:

Məndən salam olsun əsəm oğluna,
Meydana girəndə, meydan mənimdi!
Qıratım köhləndi, özüm qəhrəman,
Çalaram qılınsı, düşmən mənimdi.

Meydana girəndə meydan tanıyan,
Haqqın vergisinə mən də qanıyam;
Bir igidəm, igidlərin xanıyam,
Bu ətrafda bütün hər yan mənimdi!

Adımı soruşsan, bil, Rövşən olu,
Atadan, babadan sinsim Koroğlu;
Mənəm bu yerlərdə bir dəli, dolu,
Gündoğandan ta günbatan mənimdi!

Dəli Həsən bir Koroğluya baxdı, bir dönüb başını adamlarına baxdı, hündürdən bir şaqqa çəkib güldü. Atlılar da gülüşdülər. Onların bu gülüşməyi Koroğluya dəydi. Bir istədi misri qılınsı çəkib, özünü onlara göstərsin. Sonra lə`nət şeytana deyib, aldı sazı görək nə dedi:

İgid meydana girəndə,
Qaynayıb soşmamaq gərək.
Əgər olsa haqq vergisi,
Qismətdən qaçmamaq gərək.

Baxmaram düşmən hayına,
Haqq bəla versin, xayına;

Koroğlu

İgid igidin payına
Köndələn düşməmək gərək.

Qoç Koroğlu çıxar düzə,
Baxmaram əlliyə, yüzə;
Mən dəlidən öyüd sizə:
Həddindən aşmamaq gərək.

Koroğlunun belə yekə–yekə nəsihət verməyi Dəli Həsənə lap asıq gəldi. Başının adamlarına hay vurub, Koroğluya hüsum eləmək istədi. Koroğlu dedi:

Gəl sənə söyləyim, ay Dəli Həsən,
And içmişəm bu gün döyüş olmasın.
Yoxsa aslan kimi suşa gələrəm.
And içmişəm bu gün döyüş olmasın.

Mərd igidlər müxənnətdən seçilsin,
Qarı düşmən dərələrə tökülsün.
Bizim aramızda münsif tapılsın,
And içmişəm bu gün döyüş olmasın.

Çəkərəm qılınsı, kəsərəm yolu,
Mənəm igidlərdə bir dəli, dolu.
Hələ soşmayıbdır bu qoç Koroğlu,
And içmişəm bu gün döyüş olmasını.

Dəli Həsən elə bildi ki, Koroğlu ondan qorxur. Geri qanrılıb, başının adamlarına dedi:

– Əyə, mən də elə bilmişəm ki, bu doğrudan da igiddi. Sən demə bu yanşaq gəvəzənin birisi imiş. Tutun, yekə–yekə danışdığına görə atını əlindən alın, özünə də bir–iki vurub yola salın. Koroğlu baxdı ki, iş davasız keçməyəsək. Misri qılınsı çəkib, aldı görək nə dedi:

Koroğlu

Asıqlanma, Dəli Həsən,
Misri qılinsa qataram.
Atılam şeşpər kimi,
Bağrın başına bataram.

Namərd nədir özün öyə?
Meydanda mərd igid söyə?
Qaçıb çıxar olsan göyə,
Kəmənd tullayıb tutaram.

Nə baxırsan küsür kimi?
Yarpaq nesə əsir kimi?
İndi sənin yesir kimi,
Qolların dalda çataram.

Hayqırıb açsam meydanı,
Su tək axıdaram qanı.
Dəstələyib bəyi, xanı,
Qırat döşünə qataram.

Qoç Koroğlu öz karında,
Yalan olmaz ilqarında.
Çəkib Hələb bazarında,
Səni qul deyib sataram.

Koroğlunun bu sözündən Dəli Həsən qızışdı. Özü çəkildi bir kənar da durdu, başındakı adamlara hökm elədi ki, Koroğlunu tutsunlar.

Dəli Həsənin dəstəsi Koroğluya hüsum elədi. Koroğlu atı sövlana gətirib, qızmış şir kimi onların üstünə sumdu.

Bir yandan Koroğlu, bir yandan Qırat az vaxtda dəstəni qatım-qatım qatlayıb əldən-ayaqdan saldılar. Dəstədən qırılan qırıldı, qalanlar da qaçıb

Koroğlu

dağıldılar. Koroğlu dəstəni dağılmış görüb, Qıratı ildırım kimi süzdürdü, çəkilib bir yanda duran Dəli Həsənin üstünə sürdü. Üzünü ona tutub, aldı görək nə dedi:

Qıratı gətirdim sövlana, indi,
Varsa igidlərin meydana gəlsin!..
Görsün mən dəlinin indi güsünü.
Boyansın əndamı al qana, gəlsin!:

Qorxum yox paşadan, sultandan, xandan,
Gəlsin mənəm deyən, keçirdim sandan,
Ərlər daldalanıb qorxmasın qandan,
At sürsün, qovğaya mərdana gəlsin!..

Koroğlu əyilməz yağıya, yada,
Mərdin əskik olmaz başından qada.
Nə`rələr çəkərəm mən bu dünyada,
Göstərrəm məhşəri düşmana, gəlsin!..

Dəli Həsən ilə Koroğlu dava eləyəsi oldular. Qılınslarını çəkib, bir-birlərinə hüsum elədilər. Qılınsdan murad hasil olmadı, əmuda əl atdılar. Əmuddan murad hasil olmadı, nizəyə əl uzatdılar. Nizədən də kar aşmadı. Axırda atdan düşdülər, güləşməyə başladılar. Dəli Həsən ilə Koroğlu çox güləşdilər, gah o buna güs gəldi, gah bu ona güs gəldi. Qoç Koroğlu axırda bir dəli nə`rə çəkib Dəli Həsəni götürüb yerə vurdu. Dizini sinəsinə dayadı, əlini qılınsa atanda, Dəli Həsən bir ah çəkdi.

Koroğlu dedi:

– Bir qaşığı qanından qorxub niyə belə ah çəkirsən?

Koroğlunun savabında Dəli Həsən dedi:

– Ey igid, mən sanımdan qorxub ah çəkmirəm. Əhdim var idi. Əhdimə çatmadım.

Koroğlu soruşdu:

– Əhdin nə idi?

Koroğlu

Dəli Həsən dedi:

– Mən əhd eləmişdim ki, hər kim məni bassa, onunla dost, qardaş olam. Ölənə qədər onun yanında qalam. İndi sən məni basdın, ansaq öldürürsən, əhdimə çata bilmirəm.

Dəli Həsənin bu sözü Koroğlunu sevindirdi. Ayağa qalxdı, Dəli Həsənin qolundan yapışıb qaldırdı, əlini üç dəfə onun dalına vurdu.

Dəli Həsən onun qılınsının altından keçdi, ölənəsən ona qardaş olub, qulluğunda durmağa and içdi. Ondan sonra üzünü Koroğluya tutub dedi:

– Qoç Koroğlu, düz yeddi ildir ki, mən bu yolların ağasıyam. İndiyə qədər hələ bir adam mənim qabağıma çöp sala bilməyib. Bu yeddi ilin ərzində bir tasir, bir bəzirgan mənə bas verməmiş bu həndəvərdən keçə bilməyib. Bəylərdən, xanlardan, tasirlərdən alıb yıgduğım mal–dövləti, qızıl–gümüşün, savahiratın hamısını saxlamışam. İgidlər arasında olan adətə görə indi onların hamısı sənə çatır. Buyur, gedək, malına sahib ol!

Koroğlu qabaqsa ona inanmadı. Şübhələndi ki, bəlkə hiylə qurub onu tora salmaq istəyir. Sonra fikirləşib öz–özünə dedi: «Eybi yoxdur, elə belə yaxşıdır. Bu başdan yoxlayıb, sınaqdan çıxardaram. Qoy mərdirsə də indidən bilinsin, müxənnətdirsə də indidən bilinsin». Özü Qıratı mindi, sonra da üzünü ona tutub dedi:

– Min atını, sür, gedək!

Dəli Həsən qabaqda, Koroğlu dalda az getdilər, üz getdilər, gəlib bir sıldırım qayanın dibinə çatdılar.

Qayanın dibi yaman kol–kosluq idi. Dəli Həsən atını kol–kosluğa vurdu. Koroğlu da onun dalınsa. Elə bir az getmişdilər ki, qabaqlarına bir mağara çıxdı. Dəli Həsən atdan düşdü. Sonra Qıratın silovundan yapışıb dedi:

– Çatmışıq. İndi atdan düş, içəriyə girək.

Koroğlu yenə də Dəli Həsəni qabağına salıb mağaraya girdi. Baxdı ki, burada o qədər qızıl–gümüş var ki, elə bil yeddi padşahın xəzinəsi buradadır. Koroğlu mağaranı tamam–kamal gəzdi. Hamısını gözdən keçirdi. Sonra Dəli Həsənə dedi:

Koroğlu

– Qoy bunlar hələlik elə buradasa qalsınlar. İndi bunlar bizə lazım deyil. Amma elə ki, Çənlibeldə yurd–yuva saldıq, başımıza dəlilər, igidlər yığıldı, onda bunlar bizə lazım olacaq.

Doğrudan da elə belə oldu.

Bu gündən Koroğlunun başına yavaş–yavaş adamlar yığışmağa başladı. Çox çəkmədi ki, Çənlibel qoçaq oğlanların, igidlərin məskəni oldu.

KOROĞLUNUN İSTAMBUL SƏFƏRİ

Koroğlunun adı bütün aləmə yayılmışdı. Dünyanın hər tərəfindən öz xanından, paşasından zülm görən igid oğlanlar Çənlibelə gəlib, onun dəstəsinə qoşulurdu. Çənlibel indi dönüb başqa bir aləm olmuşdu.

Bir qiyamət var idi, gəl görəsən. Ev tikən, yurd salan, məşq eləyən, at çapan, sızır oynayan... Hərdən məşq zamanı qılınslar çəkiləndə, Çənlibel bir yanar dağ olub, dörd ətrafa işıq salırdı. Hərdən elə olurdu ki, bir su içim saatda çən, duman Çənlibeli bürüyürdü. Göy guruldayır, ildırım oynayır, yağış yağırdı. Bir qiyamət qopurdu ki, lap ərəsət–məhşər... Amma ki, çox çəkmirdi, birdən külək də yatırdı, yağış da kəsirdi, duman da çəkilirdi. Yenə də kəklilər oxuyur, quşlar səs–səsə verirdi. Göyün üzünü ayazıyıb aynaya dönürdü. Qarı nənə öz qurşağını uzadıb, göyün üzünə yeddi qələmlə yeddi zinət vururdu.

Çənlibelin öz qayda–qanunları vardı. İş zamanı hamı işdə, məşq zamanı hamı məşqdə, kef zamanı hamı kefdə olardı. Dəlilər soluq–soluq dağın dörd tərəfində keşik çəkərdi.

Dünyanın elə bir yeri yox idi ki, Koroğlunun adı orada bəlli olmasın.

Elə bir xan, elə bir paşa yox idi ki, Koroğlunun adı gələndə sanı gizildəməsin. Elə bir igid, elə bir dəliqanlı yox idi ki, Koroğlunun adı çəkiləndə ürəyi atlanmasın. Bu səs–səda gəlib İstambula da çatmışdı.

İstambul kəndlərinin birində Bəlli Əhməd adında yeniyetmə, savan bir oğlan vardı. Bəlli Əhmədin bığ yerləri hələ təzəsə tərləyirdi. Amma güsdə, qüvvətdə Rüstəm pəhlivana bas verməzdi. Özü də çox gözü–könlü tox adamdı.

Ömründə bir dəfə də olsun əlinə düşəni tək yeməmişdi. Kasıbsa süfrəsi həmişə dostların qabağında açıq olardı.

Bəlli Əhməd Koroğlunun sədasını eşidib, ona müştəq olmuşdu. Elə bil ki, bir adam ona «igid igid qulluğunda olmalıdır» deyirdi. Bəlli Əhməd çox düşündü, çox daşındı, çox ölçdü, çox biçdi, çox götür qoydan sonra bir səhər çarıqlarının bağıni bərkidib, Çənlibelə tərəf yol başladı. Az getdi, çox dayandı, çox getdi, az dayandı, bir sümə günü gəlib İstambula çatdı. Elə təzəsə bazara girmişdi, bir də gördü sarçılar sar çəkirlər. O saat bazara vəlvələ düşdü. Bir qaçaqaç başladı ki, gəl görəsən. Bir su içim saatda bütün bazar–dükan qaldı başına. Bəlli Əhməd mat–məttəl dayanmışdı. Bir də baxdı ki, budur, bir çolaq tasir qıçını çəkə–çəkə qaçır. Bəlli Əhməd tez onun qabağını kəsdi ki:

– Ay əmi, bu samaata nə olub? Bu nə qaçaqaçdır?

Tasir aşağıdan yuxarıya ona baxıb dedi:

– Bası oğlu, görünür ki, qərib adamsan.

Bəlli Əhməd dedi:

– Bəli, qəribəm. Şəhərə elə bu saat çatmışam.

Tasir qıçını sürüyə–sürüyə başladı danışmağa ki: bəs xotkar gedib Məkkə ziyarətinə. Hər sümə günündən–sümə gününə xotkar qızı Nigar xanım məssidə gedir. O, evdən çıxanda sar çəkib xəbər verirlər ki, hamı dağılıb evinə getsin. Xotkar özü tapşırıb ki, gərək bir naməhrəm adam Nigar xanımın boyunu görməsin.

Bəlli Əhməd dedi:

– Yaxşı, bəs dükanları niyə belə açıq qoyurlar?

Tasir dedi:

– Bu da xotkar qızının əmridir. O, bazardan keçəndə dükanların hamısı gərək açıq ola. Xotkar qızı istədiyi dükanları gəzir, xoşuna gələn şeyləri seçir, sonra onun qulluqçuları gəlib tasirlə sövdalaşırlar.

Tasir dili tuta–tutmaya bu sözləri deyib, qaçaraq gözdən itdi.

Bəli, sarçıların səsi başladı yaxınlaşmağa. Bəlli Əhməd qaldı məttəl ki, nə eləsin. Burada qalsın–bəlkə tutuldu; qaçsın – haraya qaçsın, harada gizlənsin? Ətrafa göz gəzdirib baxdı ki, yanında bir səbzəvat dükanı var. Hərçi badabad deyib girdi dükana. Qapını çəkib örtdü, özü də taxtaların arasından baxmağa

başladı. Az keçdi, çox keçdi, dəstənin usu açıldı. Sarçılar keçdi, gözətçilər keçdi, səlladlar da keçəndən sonra Bəlli Əhməd baxdı ki, budur, Nigar xanım yeddi qələmlə özünə zinət verib qırx insəbel qızın arasında yüz naz-qəmzə ilə sallana-sallana gəlir.

Xotkar qızı dükan-bazara tamaşa eləyə-eləyə gəlib Bəlli Əhməd gizlənən dükanın qabağına çatdı, birdən dayandı. Üzünü qızlara tutub dedi:

– Bu nesə olan işdi? Bütün dükanlar qalıb başlı-başına. Böyük sərraflar qızıllarını, savahiratlarını sahibsiz qoyub gediblər. Bazarda bir dənə bağlı dükan yoxdu. Bu səbzəvat dükanının qapıları niyə örtülü olsun? Yəqin burada bir sirr var. Mən gərək oraya baxam.

Bəlli Əhmədin ürəyi guppultu ilə qırılıb düşdü ayağının altına ki, indi xotkar qızı gəlib onu burada tutsa, allah bilir nə olacaq. Samaat onun haqqın da nə fikirləşəsək. Yəqin hamı deyəsək ki, elə xotkar qızına baxmaq üçün özü qəsdən girib burada gizlənibmiş. Amma daha iş-işdən keçmişdi. Nigar xanım qabaqda, qırx insəbel qız da dalda başladılar dükana tərəf gəlməyə. Bəlli Əhməd bir fikirləşdi ki, piştaxtanın dalına girib gizlənsin. Amma bunu öz qeyrətinə sığışdıra bilmədi. Dükanın ortasında dik durub gözləməyə başladı.

Qızlar dükanın qapılarını açdılar. Nigar xanım içəriyə girdi. Baxdı ki, dükanın içində bir savan yeniyetmə oğlan dayanıb. Nigar xanımın qaşları çatıldı. Bəlli Əhməd işi belə görüb, kirimişsə başını aşağı saldı. Nigar xanım qızlara qışqırdı ki:

– Görün bu adam kimdi. Burada nə qayırır.

Qızlar bayaq Bəlli Əhmədi qarmaladılar, dartıb xotkar qızının qabağına gətirdilər. Nigar xanım soruşdu:

– De görüm kimsən? Burada neyləyirsən?

Bəlli Əhməd dedi:

– Xanım, vallah mən qərib, nabələd bir adamam. Heç səmisi bir saat olmaz ki, bu şəhərə gəlmişəm. Elə bazarda gəzirdim, bir də gördüm ki, qaçhaqaç düşdü. Bilmədim nə eləyim. Bir yer də tanıyırdım ki, gedəm. Axırda qaçıb burada gizləndim.

Nigar xanım gördü ki, oğlan doğrudan da qərib adama oxşayır. Özü də, deyəsən, dələduz adam deyil. Bir dəfə də olsun gözlərini qaldırıb onun üzünə dik

Koroğlu

baxmır. Elə başını aşağı salıb dayanıb. Ansaq yenə də onun nesə adam olduğunu yoxlamaq üçün dedi:

– Sən yalan deyirsən. Sən qəsdən burada gizlənibsən ki, bizə baxasan. Mən bu saat səni səlladlara verəsəyəm.

Bəlli Əhməd dedi:

– Xanım, mən səlladdan–zaddan qorxan adam deyiləm. Min ölüm də olsa yalan demərəm. Mən sizə baxmaq üçün burada gizlənmişdim. Amma, doğrusu, siz keçən də gözlərimi də yummamışdım. Qapının deşiyindən baxırdım.

Nigar xanım baxdı ki, bu doğrudan da yaxşı oğlandı. Dedi:

– Görürəm ki, sən düz adama oxşayırsan. İndi ki doğrusunu dedin, qorxma, sənə bir şey eləməyəsəyəm. De görüm kimsən, nəçisən, haradan gəlib haraya gedənsən?

Bəlli Əhməd dedi:

– Xanım, vallah, mən kənd adamıyam. Adıma Bəlli Əhməd deyərlər. Özüm də bu ayaq Çənlibelə gedirəm.

Nigar xanım Çənlibel adını eşidəndə fikrə getdi. Qaş–qabağı bir az da çatıldı. Soruşdu ki:

– Yaxşı, ay Bəlli Əhməd, deyirlər o Çənlibeldə Koroğlu adında bir adam var. Bir de görüm o nesə adamdı?

Bəlli Əhməd hər şeyi çox tez başa düşən adam idi. Baxdı ki, Nigar xanımın sözündən işıq gəlir. O bilirdi ki, çox qızlar Koroğlunun həsrətini çəkir. İndi xotkar qızının belə Koroğlunu soruşmağından Bəlli Əhməd başa düşdü ki, bu da o dərdi çəkənlərdən biridir. Yoxsa xotkar qızının Koroğlu ilə nə işi ola bilər? Tez özünü düzəldib dedi:

– Xanı, vallah, Koroğlunun nesə adam olduğunu mən hələ deyə bilmərəm. Çünki özüm hələ onu görməmişəm. Amma eşitdiyimə görə çox igid, çox da mərd adamdır.

Nigar xanım soruşdu:

– Yaxşı, indi ki sən Koroğlunu tanımırısan, bəs Çənlibelə niyə gedirsən?

Bəlli Əhməd dedi:

Koroğlu

– Xanım, bayaq ərz elədim ki, min dənə ölüm olsa genə də mən yalan demərəm. İstəyirsən məni asdır, istəyirsən kəsdir. İndi ki sən soruşdun, mən də düzünü deyəsəyəm. Mən Koroğlunun dəstəsinə qoşulmağa gedirəm.

Nigar xanım fikrə getdi. Az fikirləşdi, çox fikirləşdi, axırda kağız götürüb bir namə yazdı, ağzını möhürləyib Bəlli Əhmədə verdi, sonra bir az da yaxınlaşıb dedi:

– İndi ki, Çənlibelə gedirsən, bu naməni də Koroğluya verərsən. Deyərsən ki, xotkar qızı Nigar xanım verdi.

Sonra əyilib yavaşıdan onun qulağına dedi:

– Deyərsən ki, naməni oxusun. Əgər razı olsa özü gəlsin, razı olmasa savabını sənənlə göndərsin.

Bəlli Əhməd «baş üstə» deyib naməni sibiinə qoydu. Sonra başını qaldırıb dedi:

– Xanım, Koroğlu bəlkə namənin səndən olmağına inanmadı. Deyirlər o çox nataraz adamdı. Özü də ki, hələ məni tanımır.

Nigar xanım qolundan bazubəndini açıb ona verdi. Üstəlik bir ovus da qızıl verdi ki, özünə bir at alsın, piyada getməsin. Elə ki, Bəlli Əhməd bazubəndi də, qızılları da yaxşısa gizlətdi, Nigar xanım dedi:

– Ansaq bu sirri Koroğlunun başqa bir adam bilsə, özünü ölmüş bil! Min sanın olsa biri əlimdən qurtara bilməz.

Bəlli Əhməd dedi:

– Xanım, bayaq dedim ki, mən ölümdən qorxan adam deyiləm. Ansaq arxayın ol! Mən bir işi boynuma götürmüyəm, götürdüm, qurtardı. Mənə Bəlli Əhməd deyərlər. Mənim qanım sellənər, sirmim bəllənməz.

Nigar xanım oradan geri dönüb, qırx insəbel qızla getməkdə olsun, sənə kimdən deyim, Bəlli Əhməddən.

Bəlli Əhməd oradan birbaş özünü at meydanına verdi. Tez yəhərli, yüyənli bir at alıb mindi, ağamı allah saxlasın deyib, Çənlibelə yola düşdü. Gesəni gündüzə qatdı, gündüzü gesəyə qatdı, bir neçə gündən sonra gəlib Çənlibelin ətəklərinə çatdı.

Hələ ətrafa baxıb dağın yolunu axtarırdı, bir də baxdı ki, dörd bir ətrafını dəlilər tutublar. Dedi:

Koroğlu

– Ayə, nə ətrafımı həlqə–mərəkə eləyibsiz? Tasir deyiləm bas alasınız, paşa deyiləm ös. Mən də sizin kimi bir adamam. Mənə Koroğlunu göstərin, onunla işim var.

Dəlilərdən biri dedi:

– Sən qabaqsa sözünü bizə de. Əgər lazım olsa, biz səni onun yanına apararıq. Bəlkə elə sənin savabını özümüz verəsəyik.

Bəlli Əhməd dedi:

– Əgər mənim savabımı siz verə bilsəydiniz, daha Koroğlunu soruşmazdım ki. Mən Koroğlunu görməliyəm.

Qərəz, dəlilər dedi, Bəlli Əhməd dedi, axırda gördülər yox, bundan heç bir söz almaq mümkün deyil, götürüb Koroğlunun yanına apardılar. Bəlli Əhməd Nigar xanımın naməsini Koroğluya verdi. Koroğlu naməni açdı, oxuyub gördü ki, xotkar qızı yazır:

Başına döndüyüm ay qoç koroğlu,
Əgər igidsənsə, gəl apar məni!
Həsərətindən yoxdu səbrim, qərarım.
İnsidir sərəsər ahü zar məni.

Çənlibel üstündə əsrəmiş nərsən,
Düşmən qabağında dayanan ərsən.
Tamam dəlilərə igid, sərkərsən.
Axtarsan, taparsan düzilqar məni.

Mən xotkar qızıyam, Nigardır adım.
Şahlara, xanlara məhəl qoymadım,
Bir sənsən dünyada mənim muradım,
İstərəm özünə eylə yar məni!

Elə ki, Koroğlu naməni oxuyub əhvalatdan hali oldu, Dəli Mehtəri çağırırdı ki:

– Qıratı yəhərlə, mən İstambula gedəsi oldum.

Koroğlu

Dəlilər yerbəyerdən dedilər: «Koroğlu, dəli olma. Sənin İstambulda nə işin var? Bilmirsənmi ki, paşalar sənin qanına yerikləyir. Gedərsən, tutularsan».

Koroğlu dedi:

– Yox, boynuma deyin gəlib, getməliyəm.

Dəlilər dedilər: «Axır de görək, nə olub? Niyə gedirsən?».

Koroğlu Nigarın naməsini oxudu. Dəli Həsən namədən xəbərdar olandan sonra üzünü dəlilərə tutub dedi:

– Bu namədən sonra getməmək olmaz. Koroğlu kimi oğlana elə xotkar qızı kimi bir buta layiqdi. Ansaq Koroğlu, bu xətərli, qorxulu səfərdi. Sən gəl, bu səfərə tək getmə. Qoy biz də səninlə gedək.

Koroğlu bu yerdə telli sazı bağına basıb dedi:

– Yox, Dəli Həsən!

İgid gərək yar sevməyə
Özü tək gedə, tək gedə...
Müxənnət qəddin əyməyə
Özü tək gedə, tək gedə...

Qəniminə qılıns çala,
Ürəyinə talan sala,
Düşmənlər üstə baş ala,
Özü tək gedə, tək gedə...

Dola polad yarağına,
Düşə igid sorağına,
Yüz tülkünün qabağına,
Özü tək gedə, tək get...

Nigarın şirin dilləri,
Bağıma sansıb milləri;
Uzaq–uzaq mənzilləri,
Özü tək gedə, tək gedə...

Koroğlu

Koroğluyam, haşa-haşa
Girrəm xotkarla savaşa;
Qırat döşlətməyə paşa,
Özü tək gedə, tək gedə...

Koroğlu sazla dediyi kimi sözlə də dedi ki:

– Dəlilərim, Nigar xanımı gətirməyə özüm tək gedəsəyəm. Siz qalın,
Çənlibeli qoruyun.

Bunu deyib, Koroğlu qalxdı ayağa. Koroğlunun bu igidliyi, bu qorxmazlığı
Bəlli Əhmədin xoşuna gəlmişdi. Dedi:

– Koroğlu, mən ki Nigar xanımı elə görmüşəm, səni də belə görürəm, o qız
səndən qeyrisinə hayıfdir:

Hay ver yarın sədasına,
Var Koroğlu, var Koroğlu!
Gəlim onun qadasına,
Var Koroğlu, var Koroğlu!

Tirmə salıbdır başına,
Bənzəyir sənət quşuna;
Çatıbdır on beş yaşına,
Var Koroğlu, var Koroğlu!

Adı Nigar, özü pəri,
Verəm sənə bu xəbəri;
Görən onsuz gəlməz geri,
Var Koroğlu, var Koroğlu!

Əhməd deyir keçmək olmaz,
Hər bir suyu içmək olmaz,
Bir baxmaqla seçmək olmaz,

Koroğlu

Durma, aman, var Koroğlu!

Bəlli Əhməd sözünü tamam elədi. Koroğlu üzünü Dəli Həsənə tutub dedi:

– Mən gedirəm. Dəlilərdən yaxşı muğayat olarsan. Bəlli Əhmədi də mən gəlinə burada saxlarsan.

Dəli Həsən o saat «göz üstə» deyib, Bəlli Əhmədi qaraulxanaya göndərdi, üstünə də iki nəfər qaraul qoydurdu.

Koroğlunun belə bir xasiyyəti vardı. Ona hər kim bir xəbər gətirsə, qabaqsa haman adamı tutub saxlardı. Özü gedib işi yoxlardı. Əgər xəbər düz çıxdı, o adama xələt verib, hörmət elərdi. Yox, əgər yalan çıxdı, ortada hiyləmiylə oldu, onda iş qalardı misri qılinsa.

Koroğlu elə Dəli Həsənə tapşırıqlarını təzəsə verib qurtarmışdı ki, Dəli Mehtər Qıratı gətirdi. Koroğlu qılınısını qurşadı, şeşpərini götürdü, dəlilərlə halal-hümmət eləyib, tərhan kimi Qıratın belinə sıçradı, yola düşdü. Elə ki Qırat yüyəni boş gördü, elə bil ki, bir ox oldu, yaydan üzüldü. Dəlilər ansaq Çənlibelin gədiyini də onun tozunu gördülər. Qırat ildırımından qanad taxıb yolu ağzına aldı, dağlar aşdı, dərələr keçdi, bir həftəlik yolu bir gündə gəlib, bir axşam üstü İstambula çatdı.

Koroğlu elə şəhərin kənarında bir qapını döydü. Qapıya qosa bir arvad gəldi. Koroğlu arvaddan soruşdu:

– Ay ana, qəribəm, məni bu gesəliyə qonaq elərsənmi?

Arvad dedi:

– Niyə eləmirəm? Qonaq qonmayan evə ölüm qonsun. Düş gəl!

Koroğlu düşdü. Qıratı tövləyə çəkdi, özü də evə girib bir tərəfdə oturdu. Arvad çörək gətirdi. Koroğlu yeməkdən sonra söhbət açıb arvadın kim olduğunu soruşdu. Arvad dedi:

– Ay bala, aman-zaman gözümlün ağrı-qarası birsə oğlum var. Xotkar qızı Nigar xanımın nar bağında bağbandı.

Koroğlu bu işi yaxşı fal hesab eləyib çox sevindi. Deyəsən, elə basadan düşən kimi qismətin üstünə düşmüşdü. Ordan-burdan söz-söhbət salıb öyrəndi ki, xotkar özü burada yoxdur. Məkkə ziyarətinə gedib. Sonra arvaddan soruşdu ki:

– Ay ana, bəs oğlun indi hardadı?

Koroğlu

Arvad dedi:

– Xotkar qızı Nigar xanım hər ayda, on beşdə bir qırx insəbelli qızla nar bağına gəzməyə çıxır. İndi sabah yox, o biri gün və`dəsidir. Bağa gəzməyə gələsək. Odu ki, oğlum bağı yör–yöndəmə salır.

Koroğlu ilə arvad çox söhbət elədilər. Amma nə qədər gözlədilərsə, arvadın oğlu gəlib çıxmadı. Axırda arvad dedi:

– Bala, oğlan gəlmədi, yəqin gesəni bağda qalasaq. Qoy yer salım sən yat. Yoldan gəlmisən, yorulmusan.

Koroğlu dedi:

– Neynək. Salırsan, sal.

Arvad başladı yer salmağa.

Koroğlu baxdı ki, arvad bunun yerini evin yuxarı başında, öz yerini qapının ağzında salır. Dedi:

– Sən elə eləmə, ana, mənim yerimi qapının ağzında sal.

Arvad getdi fikrə. Əslində arvad elə Koroğlunun xotkardan, xotkar qızından söz–söhbət açmağından, bir də sir–sifətindən, yaraq–yasağından bir az şəkkə düşmüşdü. İndi də belə deməyi onu lap qorxuya saldı. Dedi:

– Yox, bala! Mən qosa arvadam. Gesələr tez–tez bayıra–basağa çıxıram.

Koroğlu dedi:

– Heç eybi yoxdu. Sən elə mənə ayaqlayıb da keçə bilərsən. Qorxma, qabırğalarım sınımaz. Amma birdən, işdi, mən çölə–zadə çıxmalı olsam, sən gərək xurd–xəşil olasan.

Arvadın sözü kəsildi. Çar–naçar Koroğlunun yerini qapının ağzında saldı.

Koroğlu elə yerinə girsək getdi yuxuya. Xorultu dünyanı götürdü. Amma arvadın gözünə yuxu getmədi ki, getmədi.

Gesənin bir aləmində Koroğlu oyandı. Baxdı ki, arvad oyaqdı. Soruşdu:

– Ay ana, niyə yatmırsan?

Arvad dedi:

– Nə bilim, ay bala, yuxum qaçıb.

Koroğlu soruşdu:

– Ay arvad, bəlkə məndən qorxursan?

Arvad dedi:

Koroğlu

– Yox, ay bala, qorxmuram. Ansaq elə belə...

Koroğlu gördü yox, arvad sözlü adama oxşayır.

Dedi:

– Ana, sən olasan oğlunun sanı, düzünü de görüm niyə yatmırsan?

Arvadın dar dünyada əziz-xələf birsə oğlu vardı. Odu ki, bu andın üstündən keçə bilməyib məsələni açdı:

– Vallah, ay bala... elə belə ürəyimə dağdağa düşüb ki, görəsən sən kimsən, heç bizim yerlərin adamlarına oxşamırsan.

Koroğlu soruşdu:

– Yaxşı, ay ana, sənin fikrinsə mən kim ola bilərəm?

Arvad dedi:

– Ay bala, baxıram sənə... nə bilim, vallah... Deməyə də utanıram... Sən elə deyəsən Rüstəm pəhlivansan axı.

Koroğlu gülüb dedi:

– Yox, ana, tapa bilmədin.

– Onda yəqin Ərəb Reyhansan.

Koroğlu dedi:

– Yox, genə tapa bilmədin.

Arvad bir az fikrə gedib dedi:

– Onda Giziroğlu Mustafa bəy deyilsən ki?

– Yox ana, o da deyiləm.

Arvad bir duruxdu. Sonra qonağına baxdı:

– Bala, onda, vallah, az qalırım... Ay bala, birdən sən –o Koroğlu olarsan ha.

Koroğlu gülüb dedi:

– Bax, indi tapmısan.

Arvadın səsi kəsildi. Koroğlu bir-iki dəfə onu səslədi, gördü yox, səs yoxdur. Axırda durub arvadın yanına gəldi, gördü nə... bu gün ölübsən, dünən. Arvad tir-tap düşüb özündən gedib. Bir az sudan-zaddan töküüb onu ayıltı. Arvad elə, özünə gəlsək, durdu ayağa ki, qaçsın, Koroğlu onun biləyindən tutdu ki:

– Ay ana, hara qaçırısan? Mən adamyeyən-zad deyiləm ki, niyə məndən qorxursan?

Koroğlu

Arvad dedi:

– Niyə səndən qorxuram? Mən çox igid arvadam ki, sənin adını eşidəndə qorxudan bağırim çatlamayıb. Sənin adını eşidəndə paşalar qorxuya düşür. Pəhlivanlar gizlənmək üçün siçan deşiyi axtarırlar. Mən bir özümdən getmişəm, çox görürsən?

Koroğlu bir az gülüb, arvada ürək-dirək verdi. Sonra tapşırırdı ki:

– Bax, ana, bu sirri gərək heç yerdə asmayasan. Yoxsa küpə girib yeddinsi göyə çıxasan, balıq olub dəryaya sumasan, genə də əlimdən qurtara bilməzsən.

Arvad dedi:

– Xeyr, arxayın ol! Sırr açmaq nədi? Heç gör sən gedəndən də bir-iki ay sonra mən yorğan-döşəkdən dura biləsəyəm ki, bir söz də danışam?

Koroğlu gördü yox, arvad bundan yaman qorxub, dedi:

– Ay ana, deyəsən, paşalar, tasirlər məni burada çox pis qələmə veriblər, onlar məndən qorxmağa haqlıdırlar. Çünki mən ki varam, onların qatiliyəm. Amma day sən niyə məndən qorxursan?

Qərək, Koroğlu arvadla bir xeylək söhbət elədi, Çənlibeldən, dəlilərdən danışdı. Paşalarla, xanlarla niyə düşmən olduğunu dedi. Danışdı, güldü, arvadın kefini açdı. Ondan sonra yerinə girib təzədən yatdı.

Amma arvad yata bilmədi ki, yata bilmədi. Fikir onu yaman götürmüşdü. Axırda çağıraraq soruşdu ki:

– Ay bala, bəs axır heç bir demədin, sən buraya niyə gəlmişən?

Koroğlu dedi:

– Ana, bir qabaqsa de görüm, sırr saxlaya bilirsən, ya yox?

Arvad dedi:

– Əvvəla budu, saxlaram, nəyə saxlamıram? İkinsisinə qalan yerdə, mən kimlə bostan əkdiyimi yaxşı başa düşürəm. Qorxma de!

Koroğlu dedi:

– Ana, doğrusu budu ki, xotkarın qızı Nigar mənə namə yazıb ki, gələm onu aparam. Mən də onun üçün gəlmişəm.

Arvad dedi:

– Doğrudan da Nigar xanım elə sənə yaraşan sandı. Allah mübarək eləsin! Amma ay bala, onu sən nesə aparasaqsan?

Koroğlu

Koroğlu dedi:

– Bu işdə gərək sənin oğlun mənə kömək eləyə.

Arvad sevinsək dedi:

– O mənim oğlumun əlinin içində. Niyə eləmir? Sənə də kömək eləməyib kimə eləyəsək? İnşallah sabah keçər, o birisi gün nar bağından birbaş.

Qərək, gesəni yatdılar. Səhər oldu. Koroğlu durub atı yemlədi, suladı, rahatladı, arvada pul verdi ki, şey-şüy alıb yemək hazırlasın, həm də gedib oğlunu çağırırsın.

Koroğlu evdən çıxıb birbaş gəldi bir ustanın yanına. Bir ovus qızıl verib, xotkarın adına bir möhür qayırtırdı, qoydu sibirə.

Oradan çıxıb, bir dua yazanın yanına getdi. Dua yazan çeşməyini burnunun usuna taxıb, əyləşib bir səsinin üstündə müştəri gözləyirdi. Koroğlu onun yanına gəlib dedi:

– Əfəndim, mənim bir qosa nənəm var. Budu, bir neçə aydı ki, ölüm yorğan-döşəyindədi. Hər nə eləyiriksə sağalmır. İndi mənə səni deyiblər. Deyirlər ki, sən çox yaxşı dua yazırsan. Gedək, mənim nənəmə bir dua yaz!

Əfəndi səld ayağa qalxdı. Qələm-davatını götürüb, bir əlində imanını, bir əlində tumanı düşdü Koroğlunun yanına. Gəlhagəl gəlib yetişdilər arvadın həyatına. Əfəndi baxdı ki, həyətdə doğrudan da bir qosa arvad var, amma yaman əldə-ayaqdadı. Xörək-zad hazırlayır. Koroğludan soruşdu ki:

– Oğlan, bəs sən deyirdin ki, nənəm naxoşdu, nənən həyətdə gəzir ki?

Koroğlu əfəndinin lap yanına gəlib dedi:

– Əfəndi, əgər sanına heyfin gəlirsə çıxart kağız-qələmini, xotkarın dilindən qızı Nigar xanıma bir namə yaz!

Dua yazan bir əyri-əyri Koroğlunun üzünə baxıb dedi:

– Mən hara, xotkar hara, sən nə danışırsan?

Koroğlu əlini atıb yapışdı onun biləyindən, dedi:

– Əfəndi, məni nahaq qana salma! Çıxart kağız qələmi, yaz!

Dua yazan dedi:

– Sanım, mən xotkarın dilindən qızına nə yazım? Mənim işim deyil.

Koroğlu dedi:

– Nə yazasağını mən deyəsəyəm. Sən kağız-qələmini çıxart!

Koroğlu

Dua yazan baxdı ki, yox, bunun əlindən qurtarmaq mümkün olmayacaq. Əlləri əsə-əsə bir parça kağız çıxartdı.

Koroğlu başladı deməyə:

– Xotkarın dilindən qızı Nigara yaz ki, «bu naməni sənə verən adam mənim çovuşumdur. Mənim barigahımda mənə olan hörmət gərək ona da ola».

Əfəndi altdan–altdan Koroğluya baxa–baxa naməni yazıb qurtardı. Tez istədi ki, ağzını–bağlasın, Koroğlu dedi:

– Bağlama, ver görüm nə yazmısan.

Əfəndinin rəngi qaçdı. Başladı kəkələməyə, dedi:

– Yox, hələ qurtarmamışam. Səhv eləmişəm, təzədən yazasağam.

Koroğlu, oxuyub gördü ki, əfəndi yazıb: «Nigar xanım, bu adam quldurdu. Oraya çatsaq tutub asdırarsan!».

Koroğlu bir əyri–əyri ona baxıb dedi:

– Sən elə bilmə ki, mən savadsızam. Mən dedim sən yazasan ki, sizin dilinizdə olsun. Al, düzəlt!

Əfəndi qorxusundan kağızı sırıb, təzədən naməni yazıb Koroğluya verdi. Koroğlu baxdı ki, indi düz yazıb. Qayırtırdığı xotkar möhrünü də naməyə vurub sibirə qoydu. Sonra dedi:

– Əfəndi, mən səni bir yaxşı adam bilmişdim. Sənə yaxşı hörmət eləyəşəkdim. Amma sən məni ayrı şeyə vadar elədin. Mən indi səni buradan buraxa bilmərəm. Gedib əngəl çıxardarsan. Səni öldürmək də istəmirəm. Yazığım gəlir. Mənim burada iki günlük işim var. Bu iki gün sən burada qalmalısan. Əgər səssiz–səmirsiz qaldın, gedəndə sənə ikinci dəfə yazdığın naməyə görə zəhmət haqqı verəsəyəm, yox, rahat oturmادين, onda birinci dəfə yazdığın naməyə layiq zəhmət haqqı alsaqsan.

Bunu deyib, Koroğlu duayazanı Qıratın yanına saldı, qapı da bağlayıb açarını sibirə qoydu. Oradan bazara gəlib, bir dəst çovuş paltarı aldı. Geyinib, əlinə də bir təsbəh alıb, xotkarın barigahına tərəf yola düşdü. Qapıçılar onun əlində xotkarın möhürlü naməsini görsək, ikiqat olub torpağa düşdülər. Qapılar taybatay açıldı. Koroğlu elə qapıdan başladı qışqırmağa ki:

– Hanı Nigar?... Mənim qabağıma çıxsaydı ayaqlarına soyuq dəyərdi?

Koroğlu

Bütün barigah əhli qorxudan başladılar zağ–zağ əsməyə. Koroğlu qırx qapıdan keçib, Nigar xanımın otağı olan bağa girdi.

Nigar xanım qırx insəbelli qızla pənsərənin qabağında oturub, bağa tamaşa eləyirdi. Koroğlunu çovuş paltarında görsək, qızlardan birini göndərdi ki, getsin görsün kimdi, mətləbi nədi?

Qaravaş Koroğlunun yanına gəldi.

Koroğlu qızı görsək qışqırdı ki:

– Hanı Nigar? Niyə mənim qabağıma çıxmır? Bilmir ki, mən xotkarın yanından gəlirəm?

Qaravaş onu bir otağa aparıb, özü qaçdı Nigara xəbər verdi. Elə ki Nigar qırx insəbel qızla onun yanına gəldi, Koroğlu baxdıq ki, Bəlli Əhmədin dedikləri doğru imiş. Nigar doğrudan da elə Koroğluya layiq Nigardı. İşarə elədi ki, qızlar çıxsın, sənə deyiləsi gizli sözüüm var. Qızlar hamısı çıxdı. Elə ki tək qaldılar, Koroğlu əbanı, əmmaməni çıxardıb bir tərəfə tulladı. Nigar baxdı ki, əmmaməli çovuş döndü oldu bir igid oğlan. Koroğlu iki əlini döşünə qoyub, Nigar xanıma salam verdi. Nigar salamı almadı. Koroğlu bir də salam verdi. Nigar yenə də salamı almayıb istədi geri dönsün. Aldı Koroğlu görək nə dedi:

Salam verdim, salam almaz,
Görüm kəssin salam səni.
Axsasız, pulsuz aşığam,
Pulum yoxdur, alam səni.

Güllü bağlarda gəzərsən,
Sahıllar bağrın əzərsən,
Yuxa kağıza bənzərsən,
Tutmaz qələm, yazam səni.

Xəzinəm yox, ağızın açam,
Dövlətim yox, tökəm, saçam,
Əlas budu alam, qaçam,
Çənlibelə salam səni.

Koroğlu

Hansı dağların qarısan?
Hansı bağların barısan?
Nigar, Koroğlu yarısan,
Bilsin külli-ələm səni.

Nigar xanım baxdı ki, bu adam aşiq imiş, özü də deyəsən fikri başqadı. Eşqdən, məhəbbətdən danışıır. Usadan bir qəhqəhə çəkib güldü. Dedi:

– Sən bir aşiq, mən bir xotkar qızı. Səninlə mənim nə sövdəm? Sənin o varın, karın hardaydı ki, məni alasan.

Nigar xanımın savabında aldı Koroğlu dedi:

Usa-ısa dağlar başı,
Çənli də olur, çənsiz də olur.
Səhd elə bir işdə tapıl,
Sənli də olur, sənsiz də olur.

Ağ üzde busə tək gərək,
Ərənlər İsatək gərək,
Gözəllər Nisatək gərək,
Telli də olur, telsiz də olur.

Koroğlunun atı gərək,
Dəmir, polad qatı gərək,
Bir igidin zətı gərək,
Pullu da olur, pulsuz da olur.

Nigar xanım gördü ki, bu çox Koroğlu, Koroğlu deyir. Baxdı ki, Bəlli Əhmədlə göndərdiyi bazubənd də onun sazının qolundan asılıb. Yəqin elədi ki, bu Koroğludu. Ala gözlərini dolandırıb, bir müştəri gözüylə ona baxdı. Deyirlər ki, məhəbbət gözdə olar. Elə ki, gözlər bir-birinə sataşdı, ürəklər başladı döyünməyə.

Koroğlu

Koroğlu yaxın gəlib onun qolundan tutdu. Nigar dedi:

– Fikrin nədi?

Koroğlu dedi:

– Çənlibeldən buraya səni aparmağa gəlmişəm. Day fikrim nə olacaq.

Nigar dedi:

– Sən məni bu qədər qoşunun içindən nesə çıxara bilərsən? Elə deyək-
çıxartdın, haraya apararsaqsan.

Koroğlu dedi:

Ala gözlü Nigar, səni
Mən Çənlibelə aparram.
Alıb Qıratın tərkinə,
Dönərəm yelə, aparram.

Mailəm gözü qaşına,
Düşərəm tər savaşına,
Durub dolannam başına,
Tutaram dilə, aparram.

Tülək, tərlan qorxmaz sardan,
Könül ayrılmaz Nigardan,
Səni zor ilə xotkardan
Alaram, elə aparram.

Saymaram xotkarı, xanı,
Qoşuna verməm amanı,
Meydan içində al qanı
Döndərrəm selə, aparram,

Koroğlu gəlsə damağa,
Zərbə dözməz sultan, ağa,
Qıratı qaldırram dağa,

Koroğlu

Çardaqlı belə aparram.

Nigar dedi:

– İgidliyindən dəm vurma. Zorla iş olmaz. Yaxşısı budur ki, samaat şübhələnməmiş bu əba-qəbanı geyib buradan çıx get. Bu gün keçər, sabah mən nar bağına gəzməyə çıxasağam. Qaçırda bilsən məni oradan götürüb qaçırdarsan.

Koroğlu baxdı ki, Nigar ağıllı söz deyir. Oradan çıxıb birbaşa arvadın evinə gəldi. Baxdı ki, arvadın oğlu da gəlib, onu gözləyir. Xoş, beş, on beş, əyləşdilər. Oğlan üzünü Koroğluya tutub, nə mətləbə gəldiyini soruşdu.

Koroğlu Nigarı görəndən sonra elə halda deyildi ki, suala dillə savab versin. Odu ki, aldı sazi, görək nə dedi:

Savan oğlan, ölkənizə üz tutub,
Bir qız sorağına gəldim, ha gəldim.
Osman gözəlinin düşdüm eşqinə,
Açıq qabağına gəldim, ha gəldim.

Qıratı çapdırıb yollarda yordum,
Düşmən qabağında mərdanə durdum.
Öz adım Rövşəndi, Çənlibel yurdum,
Laçın oylağına gəldim, ha gəldim.

Əskik olmaz Koroğlunun qovğası,
Düşər paşalarla səngi, davası,
İstambul şəhrində xotkar balası
Nigar sorağına gəldim, ha gəldim.

Oğlan dedi:

– Ay igid, sən bir tək oğlansan, osmanlı qoşununun içindən Nigarı nesə çıxarıb aparasaqsan?

Koroğlu dedi:

– Sən məni bağa burax, nesə aparmağımla işin olmasın.

Koroğlu

Əvvəl oğlan bir az çəkindi. Boyun olmaq istəmədi. Elə ki bir tərəfdən anası, bir tərəfdən də Koroğlu onu dilə tutdular, axırda razılaşdı.

Gesəni yatdılar. Səhər Koroğlu yerindən durdu. Qıratı yemlədi, suvardı, özü də yedi, içdi, elə ki hər şey hazır oldu, duayazanı tövlədən çıxarıb dedi:

– Əfəndi, sən dünən mənə pislik eləmək istədin. Amma mən sənə yaxşılıq eləyəsəyəm. Görürəm, qosa kişisən. Bil və agah ol, mən Koroğluyam!

Bunu deyəndə duayazanın rəngi ağardı. Başladı əsməsə tutmuş adamlar kimi titrəməyə. Koroğlu dedi:

– Yaxşı, əsmə! Al bu qızılları, apar xərsələ! Amma eşidəm, biləm ki, bu sirri bir adama demisən, onda vay halına. İndi get!

Duayazan qızılları sibinə qoyub, dalına baxa–baxa qarıdan çıxdı. Koroğlu onu yola salandan sonra Qıratı mindi, oğlanla birlikdə nar bağına gəldilər. Atı bir tərəfdə bağladı, özü də bir nar kolunun dibində əyləşib, Nigar xanımın yolunu gözləməyə başladı. Az keçdi, çox keçdi, Koroğlu bir də gördü ki, budu, Nigar xanım qırx insəbel qızla gəlir.

Koroğlu tez yayınıb, özünü nar kolunun dalına verdi. Qızlar gəlib keçdilər. Heç biri Koroğlunu görmədi. Bir az gəzib dolanandan sonra Nigar yorulduğunu bəhanə eləyib əyləşdi. Qızların da hərəsini bir tərəfə işə göndərib, bağı xəlvət elədi. Koroğlu pusqudan çıxıb Nigarın yanına gəldi. Salam verib dedi:

– Nigar xanım, mən hazır.

Nigar soruşdu:

– Yaxşı, sən məni indi nə ilə Çənlibelə aparasaqsan? Anamın dərya kimi qoşunundan qorxmursanmı? Bir qılins ilə, bir at ilə bu qədər qoşuna nə eləmək olar?

Koroğlu dedi:

– Nigar xanım, qorxma, Qıratın üstünə minəndən sonra bizə heç bir zaval yoxdu.

Nigar xanım soruşdu:

– Bu qədər Qırat, Qırat ki deyirsən, axır o nesə atdı ki, bizim ikimizi bu qoşunun içindən çıxardıb aparar?

Aldı Koroğlu dedi:

Koroğlu

Usa dağ başında yel kimi əsər,
Dar günümdə mənə ürək Qıratım.
Bir aylıq mənzili bir gündə kəsər,
Köhlən bəsləmişəm, gərək Qıratım.

Yolların tozunu göyə qaldırar,
Müxənnət üstünü birdən aldırar
Meydanın içində düşmən saldırar,
Olar yiyəsinə dirək Qıratım.

Qoç Koroğlu qonar olsa yəhərə
Yağı düşmənləri salar qəhərə
Axurda arpasın qoymaz səhərə,
Dara düşsəm, mənə kömək Qıratım.

Nigar dedi:

– İndi ki bu qədər tə`rifləyirsən, gedək bir görək o nesə atdı?

Koroğlu Nigarı Qıratın yanına gətirdi. Nigar baxdı ki, at doğrudan da yaxşı atdı. Koroğlu yüyəni ağasdan açıb, tərən kimi Qıratın belinə sıçradı. Nigar elə birsə bunu gördü. Koroğlu səld sağ əlini atıb Nigarı dik qaldırdı, atın dərkinə basdı. At iki dal ayaqları üstə qalxıb, bağıın hasarına tərəf yönəldi. Nigar dedi:

– Bir dayan görək! Fikirləşək, məsləhətləşək.

Koroğlu bayaq atı hasardan sıçrayıb Çənlibelə tərəf üz qoydu.

Koroğlu, Nigar da tərkində Qıratı süzdürüb getməkdə olsun, sənə kimdən deyim, Nigar xanımın qardaşından.

İstanbul xotkarının Bürsü Sultan adında bir oğlu var idi. Elə ki, xəbər çıxdı, səs–küy düşdü, ki, Nigarı götürüb qaçdılar. Bürsü Sultan ata minib qoşuna hay vurdu. Qoşun atlanana qədər Bürsü Sultan özü ata bir–iki qamçı çəkib yola düzəldi.

Qırat yeldən qanad taxıb uçurdu. Gəlhagəl, gəlib bir çəmənzarı çıxdılar. Bir tərəfdən Koroğlu gesəni yatmamışdı, yaman yuxusuzdu, bir tərəfdən də Nigarı belə xəlvət oğurlayıb aparmaq ona ağır gəlirdi. Odur ki, düşüb atı otlamağa

Koroğlu

buraxdı. Nigarı da götürüb oradakı bulağın başına gəldi. Nigar nə qədər elədi ki, «Gəl gedək. Qoşun gəlib bizə çatar. Səni öldürərlər, məni də geri qaytararlar». Koroğlu dedi:

– Qorxma, bizim dalımızsa heç kəs gələ bilməz.

Nigar gördü ki, yox, bu, dediyindən dönən adam deyil. Getməyəsək ki, getməyəsək. Axırda razılaşıb oturdu. Koroğlu atı yançıdar eləyib, göy çəmənə buraxdı, sonra Nigar xanıma dedi:

– Nigar xanım, mən bir az yatım, sənin–gözün atda olsun. Elə ki, gördün otdan ağzını çəkib, ayaqlarını yerə döyüb narahatlıq eləyir, bil ki, düşmən gəlir. Onda məni tez oyadarsan.

Koroğlu bunu deyib, başını alagöz Nigarın dizinin üstə qoyub yuxuladı.

Aradan bir az keçmişdi, Nigar bir də baxdı ki, Qırat bir hərəkətdədi, bir hərəkətdədi ki, gəl görəsən. Ayaqlarını yerə döyüb kişnəyir.

Nigar tez Koroğlunu oyadıb dedi:

– Dur gör at niyə elə eləyir?

Koroğlu dedi:

– Qorxma bir şey yoxdu. Düşmən gəlir.

Bir də baxdılar ki, budu uzaqdan bir atlı elə gəlir, elə gəlir, ıldırım kimi.

Nigar onu görsək tanıdı. Gördü ki, Bürsü Sultandı, dedi:

– Qardaşım gəlir.

Koroğlu dedi:

– Qoy gəlsin, görək nə deyir.

Qalxıb səld atı mindi, Nigarı da tərkinə alıb gözləməyə başladı.

Bürsü Sultan gəlib çatdı. Nigarı Koroğlunun tərkində görsək dedi:

– Qızı ver, quldur!

Koroğlu dedi:

– Xotkar oğlu, hirslənmə! Basını aparmaq istəyirsən, gəl apar, day söyüş niyə söyürsən? İndi bir işdi oldu.

Bürsü Sultan bu sözü ondan eşidib, bir az da sürətləndi. Qəzəblə dedi:

– Nesə ki yə`ni bir işdi olub?! Mən onu sənin başınla bir yerdə aparasağam.

Koroğlu gülə–gülə dedi:

Koroğlu

– Çox gözəl! Mən də razıyam. Ansaq xotkar oğlu, deyəsən tələsmisən, yəhərin qayığını yaxşı bərkitməmisən. Onu düzəlt, sonra dava eləyək, birdən yığılarsan, elərsən, Nigar xanımın ürəyi sıxılar.

Bürsü Sultan əyildi ki, yəhərin qayığına baxsın. Koroğlu fürsət verməyib, tez onun peysərindən yapışdı. Bürsü Sultan nə qədər əlləşdisə boynunu onun əlindən qurtara bilmədi. Koroğlu dedi:

– Xotkar oğlu, istəsəm bu saat səni yerə vurub parça–parça elərəm. Amma bax, heç bir şey eləmirəm, buraxıram ki, çıxıb gedəsən.

Bürsü Sultan onun əlindən qurtarsaq atının başın çevirdi, qəflətən dönüb ona hüsum elədi. Koroğlu tez atı sağa sıçratdı. Bürsü Sultan dönüb əlindəki nizəni Koroğluya atdı. Koroğlu nizəni göydə tutub, onun əlindən aldı, özünü də atın üstündən dik qaldırıb yerə atdı.

Nigar işi belə görəndə dedi:

– Koroğlu, görürəm hırslanmışsən, haqqın da var. Amma gərək onu mənə bağışlayasan. O mənim birsə qardaşımdı.

Koroğlu Bürsü Sultanı yerdən qaldırdı. Üzünü Nigara tutub dedi:

Açılıbdı sinən gülü,
Dönübdü xəndana, Nigar!
Şirənən tülkünün nə işi,
Girəydi meydana, Nigar!

Lə`nət namərdin börkünə,
Düşər özü öz ərkinə,
Çəkərəm Qırat tərkinə,
Aparram bir yana, Nigar!

Müxənnətdən dad elədim,
Dost–aşnanı yad elədim,
Neçə qul azad elədim,
Qəsd etmədim sana, Nigar!

Koroğlu

Gəlmişəm bu yerdə qalam,
Düşmənlərə qılins çalam,
Səni Çənlibelə salam,
Bil mərdi–mərdana, Nigar!

Koroğluyam bel bükəndə,
Misri qılınısı çəkəndə,
Başları yerə tökəndə,
Susayaram qana, Nigar

Sonra Koroğlu Bürsü Sultanı buraxıb dedi:

– Get, səni Nigara bağışlayıram. Amma bax, deyirəm, bir də qabağıma çıxsan öldürəsəyəm.

Bunu deyib Koroğlu təzədən Qıratı mindi. Nigar da tərkində yola düşdü.

Bürsü Sultan utandığından nə geri dönə bildi, nədə ki, tək qabağa gedə bildi. Bir yerdə daldalanıb o qədər gözlədi ki, qoşun gəlib çatdı. Təzədən onları da götürüb Koroğlunun dalına düşdü. Koroğlu bir də dönüb baxdı ki, uzaqdan qoşun gəlir. Qıratın başını döndərib dayandı, gözləməyə başladı. Nigar gördü Koroğlu dava eləmək fikrindədi, dedi:

– Koroğlu, gərək məni götürüb qaçmayaydın, indi ki aparırsan, dayanma, sür, gedək! Atamın qoşunu çoxdu, sən təksən. Onlarla basarmazsan, dava eləmə!

Koroğlu dedi:

– Mən səni Çənlibelə bu sür apara bilmərəm. Sonra deyərlər ki, Koroğlu gedib xotkarın qızını oğurlayıb gətirib. Mən gərək dava eləyəm.

Bu sözdə qoşun gəlib çatdı. Koroğlu, Nigar xanım da tərkində, misri qılınısı çəkib, özünü xotkar qoşununa vurdu.

Bunlar burada dava eləməkdə olsunlar, sənə Çənlibeldə dəlilərdən xəbər verim.

Dəli Həsən çox gözlədi, gördü Koroğlu gəlmədi. Dəliləri yığıb dedi:

– Koroğlu gəlib çıxmadı. Birdən ələ keçər, tutular, başsız qalarıq. Dalınsa getmək lazımdı.

Koroğlu

Dəlilərin yarısını Dəli Mehtərlə Çənlibeldə qoydu, qalan dəliləri götürüb Koroğlunun dalınsa yola düşdü. Gəlhagəl, gəlib o vaxt yetişdilər ki, Koroğlu tək sağa–sola qılıns vururdu. Dəlilər nə`rə çəkib özlərini qoşuna vurdular. Dava qızıqıdı. Dəliləm Bürsü Sultanın qoşununu araya aldılar. Koroğlu ətrafa göz gəzdirdi. Dəlilərə baxdı. Könlü açıldı, ürəyi atlandı. Aldı görək Nigar xanıma nə dedi:

Bax indi telli Nigarım,
Gəldi dəlilərim, gəldi...
Xotkar qızı, gözəl yarım,
Gəldi dəlilərim, gəldi...

Düşməyə qılıns çəkməyə,
Başları biçib tökməyə,
Paşalar qəddi bükməyə,
Gəldi dəlilərim, gəldi...

Qurbanam mərdin adına,
Dostunu salar yadına,
Bu gün sərkər imdadına
Gəldi dəlilərim, gəldi...

Əldə şeşpəri, qalxanı.
Yağuya verməz amanı,
Öldürməyə bəy, paşanı,
Gəldi dəlilərim, gəldi...

İgidin kəsməz qovğası,
Həmişə olar davası,
Koroğlunun qoç arxası
Gəldi dəlilərim, gəldi...

Koroğlu

Koroğlunun nə`rəsinə dəlilər dahada qızışdılar. Koroğlu bir yandan, dəlilər o biri yandan xotkarın qoşununu elə hala saldılar ki, qırılan qırıldı, qırılmayan da qaçıb dağıldı.

Koroğlu tərkində Nigar xanım, başında dəlilər Çənlibelə tərəf yollandı. Uzaq yolları keçib, dağları, yamasları aşıb gəldilər, Çənlibelə çatdılar.

Nigar xanım gördü ki, çatdıqları yer usa dağların başı, güllü, çiçəkli bir oylaqdır. Dedi:

– Koroğlu, Çənlibel budumu?

Nigar xanımın savabında aldı qoç Koroğlu görək nə dedi:

Çişkinli dağların başı,
Nigar, Çənlibel budu, bu!
İgidlər açan savaşı,
Nigar, Çənlibel budu, bu!

Çəkib bəzirgan soyduğum,
Qəflələri boş qoyduğum,
Paşalar gözü oyduğum,
Nigar, Çənlibel budu, bu!

Üst yanı dağ, təpə, dərə,
Müxənnətlər düşər girə,
Mərd igidə olan bərə,
Nigar, Çənlibel budu, bu!

Xotkarlar bata bilməyən,
Somərdlər tuta bilməyən,
Köksünə yatıla bilməyən,
Nigar, Çənlibel budu, bu!

Usalardan usa dağı,
Hərgiz gələ bilməz yağı,

Koroğlu

Koroğlu tək ər oylağı,
Nigar, Çənlibel budu, bu!

Çənlibelə hay düşdü. Dəlilər hamısı at minib, silah götürüb qabağa çıxdılar. At çapan, ox atan, qılıns oynadan, şeşpər hərləyən... Çənlibelin ətəkləri sızdır meydanına döndü. Nigar xanımı atdan düşürüb kəsavəyə mindirdilər. Çənlibelə çıxartdılar.

Şənlik başlandı. Çalanlar, oynayanlar, oxuyanlar bir–birinə qarışdı. Koroğlu ilə Nigarı məslisin başına keçirttilər. Süfrə açıldı. Dəlilər kefə başladı.

Hamının kefi saz, hamının üzü, gözü gülürdü. Amma heç birinin kefi Bəlli Əhmədin kefinə çatmazdı. O özünü lap yeddinsi göydə bilirdi. Xələt xələt üstündən yağırdı. Hərə öz qüvvəsinə görə ona bir sür xələt verirdi. Nigar Koroğludan soruşdu:

– Ay Koroğlu, bəs sən niyə Bəlli Əhmədə heç bir xələt vermirsən?

Koroğlu dedi:

– Mənim hələlik xələtim odu ki, onu azad eləyib dəliliyə götürmüşəm. Elə ki özünü göstərdi, Çənlibel dəlisi olmağa layiq olduğunu sübut elədi, məndən xələti onda görəsək. Mən xələti ansaq igidə verirəm.

Bəlli Əhməd dedi:

– Koroğlu, mən buraya qorxudan, ürküdən ya da ki, aslıqdan gəlməmişəm. Mən igid olmasaydım adıma Bəlli Əhməd deməzdilər. İnşaallah gün gələr, səndən də öz xələtimi alaram.

Hamı onun bu sözünə əhsən dedi. Məslis təzədən başlandı. Koroğlu bir Nigara baxdı, bir dəlilərə baxdı, ürəyi telləndi. Üç telli sazı döşünə basıb dedi:

İstambuldan buta alıb gəlmişəm,
İstambulda arzumanım qalmadı.
Çənlibel oylağım, Qırat dayağım,
At minməkdə arzumanım qalmadı.

Qıratı çəkməsəm dağlar sökülməz,
Bəzməndin çəkməsəm sağrı örtülməz,

Koroğlu

Qabağımdan qaçan düşmən qurtulmaz,
Qisas aldım, arzumanım qalmadı.

Koroğluyam, Çənlibeldə oturram,
Harda gözəl görsəm, allam, gətirrəm.
Dəliləri muradına yetirrəm,
Gözəllərdə arzumanım qalmadı.

DƏMİRÇİOĞLUNUN ÇƏNLİBELƏ GƏLMƏYİ

Çənlibeldə dəlilərin sayı gün–gündən artırdı. İş gəlib o yerə çatmışdı ki, Koroğlu hay vurub düşmən üstünə gedəndə yeddi yüz yetmiş yeddi qılıns birdən çəkilirdi. Koroğlu dəliləri dəstələrə ayırıb, hər dəstəni bir sərkərdəyə tapşırırmışdı. Sərkərdələr arasında Dəli Həsən, Dəli Mehtər, Çopur Səfər, Dəli Mehdi, Halaypozan, Tüpdağıdan, Toxmaqvuran, Tanritanımaz, Dilbilməz, Gürsüoğlu, Qorxuqanmaz, Geridönməz, Bəlli Əhməd və İsabalı kimi igidlər var idi ki, hər biri yüz oğlana bərabər idi. Koroğlu öz dəlilərini gözünün üstündə saxlardı. Onların bir sözünü iki eləməzdi. Onun öz dəlilərilə belə rəftar eləməyi hər tərəfə yayılmışdı. O gün olmazdı ki, Çənlibelə yeni–yeni adamlar gəlib dəlilərə qoşulmasın. Koroğlu soraqlaşır, salıqlaşır, harda bir igid olduğunu öyrənirdisə əlləşib, vuruşub Çənlibelə gətirir, dəlilərinə qatırdı. Bunun üçün də Koroğlu həftədə, on beşdə bir özü Qıratı minib ətraf kəndlərə, şəhərlərə çıxırdı.

Günlərin bir günü, yenə də Koroğlu bir dəst nimdaş çodar paltarı geyib, Qıratı minib gəzməyə çıxmışdı.

Deyirlər ki, bu dəfə Koroğlunun yolu Naxçıvan şəhərinə düşdü. Şəhəri sağa gəzdi, sola gəzdi, axırda bazarın lap qurtarasağında bir nalbənd dükanının qabağında atı saxladı.

Nalbənd müştərini görsək tez ayağa durdu. Hazır nalları tökdü ortalığa ki, bəyəndiyini seçsin. Koroğlu baxdı ki, nalbənd çox xoşsifət bir kişidir. Deyirlər ki, Koroğlunun hər şəhərdə, hər kənddə bir neçə dostu olardı. Burada da nalbəndlə

Koroğlu

dost olmaq fikrinə düşdü. İşin əvvəlini zarafatla başladı. Nalları birsə–birsə əlinə alıb, baxmaq bəhanəsilə əzişdirib kişiyyə qaytardı ki:

– Sanım, bunlar ki, əzik–üzük dəmir parçalarıdır. Əməlli–başlı nal gətir!

Kişi bir altdan yuxarı müştəriyə baxdı, heç bir söz demədi, təzədən Qıratın ayağını ölçüb, dörd dənə yaxşı nal kəsdi. Elə ki nallar hazır oldu, kişi yaxınlaşdı ki, atı nallasın.

Qıratın ayağını Koroğludan başqa heç kəs yerdən qaldıra bilməzdi. Odur ki, özü qollarını çirmədi. Atın qabaqsa sağ əlini, sonra da sol əlini qaldırdı. Bəli, atın əlləri nallandı, növbə dal ayaqlarına gələndə Qırat başladı bədnallıq eləməyə. Koroğlu nə qədər əlləşdisə atın ayağını saxlaya bilmədi ki, bilmədi. Bunlar burada əlləşməkdə olsunlar indi sənə kimdən xəbər verim, nalbəndin oğlundan.

Nalbəndin yeniyetmə, savan bir oğlu var idi. Xırdalığından uşaqlar adını Dəmirçioğlu qoymuşdular. Nesə deyərlər, Dəmirçioğlu illə, ayla yox, günlə, saatla böyümüşdü. Elə qollu–qüvvətli, boylu–buxunlu bir igid olmuşdu ki, bir baxan deyirdi bir də baxım.

Koroğlu Qıratı nalbəndin qabağına çəkəndə Dəmirçioğlu dükanın içində idi. Baxdı ki, atasının yanına bir müştəri gəlib, paltarından çodara oxşayır, amma sir–sifəti lap pəhlivan sir–sifətidir. Dəmirçioğlunun müştəriyə quşu qondu. Amma elə ki, Koroğlu başladı nalbəndlə zarafat eləməyə, nalları əzib geri qaytarmağa Dəmirçioğluna xoş gəlmədi. Bir istədi ki, çıxıb onun savabını versin, sonra lə`nət şeytana deyib gözlədi ki, görsün işin axırı və olur.

Qıratın şıltağı axırda o yerə çatdı ki, çəkis nal bəndin barmağına dəyib yaraladı. Dəmirçioğlu day bu yerdə özünü saxlaya bilmədi. Bir tərəfdən hirslənmişdi, bir tərəfdən də Koroğlunun atı saxlaya bilməməyi ona ləzzət verirdi. Yavaşsa dükandan çıxdı. Səssiz–səmirsiz onlara yaxınlaşdı. Koroğlunu bir tərəfə itələyib, atın dal ayaqlarının ikisini də yerdən götürdü. At ha çapaladı, ha partladı, ayaqlarını Dəmirçioğlunun əlindən qurtara bilmədi. Axırda yorulub dayandı. Dəmirçioğlu bir altdan yuxarı Koroğluya baxıb dedi:

– Bu boyda adam bir atın ayağını da yerdən qaldıra bilmirsən. Ata, gəl nalla!

Koroğlu bir ona baxdı, bir Qırata baxdı, heç bir söz demədi. Amma onun bu güsünə, bu qüvvətinə lap mat–məəttəl qalmışdı.

Koroğlu

Qərək, nalbənd Qıratın dal ayaqlarını da nallayıb qurtardı. Koroğlu əlini sibiənə salıb pul çıxartdı. Dəmirçioğlu pulları alıb, Koroğlu nallara baxan kimi, o yana çevirdi, bu yana çevirdi, əlində mum kimi əzib, Koroğlunun özünə qaytardı ki:

– Verirsən əməlli–başlı pul ver, bu əzik–üzükləri niyə bizə verirsən?

Koroğlu alıb pula baxdı, gördü doğrudan da əzilib əriyə dönüb. Sibindən bir qədər də pul çıxardıb verdi. Dəmirçioğlu bu dəfə pulları iki baş barmağının arasında elə sürtdü ki, sikkələri pozuldu. Sonra Koroğlunun üstünə tulladı ki:

– Mənə qəlp pul lazım deyil. Al saxla, özünə gərək olar.

Koroğlu məsələni başa düşdü. Bildi ki, hərif ona meydan oxuyur. Heç bir söz deməyib bu dəfə pulu nalbəndin özünə verdi, Qıratı minib yola düşdü. Amma fikir onu götürmüşdü. Bilmirdi nəsə eləsin ki, Dəmirçioğlunu Çənlibelə gətirib, dəlilərin içinə qatsın. Bu fikir–xəyal ilə gəlib Çənlibelə çatdı. Dəlilər onun qabağına çıxdılar. Baxdılar ki, Koroğlunun kefi üstündə deyil. Elə bil ki, dünyanın bütün dərdüqəmi ona qalıb. Amma nə qədər soruşdularsa, Koroğlu heç bir söz demədi.

İndi bunlar burada qalsınlar, eşit Dəmirçioğludan.

Koroğlu atını sürüb gedəndən sonra nalbənd oğluna dedi:

– Ay oğul, sən neylədin? Dins oturduğumuz yerdə başımıza iş açdın.

Dəmirçioğlu dedi:

– Ay ata, mən neylədim, başına nə iş açdım? O, bizim nallarımızı əzdi, mən də onun pullarını. Rahat oturaydı da... Bu adam uşaq–zad deyil ki, gəlib özünü göstərir.

Nalbənd dedi:

– Ay bala, heç bilirsən o kimdi? O, paşalara, bəylərə qan udduran çənlibelli qoç Koroğludu. Mən qəsdən özümü elə göstərirədim ki, guya onu tanımıram.

Dəmirçioğlu dedi:

– Ay ata, bunu niyə mənə əzəldən demədin ki, onu qatlayıb dizimin altına alaydım. Koroğluluğunu ona göstərəydim.

Nalbənd oğlunu nə qədər dannadı ki, bala, belə fikirlərdən daşın, o, qoç Koroğludu, sən onunla basara bilməzsən.

Dəmirçioğlu dedi:

Koroğlu

– Yox, mən gərək onun dərslərini verəm. Koroğlu, Koroğlu... Mən də deyirəm bəs görəsən nesə adamdı ki, bundan bu qədər qorxurlar. Ax, nesə bilməmişəm... ax, nesə bilməmişəm. O hələ indiyə kimi hərif görməyib. Gördün pullarını əzib özünə qaytaranda nə kiridi. Qorxudan səsinə də çıxara bilmədi.

Nalbənd dedi:

– Oğul, sən uşaqsan deyir o sənə baş qoşmadı. Onun eləliyinə baxma. Adı gələndə paşalar, xotkarlar tir–tir əsirlər.

Dəmirçioğlu dedi:

– Paşalar əsərlər də... Paşalarda kişilik nə gəzir? Sən hay–küyə baxma. Gördün ki, bir yabının əlinə nesə avara qalmışdı...

Nalbənd dedi:

– Bala, yabı nədir? Ona dəli Koroğlunun dəli Qıratı deyirlər. Paşalar bir o at üçün var–yoxlarından keçməyə hazırdırlar.

Dəmirçioğlu dedi:

– Yaxşı, ata, əgər mən onun haman Qıratını bir həftəyə kimi sənin qulluğuna gətirdim, gətirdim, gətirmədim, bax, bu papaq mənə haram olsun.

Qərəz, nalbənd nə qədər dedisə, başa gəlmədi. Axırda Dəmirçioğlu atasından gizli bir sanlı kotan zənsirini də götürüb, toqqa əvəzinə belinə bağladı, Çənlibelə tərəf yola düşdü.

Bu dağ mənim, o dərə sənin, o dərə mənim, bu dağ sənin, az getdi, üz getdi, təpə aşdı düz getdi, gəsələrin birində gedib Çənlibelin ətəyinə çatdı. Elə təzəsə dağı yuxarı qalxırdı ki, gədikdə Koroğluya rast gəldi, gesə də bərk qaranlıq idi. Koroğlu soruşdu:

– Ayə, kimsən? Bu gesə vaxtı burada nə hərlənirsən?

Dəmirçioğlu dedi:

– Sənə nə var kiməm?

Koroğlu səmindən onu tanıdı. Özünü tanıtmamaq üçün səsinə qısıb dedi:

– Day asığın niyə tutur? Mən sənə bir söz demədim ki? Elə belə soruşdum ki, görüm kimsən.

Dəmirçioğlu dedi:

– Mən Koroğlunu axtarıram. Onunla işim var. Koroğlu dedi:

– Elə mən də onu axtarıram.

Koroğlu

Dəmirçioğlu soruşdu:

– Sən onu neyləyirsən?

Koroğlu dedi:

– O mənə od qoyub. Gəlmişəm onunla haqq–hesab çəkməyə. Ya ona verən allah, ya mənə.

Dəmirçioğlu dedi:

– Mən də elə buna görə gəlmişəm. Bir nesə gün bundan əvvəl atını nallatmağa gəlmişdi. Hayıf ki, tanımamışam. Gedəndən sonra bilmişəm ki, Koroğlu imiş. İndi gəlmişəm. Ya gərək bu gesə onun özünü buradan aparam, ya atını.

Koroğlu bir istədi ki, qusaqlayıb onu tutsun, dəlilərin içinə aparsın. Sonra fikirləşdi ki, qoy hələ bunun igidliyini bir də yoxlayım, sonra.

Yenə də səsini qısıb dedi:

– Mən axşamdan buradayam, hər şeyi öyrənmişəm. Bu saat özü burada yoxdu. Amma atı tövlədədir.

Dəmirçioğlu dedi:

– Sən, Gəl, o tövləni mənə nişan ver, sonrası ilə işin olmasın.

Koroğlu dedi:

– Yaxşı deyirsən. Gedək atı aparaq. Harada olsa, özü bir gün atın dalınsa gələsək. Onda ya bizə verən allah, ya da ona.

Koroğlu bunu deyib, düşdü Dəmirçioğlunun qabağına, əyri–üyrü yollarla gətirib çıxartdı tövlənin yanına. Baxdılar ki, tövlənin qapısında yekə bir qıfıl var. Koroğlu yavaşsa soruşdu:

– Yaxşı, indi biz bu qıfılı nesə sındırasayıq?

Dəmirçioğlu bir əyri–əyri onun üzünə baxdı ki:

– Yox, sənin üçün burada bir dəmirçi dükanı da açaram.

Bunu deyib, əlüstü dırmaşdı tövlənin üstünə. Bir suiçim saatda tövlənin belini dəlib yekə bir yer açdı. Sonra belindəki zənsiri Koroğluya verib dedi:

– Gəl içəri gir, bu zənsiri atın qarnının, döşünün altından salıb bağla, usunu mənə ver.

Koroğlu

Koroğlu dinməzsə tövləyə düşdü. Zənsiri Qıratın qarnından, döşünün altından keçirib bağladı, usunu ona verdi. Dəmirçioğlu bir güs verdi. Koroğlu baxdı ki, Qırat elə ayağı buxovlu qalxır. Qışqırdı ki:

– Əyə, dayan, hələ bağlayıb qurtarmamışam.

Dəmirçioğlu zənsirin usunu bir az xoşladı. Koroğlu qəsdən zənsirin usunu Dürata da bağladı. Dəmirçioğlu güs versək Qıratla Dürat ikisi də qalxdı. Koroğlu gördü ki, yox, bu kərgədan kimi bir şeydir. Zənsirini bənd eləyə bilsə, lap dağı da göyə çəkər. Zənsiri Düratdan açdı.

Qərəz, Dəmirçioğlu Qıratı çəkdi damın üstünə. Atın ayağındakı buxovu qırıb atdı, sonra Koroğluya dedi:

– İndi gəl, min tərkimə, gedək!

Dəmirçioğlu bunu deyib özü Qırata minmək istədi. Qırat ağzını açıb ona tərəf yönəldi. Az qaldı ki, başını qoparıb göyə tullasın Koroğlu tez yüyürüb özünü Qırata göstərdi. At Koroğlunu görsək sakit oldu. Koroğlu atın başını tutub dedi:

– Qabaqsa sən min, sonra mən.

Qıratda bir xasiyyət var idi ki, Koroğlu onun yüyənini kimə tapşırırsa, at ona əl verərdi. Qərəz, hər ikisi tərkləşib düşdülər yola. Elə ki dağı aşıb yola düşdülər, Koroğlu ondan soruşdu.

– Əzizim, bura bax, nesə deyərlər, şər deməsən, xeyir gəlməz. İndi işdir, birdən Koroğlu qayıdıb Qıratın aparıldığını bildi, dəliləri də götürüb dalımızsa gəldi, onda biz nə eləyəsəyik?

Dəmirçioğlu dedi:

– Nə olar, gəlsin də? Dünəndən gəlsin, bu gün də iki gün olsun. Elə mənim istədiyim də odur da.

Koroğlu dedi:

– Yaxşı, bəs sən ondan heç qorxmursan?

Dəmirçioğlu dedi:

– Mən onun nə qılınsından qorxuram, nə şeşpərindən, nə də dəlilərindən. Amma deyirlər dava eləyən də onun bir nə`rə çəkməyi var. Qorxsam, qorxsam bəlkə birsə o nə`rədən qorxam.

Koroğlu dedi:

Koroğlu

– O hələm–hələm yerdə nə`rə çəkməz. Amma zalım oğlunun qolları yaman qüvvətlidir. Bir şeyə ilişdi, qurtardı.

Dəmirçioğlu dedi:

– Ay birsə indi gələ çıx bura, göstərəm ona qollarının qüvvətini.

Koroğlu daha danışmadı. Bir az da getdilər. Koroğlu daha lap arxayın oldu ki, Çənlibeldən uzaqlaşdılar. Day hay–küy də düşsə, dəlilər xəbər tuta bilməzlər. Ağzını onun qulağına dayayıb, bir dəli nə`rə çəkdi. Dəmirçioğlu aşıb, düz Qıratın ayaqlarının altına düşdü.

Koroğlu tez atdan düşüb, onun qollarını zənsirlə möhkəm–möhkəm bağladı. Handan–gesdən Dəmirçioğlu özünə gəlib, qalxıb oturdu. Dedi:

– Olmaya, elə sən Koroğlusan?

Koroğlu dedi:

– Bəli, özüyəm ki, varam.

Dəmirçioğlu dedi:

– Əhsən sənə. Halaldır sənə o ad. Açı qollarımı gedək. Bu gündən mən sənə kiçik qardaşam.

Koroğlu dedi:

– Yox, aşna, qollarını aç bilməyəsəyəm. Açaram, sonra dəlilik edərsən. Dur, elə belə gedək.

Dəmirçioğlu dedi:

– Arxayın ol, aç qollarımı. Dedim ki, bu gündən sənə qardaşam.

Koroğlu qulaq asmadı.

Dəmirçioğlu işi belə görəndə dedi:

– Mən mərdəm, söz verdim, elərəm. Sən deyirsən ki, bəs sən açmayanda özüm aç bilməyəsəyəm?

Dəmirçioğlu «aha!» deyib birsə dəfə güs verdi. Zənsir parça–parça olub yerə töküldü. Sonra üzünü Koroğluya tutub dedi:

– Koroğlu, sən mənə e`tibar eləyib qollarımı açmadın. Amma mənim sözüm sözdür. Haraya deyirsən, gedək. Day ölünsən səndən ayrılmayasağam. Ansaq birsə şərtim var. Kefim istəyəndə şəhərə, atamın, anamın yanına gedəsəyəm.

Koroğlu dedi:

Koroğlu

– Külli–ixtiyar sahibisən. Nə zaman, hara getsən gedə bilərsən.

Hər ikisi durub təzədən Qırata tərkləşib Çənlibelə gəldilər. Dəlilər yığışdı. Məslis quruldu. Dəmirçioğluya xoş gəldin elədilər. Nigar Dəmirçioğlunu beli–başı açıq görüb soruşdu:

– Yaxşı, igid bəs belin niyə açıqdır?

Dəmirçioğlu dedi:

– Xanım, vallah, birsə toqqam var idi. Koroğlu qollarımı bağlamışdı, hirslənib dartdım, qırıldı.

Koroğlu zənsir əhvalatını danışdı. Hamı onun güsünə, qüvvətinə əhsən dedi.

Belə bir igidin Çənlibelə gəlib dəlilərə qoşulmağı Koroğlunu, dəliləri çox sevindirirdi.

Dəmirçioğlu da sözünü üstündə durdu. Dəlilərlə dostlaşib Koroğlunun arxası, köməyi oldu.

KOROĞLUNUN ƏRZRUM SƏFƏRİ

Ərzrumlu Səfər paşanın Sünun adında bir aşığı var idi. Sünun çox dövrənlər sürmüş, çox məslislər görmüş bir ustad idi. Çox özündən dəm vuran aşıqların sazını əlindən alıb yola salmışdı, çox savanları da öyrədib, əlinə saz verib aşığı eləmişdi.

Səfər paşanın imarətinin qabağında bir pəhlivan meydanı, bir də bir aşığı meydanı var idi. Pəhlivan meydanı Qara pəhlivanın, aşığı meydanı aşığı Sünunun idi. Səfər paşa bayram günlərində meydanları bəzədərdi. Uzaqdan, yaxından gələn pəhlivanlar, aşıqlar burada öz güslərini sınardılar. Səfər paşa belə bir qanun qoymuşdu: meydanlarda basılan yüz tümən verər, basan yüz tümən alardı. Amma sən gəl ki, bu neçə il ruzigar hələ bu meydanlarda nə Qara pəhlivan basılmışdı, nə də aşığı Sünun. Pəhlivan meydanında Qara pəhlivan nə qədər qol–qabırğa sındırmışdısa, aşığı meydanında da aşığı Sünun bir o qədər aşığın sazını əlindən alıb, dilini, ağızını bağlamışdı.

Aşiq Sünun çoxdan idi ki, Çənlibelə gedib, Koroğlunu görmək istəyirdi. Amma Səfər paşadan qorxurdu. Səfər paşanın Koroğlu ilə ədavəti var idi. Koroğlu bir nesə dəfə onun karvanlarını dağıdıb, adamlarını öldürmüşdü. İndi də ki, Koroğlunun xotkar qızı Nigar xanımı Çənlibelə aparmağı Səfər paşanı lap yerindən–yurdundan eləmişdi. Az qalırdı ki, gesələr də Koroğlunun qorxusundan yata bilməsin. Bu tərəfdən də xotkar bütün paşalara, qoşun böyüklərinə fərman göndərmişdi ki, kim Koroğlunun ya özünü, ya da başını gətirsə, onu dünya malından qəni edəsək.

Səfər paşa xotkar fərmanını alandan sonra bir yol axtarırdı ki, bir təhər Koroğlunu yox eləsin. Elə hey öz özünə deyirdi: «Bu zalım oğlu zalım axırda işi o yeri gətirib çatdırdı ki, İstanbulun göbəyindən xotkarın öz qızını da götürüb apardı. Bir az da keçsə bunun qabağına çıxmaq olmayasaq». Səfər paşa çox götür–boydan, məsləhət–məşvərətdən sonra götürüb xotkara belə bir namə yazdı ki: «Qurbanın olum, Koroğlunun başını gətirmək təkbətəklikdə heç bir paşanın işi deyil. Əgər sən Koroğlunun tələf olmasını istəyirsənsə, hökm elə bütün paşalar yerbəyerdən qoşun çəkib onun üstünə yerisinlər. Bəlkə bu yol ilə onu bizim başımızdan eləyəsən. Yoxsa onun yeddi min yeddi yüz yetmiş dəlisi var ki, hərəsi bir ləşkərə bərabərdir».

Səfər paşa naməni bir qasidə verib xotkara göndərdi, özü də hazırlıq görməyə başladı. O, arxayın idi ki, xotkar naməni alan kimi paşalara hökm verəsək. Səfər paşanı da onların üstünə sərkərdə qoyasaq. Ondan sonra bir məslis düzəldib pəhlivanları, qoşun böyüklərini çağırırdı. Xotkarın fərmanından onları hali eləyib sonra da öz naməsini oxudu. Yığılanların hamısı ona afərin dedilər.

Aşiq Sünun da bu məslisdə idi. Bir tərəfdə oturub qulaq asırdı. Elə ki, məslis qurtardı, hamı dağıldı, Sünun da durub paşanın hüsurundan mürəxxəs oldu. Amma fikir–xəyal onu götürmüşdü. Öz–özünə deyirdi:

«Ey dili–qafil, bu nesə ola bilər ki, mən aşiq Sünun olam, ayağım dəyməmiş yer, gözüm görməmiş adam olmaya, amma Çənlibelə gedib Koroğlunu görmüyəm».

Bu fikir–xəyal ilə aşiq Sünun səhəri elədi. Dan yeri ağaranda ayağa durdu, dəstərxanını belinə bağladı, sazını çiyinə saldı, əlinə də bir ağas alıb yola düşdü.

Koroğlu

Az getdi, çox dayandı, çox getdi, az dayandı, yolda yel oldu əsdi, bulaqda mənzil kəsdi, günlərin bir günündə gəlib Çardaqlı Çənlibelə çatdı.

Dəlilər Koroğluya xəbər verdilər ki, bəs, ərzumlu Səfər paşanın aşığı Sünun gəlir.

Koroğlu qalxıb aşiq Sünunun qabağına çıxdı. Onun əlindən tutub hörmət-izzətlə öz yanına gətirdi. Xoş, beş, on beşdən sonra süfrə açıldı. Koroğlu aşiq Sünuna elə bir xoşgəldin elədi ki, ruzigarın gözü hələ belə xoşgəldin görməmişdi. Aşiq Sünun bu qalmaqla düz on beş gün burada qaldı. Yedi, içdi, çaldı, çağırdı, dəlilərlə gün keçirdi. On beş günün tamamında Koroğludan izn istədi ki:

– Qoç Koroğlu, on beş gün sənə baş ağrısı verdim, indi rüsxət ver, gedim.

Koroğlu dedi:

– Aşiq Sünun, sən gəl getmə! Qal burada bizim aşığımız ol!

Aşiq Sünun dedi:

– Koroğlu, mən sənə haqqında çox sözlər eşitmişdim. Sənə pis deyən də vardı, yaxşı deyən də vardı. Amma mən gördüklərimi gördüm. Burada, sənənin yanında qalmaqla oraya getməkdən çox yaxşıdır. Amma bu dönüş qala bilmərəm. Mən aşığım, aşiq gərək nəmək bəhəram olmasın, yediyi çörəyi yaddan çıxarmasın. Mən o kişinin çörəyini yemişəm, sənənin yanına gəlməli də olsam, gərək gedəm, ondan halallıq alam.

Koroğlu dedi:

– Aşiq, sözüm yoxdu. Gedirsən, get. Amma paşalara, xanlara bel bağlama. Mənim də atam ömrünü, gününü Həsən xanın qapısında çürütmüşdü, axırda muzdu o oldu ki, xan gözlərini çıxartdırdı. İndi gedirsən, get, amma işdir, buraya gəlməyinə görə Səfər paşa səni insidib eləsə, düz qayıdıb gələrsən.

Aşiq Sünun Koroğluya razılıq elədi. Ondan dönüb dəlilərlə, Nigar xanımla halal-hümmət eləyib yola düzələndə Dəli Mehtər onun qabağına yəhərli, yüyənli bir at çəkdi. Aşiq Sünun ata minmək istəmədi. Koroğlu dedi:

– Min, aşiq! Bu atı Nigar xanım sənə bağışlayır. Yəhər qaşında da yüz qızıl pul var. Onu da külfətinə xərslik elərsən.

Dəli Həsən üzəngini basdı, Dəmirçioğlu onu dik götürüb atın üstünə qoydu. Aşiq Sünun bir də dönüb Nigar xanıma razılıq eləyəndən sonra Ərzuma tərəf yol başladı.

Koroğlu

İndi aşıq Sünun Ərzruma getməkdə olsun, sənə kimdən xəbər verim, Telli xanımdan.

Telli xanım Səfər paşanın basısı idi. Gözəl–göyçək, özü də igid, pəhlivan bir qız idi. Deyirlər ki, Səfər paşa qırx hasarlı bir bağın içində imarət tikdirib Telli xanımı orada saxlayırdı. Bura elə bir yer idi ki, quş quşluğu ilə səkə bilməzdi. Telli xanım qardaşının bu işindən çox narazıydı, amma dil tərpedib ona bir söz deyə bilmirdi.

Günlərin bir günündə Telli xanım oturmuşdu evdə. Bir də kənizlərdən biri təngənəfəs gəldi ki:

– Xanım, nə oturmusan? Aşıq Sünun Çənlibeldən qoç Koroğlunun yanından gəlib. Özü də, deyirlər, bir kəhər at gətirib, bir kisə də qızıl.

Telli xanım dedi:

– A qız, get onu buraya çağır, bir az Koroğludan desin görək nə təhər adamdı. Amma elə get, elə gətir ki, heç kəs bilməsin. Yoxsa qardaşım bilər, dərimizə saman təpər.

Kəni belə bir sözə bənd idi. Söz Telli xanımın ağzından qurtarmamış qapıdan çıxdı. Bir saat keçmədi ki, aşıq Sünunu götürüb Telli xanımın yanına gətirdi.

Aşıq Sünun Telli xanımı heç görməmişdi. İçəriyə girib gördü, vallah bu elə bir gözəldi, elə bir gözəldi ki, aya deyir sən çıxma, mən çıxım, suya deyir sən axma, mən axım. Aşıq Sünun salam verib, bir tərəfdə oturdu. Telli xanım dedi:

– Aşıq, deyirlər Çənlibelə gedibsən, doğrudurmu?

Aşıq Sünun dedi:

– Bəli, xanım, doğrudur.

Telli xanım dedi:

– Yaxşı, Koroğlunu gördünmü?

Aşıq Sünun dedi:

– Bəli, xanım, gördüm. On beş gün də qonağı oldum.

Telli xanım dedi:

– Bir danış, görək o nesə adamdır. Bu qədər ki, onun haqqında danışırlar, dəyər, ya dəyməz?

Telli xanımın gözəlliyi aşıq Sünunu elə valeh eləmişdi ki, sazı aşırıb dedi:

Koroğlu

– Telli xanım, sinəmə üç xanə söz gəlib. İzin ver, əzəl onu söyləyim, sonra Koroğludan oxuyum.

Telli xanım dedi:

– Aşiq, izindir, oxu!

Telli xanımın savabında aldı aşiq Sünun, görək nə dedi:

Bu günkü məslisdə bir gözəl gördüm,
Gözəllər səfində sana yaraşır.
Geyinib sallanan gözəllər çoxdu,
Tərən kimi süzmək ona yaraşır.

Tutini bənd eylər şirin dilləri,
Şümşad barmaqları, nazik əlləri,
Gülabətin saçı, qara telləri,
Töküləndə dal gərdənə yaraşır.

Dərin–dərin dəryaları boylamaq,
Ərəb at döşünə qatıb qovlamaq,
Sənin kimi bir seyranı ovlamaq,
Sünun deyər, qoç oğlana yaraşır.

Telli xanım aşiq Sünunun oğlan deməkdən Koroğluya işarə elədiyini bilib dedi:

– Ay aşiq Sünun, o qoç oğlan kimdi ki, gəlib məni ovlasın?

Telli xanımın savabında aldı aşiq Sünun, görək nə dedi:

Əyləşibdi Çənlibelin elində,
Deyil işlərində naşı Koroğlu.
Misri qılıns həmayıldı belində
Geyər hər vaxt al–qumaşı Koroğlu.

Bir hay bassa, ağır tüplər basılar,

Koroğlu

Qançırğadan qanlı başlar asılar,
Hər içkidə yetmiş quzu kəsilər
Verər aşı, ağ lavaşı Koroğlu.

Bir sidası vardı, başı qoşa pər,
Meydana girəndə əsrəmiş bir nər,
Paşalar titrəyər, şahlar tük tökər,
Yetmiş yeddi dəli başı Koroğlu.

Aşıq Sünun bu məslisdə qalmasa,
Şirin sanın eşq oduna salmasa,
Telli xanım, inan səni almasa,
Çəkər, yıxar dağı–daşı Koroğlu.

Bunlar burada deyib–eşitməkdə olsunlar, sənə kimdən deyim, Səfər paşadan.

Aşıq Sünunun qayıdıb gəlməyi bir suiçim saatda bütün Ərzruma yayıldı. Şəhərdə bir pıçarıç düşdü ki, gəl görəsən. Kimi deyir Koroğlu aşıq Sünuna at bağışlayıb, kimi deyir qızıl bağışlayıb, kimi deyir kənd bağışlayıb, kimi də deyir ki, bəs, Koroğlu Ərzrumun paşalığını aşıq Sünuna tapşırıb. Xəbər yayıla–yayıla axırda gedib Səfər paşaya çatdı. Səfər paşa sinli olub, sin atına mindi. Tez iki nəfər adam göndərdi ki, gedib aşıq Sünunu onun hüzuruna gətirsinlər. Adamlar oraya dəydlər, buraya dəydlər, aşıq Sünunu tapa bilmədilər. Şəhəri ələk–fələk elədilər. Axırda xəbərdən xəbərə, xəbərdən xəbərə öyrəndilər ki, aşıq Sünun Telli xanımın yanındadır. Gəlib əhvalatı Səfər paşaya xəbər verdilər. Paşa qəzəbindən az qaldı ki, özünü didib dağıtsın. Ayağa qalxıb Telli xanımın mənzilinə gəldi. O zaman yetişdi ki, aşıq Sünun Koroğlunu tərifləyir. Səfər paşa qəzəbini gizlədib soruşdu:

– Aşıq, hara getmişdin? Bu iki həftəni harada idin?

Aşıq Sünun ədəb salamını yerinə yetirəndən sonra dedi:

– Paşa sağ olsun, Çənlibelə getmişdim.

Paşa soruşdu:

Koroğlu

– Danış görək nə gördün, nə eşitdin? Koroğlunun özünü görə bildinmi?

Aşıq Sünun dedi:

– Gördüm, paşa sağ olsun. Elə bu iki həftəni onun yanında olmuşam.

Koroğlu çox qəribə adamdı.

Səfər paşa dedi:

– Bir danış görək, nesə yə`ni qəribə adamdı?

Aşıq Sünun dedi:

– Paşa sağ olsun, mən ki Koroğlunu elə görmüşəm, onun sifətlərini dil ilə desəm dilim od tutub yanar. İzin ver caz ilə deyim.

Paşa dedi:

– De, saz ilə de!

Aşıq Sünun aldı, dedi:

Qıratın üstündə, dəlilər yanında,

Dağları, daşları gəzər Koroğlu.

Hərdən asıqlanıb, nə`rə çəkəndə

Yağılar bağrını əzər Koroğlu.

Meydana girəndə hünər eləyər.

Leş qalar bir yanda, kəllə söyləyər,

Yüz sar gəlsə, bir tərlana neyləyər?

Laçın tək havada süzər Koroğlu.

Mərd meydandan qaçmayıbdır yaşında,

Dəlilərin səm görmüşəm başında,

Düşməni sındırır tər savaşında,

Sünun deyər şirə bənzər Koroğlu.

Söz tamam oldu. Paşa aşıq Sünuna dedi:

– Aşıq, deyəsən Koroğlu çox xoşuna gəlib.

Sünun dedi:

Koroğlu

– Bəli, paşam, çünki mərd adamdır. Aşığın da ki, bu dünyada sevdiyi şey mərdlikdir, qoçaqlıqdır.

Səfər paşa ayağa qalxıb dedi:

– Bir neçə gündən sonra o mərd dar ağasından asılasaq. Ansaq mən səni də ondan ayırmaq istəmirəm.

Sonra üzünü yanındakı adamlara tutub dedi:

– Tutun, salın zindana. Sabah dar ağasından asarsınız. Sonra da basımla danışıriq.

Səfər paşa bunu deyib qapıdan çıxdı.

Elə o saat aşiq Sünunu tutub qollarını bağladılar. Telli xanım istədi qabağa dursun, aşiq Sünun dedi:

– Yox, Telli xanım, sən danışma. Bu mənim səzamdır, gərək çəkəm. Mənə o kişi demişdi ki, Səfər paşa belə eləyəsək. Mən onun sözünə baxmadım. Atalar deyiblər ki, ulu sözünə baxmayan ulaya–ulaya qalar.

Bunu deyib, aşiq Sünun adamların qabağına düşüb qapıdan çıxdı.

Telli xanım bilirdi ki, qardaşı nə yuvanın quşudur. Bilirdi ki, belə işlərin ustasıdır. Özü də elə inaddır, elə inaddır ki, kor kimi tutduğundan əl çəkməz. Nə dedi eləyəsək. Odur ki, heç bir söz deməyib gesəni gözlədi. Elə ki hamı yatdı, səs–səmir kəsildi, əl–ayaq çəkildi, ayağa durub bir dəst pəhlivan paltarı gətirdi, altdan geyinib üstədən qıfıllandı, üstədən geyinib altdan qıfıllandı, qılıns qurşandı, nizə asdı, əmud götürdü, haman gündüzkü kənizi çağırıb tapşırmasını tapşırtdı, öz yerində yatırtırdı, özü qapıdan çıxıb yola düzəldi. Dalda küçələrlə birbaşa zindanın qapısına gəldi. Baxdı ki, qapıda iki keşikçi var. Keşikçilərdən biri onu görüb səsləndi:

– Adam, kimsən? Dayan!

Telli xanım səsini yoğunladıb dedi:

– Gəl buraya, deyim kiməm.

Keşikçi yaxına gəlsək Telli xanım onun tərəpindən bir əmud ilişdirib sərdi yerə. O biri keşikçi işi belə görəndə səs–küy salmaq istədi. Telli xanım masal verməyib onun başının üstünü aldı, dedi:

– Mən qoç Koroğluyam, sinqirini çıxartsan, dilini boynunun ardından çıxardaram. De görüm, aşiq Sünun hardadır?

Keşikçi onun ayaqlarına yığılıb, başladı yalvarmağa ki:

– Sənə qurban olum, ağa Koroğlu. Bir böyük uşağım var, mənə yazığın gəlsin. Bax, aşiq budur, burada zindandadır. Nə buyurursan eləyim.

Telli xanım dedi:

– Dur, qapını aç, onu buraya gətir!

Keşikçi tez durdu, zindanın qapısını açıb aşiq Sünunu çağırdı.

Elə ki, aşiq Sünun çıxdı, Telli xanım keşikçiyə dedi:

– Mən aşiq Sünunu özümlə Çənlibelə aparıram. Amma şəhərdə adam qoyuram. Paşaya deyərsən ki, eşidəm biləm, Telli xanıma güldən ağır bir söz deyib, torpağını torba ilə daşıtdıraram. Sən də səhər açılana kimi hay–küy salsan, özünü ölmüş bil.

Bunu deyib, Telli xanım aşiq Sünunu götürüb gözdən itdi. Yenə də dalda küçələrlə gətirib onu öz mənzilinə çıxartdı. Aşiq Sünun baxdı ki, bu Telli xanım imiş. Onun bu igidliyinə mat–məttəl qaldı. Telli xanım dedi:

– Aşiq Sünun, sən bir nesə gün burada qalasan. Elə ki, ara soyudu, söz–söhbət kəsildi, mən səni Çənli belə, Koroğlunun yanına göndərəsəyəm. Hələlik buraya gəl!

Bunu deyib, Telli xanım onu öz mənzilinin altındakı zirzəmiyə apardı.

Aşiq Sünun zirzəmidə qalsın, Telli xanım da öz otağında, sənə kimdən xəbər verim, keşikçidən.

Elə ki səhər açıldı, keşikçi durub başını yola–yola özünü yetirdi Səfər paşaya ki:

– Nə oturmusan? Gesə Koroğlu gəlib bizi qırıb çatdı, zindanı sındırıb aşiq Sünunu apardı. Özü də dedi ki, Səfər paşa Telli xanıma güldən ağır bir söz desə, gəlib şəhərin yerində turp əkəsəyəm.

Səfər paşa əmr elədi, qoşun atlandı. De o yola, bu yola, Koroğlu haradaydı? Səfər paşanın dərdi bir idi, oldu yüz. Düşdü qarın ağrısına ki, işdi, indi xotkarda hökm çıxınsa, paşalar gəlinəsə, Koroğlu Ərzrumun üstünə gəlsə, mən nə eləyəsəyəm?

İndi Səfər paşanı qarın ağrısında qoyaq, görək aşiq Sünunun işi nesə oldu?

Elə ki, aradan bir neçə gün keçdi, ara sakitləşdi, gesələrin birində kənz gəldi aşiq Sünunun yanına ki:

Koroğlu

– Dur, Telli xanım səni çağırır.

Aşıq Sünun durdu ayağa. Kənim qabaqda, aşıq Sünun dalda, ağasların arası ilə gəlib çatdılar çöl darvazasına. Aşıq Sünun baxdı ki, Telli xanım yenə də pəhlivan paltarında burada dayanıb. Sünun salam verdi.

Telli xanım dedi:

– Aşıq Sünun, danışmaq vaxtı deyil, ata min!

Bu sözdə kənim atı çəkdi aşıq Sünunun qabağına. Telli xanım onu ata mindirib dedi:

– Məndən qoç Koroğluya salam yetirərsən. Deyərsən ki, bundan sonra beş özündən deyəndə, bir də bizdən desin.

Bunu deyib, Telli xanım ata bir qırmans çəkdi. At aşıq Sünunu götürdü.

Sərin hava, aylı gesə. At elə bil ki, küləkdən qanad taxıb uçmağa başladı. At az getdi, üz getdi, dağ aşdı, dərə keçdi, düz getdi, üç günlük yolu bir günə kəsib, aşıq Sünunu Çənlibelə yetirdi.

Koroğlu Çənlibelin yola baxarındakı Ağqayada durub ətrafı gözdən keçirirdi. Bir də baxdı ki, uzaqdan bir atlı elə gəlir, elə gəlir ley kimi. Koroğlu dəlilərə dedi:

– Bu atlı kimdisə Çənlibelə gəlir.

Dəli Həsən diqqətlə baxıb dedi:

– Koroğlu, bu ərzumlu aşıq Sünundur.

Koroğlu dedi:

– Mən bilirdim o gələsək. Durma, dəlilərdən götür, onun qabağına çıx!

Qərəz, aşıq Sünunu Koroğlunun yanına gətirdilər.

Koroğlu soruşdu:

– Aşıq Sünun, nə yaxşı?

Sünun dedi:

– Koroğlu, soruşma! Mən çox yerlər gəzib, çox adamlar görmüşəm. Çox ustalar ağzından çox sözlər eşitmişəm. Amma sənin mənə dediklərinin misli-bərabəri tapılmaz. Sənin sözlərin doğru çıxdı, Koroğlu! Səfər paşa məni tutdurub zindana saldırdı. Dara çəkdirmək istəyirdi.

Koroğlu dedi:

– Bəs səni kim qurtardı?

Koroğlu

Sünun dedi:

– Koroğlu.

Dəlilər hamısı məəttəl qaldı.

Koroğlu dedi:

– Aşığı, nesə Koroğlu? O Koroğlu kimdir?

Aşığı Sünun əhvalatı danışdı.

Dəlilər hamısı Telli xanımın bu igidliyinə afərin dedilər.

Nigar xanım dedi:

– Aşığı, o Telli xanım ki, bu qədər igiddir, bir danış görək sir–sifəti nesədir?

Barı bir gözəlliyi, zadı da varmı? Yoxsa sir–sifətdə də Koroğluya oxşayır?

Aşığı Sünun dedi:

– Nigar xanım, mən ki Telli xanımda o gözəlliyi görmüşəm, onu dillə tə`rif eləmək olmaz. İzin versən sazla deyərəm.

Dəlilər hamısı səsləndilər ki:

– De aşığı, de gəlsin!

Aşığı sazı basdı döşünə. Dedi:

Ərzrumun kənarından keçəndə,
Aquşqadan gördü məni, Koroğlu!
Kəninin göndərdi, kəsdi yolumu,
Qaytarıb otağa saldı, Koroğlu!

Bir mina gərdənli, durna boğazlı,
Bir alma yanaqlı, bir şəhla gözlü,
Tuti danışığı, qumru ağızlı,
Şirin dili sanım aldı, Koroğlu!

Demə ki, Sünunun sözü yalandır,
Huridir, pəridir, nə sürə sandır;
Dedim ki, Koroğlu gözəl alandır,
Sözümdən xoşlandı, güldü, Koroğlu!

Koroğlu

Elə ki, Sünun sözünü qurtardı, birdən elə bil ki, boynunun ardına bir ağırlıq çökdü. Dinməz–söyləməz başı sinəsinə tərəf əyildi.

Koroğlu soruşdu:

– Aşıq, sənə nə oldu?

Sünun elə bil yatmışdı, ayıldı. Dedi:

– Koroğlu, mən çox vesəgəlməz adam imişəm. Mən öz başımı götürüb gəldim, qızı qoydum, qaldı o kəmfürsətin əlində.

Koroğlu soruşdu:

– Nə kəmfürsət! Kəmfürsət kimdir?

Sünun dedi:

– Səfər paşa. O Telli xanımı sağ qoymayasaq.

Sonra da əhvalatı danışdı ki, Səfər paşa ona nesə hədə–qorxu gəlirmiş.

Koroğlu getdi fikrə. Dəliləri də fikir götürdü.

Nigar xanım üzünü Koroğluya tutub dedi:

– Koroğlu, hələ indiyə kimi mən səndən heç bir xahiş eləməmişəm. İndi səndən bir şey istəyəyəm. Gərək sözümü yerə salmayasan.

Dəli Həsən Koroğluya masal verməyib dedi:

– Nigar xanım, bu nə sözdür sən deyirsən! Sənin sözünü kim yerə sala bilər? Sən sözünü de, biz sanla–başla yerinə yetirərik.

Nigar xanım dedi:

– Gərək Telli xanımı Səfər paşanın çəngəsindən qurtarıb, Çənlibelə gətirəsiniz.

Dəlilər hamısı Nigar xanımın bu sözünə əhsən dedilər.

Koroğlu dedi:

– Nigar xanım, elə mən də bu fikirdəyəm. Elə igid, qızı orada qoymaq olmaz, axır başı paşa onu tələf eləyəsək. O gərək Çənlibelə gələ.

Koroğlu hay vurdu dəlilər hamısı yığıldı əhvalatı onlara danışdı. Sonra da sazını döşünə basıb dedi:

İgid dəlilərim, xəbərdar olun,

Bu gün bir tədbirə gəlmək gərəkdir.

Ərzrum qızından xəbər gəlibdi,

Koroğlu

Mətləbi anlayıb bilmək gərəkdir.

Çıxın qovğasına paşanın, bəyin,
Zalım müxənnətin qəddini əyin!
Mərd igid boynuna götürməz deyin,
Düşməni dünyadan silmək gərəkdir.

Çənlibelə xəbər gəlməz boşuna,
Bu iş gəlməz o paşanın xoşuna,
Qoç Koroğlu ləçək örtməz başına,
Düşmən qabağında gülmək gərəkdir.

Söz tamam oldu. Koroğlu əlini uzadıb bir badə doldurdu, sonra üzünü dəlilərə tutub dedi:

– Deyin görüm, kim bu badəni içib Telli xanımı gətirməyə gedəsək.

Dəlilərin hərəsi bir yerdən qışqırdı ki:

– Mən, mən...

Koroğlu dedi:

– Bu səfər ayrı səfərə bənzəməz. Telli xanımı gətirməyə elə adam getməlidir ki, özü ondan güslü ola, qüvvətli ola, igid ola.

Dəli Həsən ayağa durub dedi:

– Koroğlu, izin versən Telli xanımı gətirməyə mən gedərəm.

Koroğlu dedi:

– Yox, Dəli Həsən, səni Çənlibeldən kənara qoya bilmərəm. Bəlkə elə bir iş oldu ki, mən də getməli oldum. Onda Çənlibel başsız qalar. İş belə olanda Dəmirçioğlu yerindən durdu, badəni Koroğludan alıb içdi, dedi:

Götürüb, belimə qılıns bağlayıb,
İzin versən, Ərzruma gedərəm,
Yağı düşmən qəzəbindən qorxmaram,
İzin versən, Ərzruma gedərəm.

Koroğlu

Axtararam düşmənləri seçərəm,
Başlarını yarpız kimi biçərəm,
Mərd yolunda başdan, sandan keçərəm,
İzin versən, Ərzuma gedərəm.

Dəmirçioğlu, axıtsalar qanımlı,
Qoç igidə qurban dedim sanımlı.
Alıb gətirərəm Telli xanımlı,
İzin versən, Ərzuma gedərəm.

Koroğlu Dəmirçioğlunun dediklərinə huş-guşla qulaq asdı. Elə ki söz tamama yetdi, Koroğlu sazı alıb dedi:

Usa-usa dağ başında
Yel təkə əsdiyən varmı?
Heç tək-tənha bu çöllərdə
Ordular basdığı varmı?

Mızrağının usun salla,
Düşməne demə «ey valla».
Hər tərəfdən beş-on kəllə
Heç kəsib asdığı varmı?

Müxənnət özün öyəndə,
Bənəfsə boynun əyəndə,
Şeşpər qalxana dəyəndə,
Yəhərdən aşdığı varmı?

Namərd sirrini biləndə,
Müxənnət üzə güləndə,
Yağı düşmən güs gələndə,
Meydandan qaçdığı varmı?

Koroğlu

Koroğlu keçib sanından,
Müxənnət ötməz yanından,
Ovusnan düşmən qanından
Doldurub içdiyini varmı?

Dəmirçioğlu dedi:

– Yox, Koroğlu, dediyin sifətlərin hələ heç biri məndə yoxdu. Ansaq Telli xanımı gətirməyə mən gedəsəyəm.

Koroğlu dəlilərdən soruşdu:

– Nə deyirsiniz? Gedə bilər, ya yox?

Dəlilər yerbəyerdən dedilər ki:

– Güslüdür. Qüvvətlidir. Ansaq hələ təzədir. Dava–dalaş görməyib. Bərkə–boşa düşməyib.

Koroğlu hay vurdu, Qıratı yəhərlədilər. Ayağa durub bir alma götürdü. Saplaq tərəfinə bir üzük taxıb Dəmirçioğlunun başına qoydu. Qayıdıb ata mindi. Sövlana gətirib, bir o başa sürdü, bir bu başa sürdü. Yay–oxu çilləyə mindirib Dəmirçioğlunun başındakı almaya düz qırx ox atdı. Oxların hamısı birsə–birsə üzüyün halqasından keçdi.

Dəlilər, Nigar xanım, aşiq Sünun – hamısı durub baxırdı. Dəmirçioğlu nə birsə dəfə gözünü qırpdı, nə yerində qımıldandı, nə də rəngi qaçdı. Nesə dayanmışdı, eləsə də axırsan dayandı.

Koroğlu atdan düşdü. Dəmirçioğlunu qusaqlayıb üzündən, gözündən öpdü. Könlü havalandı, ürəyi soşdu, aldı görək nə dedi:

Dəlilər içində bəlli igidsən,
Gördüm sınaqda mərdana səni,
Şəst ilə dayandın meydan içində,
Bənzətdim alısı tərlana səni.

Çənlibel dediyin dağlar damanı,
Müxənnətlər gəlsə çəkər amanı,

Koroğlu

Başında nişanə aldım almanı,
Qorxutmadı hədəf, nişana səni.

Namərdləri oylaqlardan köçürtdüm,
Yağı düşmanlara zəhər içirtdim,
Üzük halqasından qırx ox keçirtdim,
Tərpənən görmədim bir yana səni.

Qırpınmadı gözün, qaçmadı rəngin,
Aləmə yayılar savaşı, səngin,
Allam xərasını Hindin, Firəngin,
Göndərrəm İrana, Turana səni.

Çənlibel başında məslis–qurulsun,
Xanların, bəylərin boynu vurulsun,
Gəl əyləş, mey içək, keflər vurulsun,
Koroğlu çağırır dövrana səni.

Kef məslisi başlandı. Aşiq Sünun ortaya girdi. Yedilər, içdilər, çaldılar, oynadılar. Keflər duruldu, damağlar sazaldı. Koroğlu ayağa durub dedi:

– İndi izindir, oğlum, get yaraqlan!

Dəmirçioğlu getdi, qılıns, qalxan, sida, gürz, toppuz götürdü, Koroğlunun yanına qayıtdı. Koroğlu gördü Dəmirçioğlu o qədər yaraq götürüb ki, altında tərpənə bilmir. Aldı görək nə dedi:

Dəmirçioğlu, Ərzruma gedirsən,
Ərzrum dediyin gölə nisbətdir.
Çox yaraq götürmək başa bələdi,
Qılıns həmayıldı, belə nisbətdir.

Söyləyim sözlərim eylə diləzbər,
Şirin nəsihətim qıl sinədəftər:

Koroğlu

İgidə lazımdı gürz, qalxan, şeşpər,
Sida bir buynuzlu kələ nisbətdir.

Koroğlu tək düşmanları səsləmək,
Hay deyəndə yağı üstə qəsd demək,
Arpa verib sandan əziz bəsləmək,
Ərəb at dediyin yelə nisbətdir.

Dəmirçioğlu elə bilirdi ki, igidin yarağı nə qədər çox olsa, bir o qədər yaxşıdır. Koroğlunun bu sözündən sonra Dəmirçioğlu yaraqların hərəsindən birini götürüb qalanını yerə qoydu. Ondan sonra gedib öz zənsirini də götürüb belinə bağladı, gəldi. Koroğlu dedi:

– Oğlum, atların hansını minmək istəyirsən, get, min!

Dəmirçioğlu getdi, tövlədən Ərəb ata çəkdi, yəhərlədi, dəlillərlə, Nigar xanımınla, aşıq Sünunla salamatlaşıb ata mindi, Koroğlunun qabağına gəldi.

Koroğlu dedi:

– Oğul, indi qulaq as, sənə axır sözlərimi deyim.

Aldı Koroğlu görək nə dedi:

Ərzrumun bazarına varanda
Məqamda düşmanı atmağın gərək.
Gördün ki, mətləbin başa varmadı,
Ərəb at yalına yatmağın gərək.

İgid gərək meydan açsın, düz dura,
Düşman qabağında bığını bura,
Ayaqların üzəngiyə bərk vura,
Şeşpəri şeşpərə çatmağın gərək.

İgid olan neylər əllini, yüzü?
Namərdin davada dörd olar gözü.
Budu Koroğlunun, oğul, bil, sözü,

Koroğlu

O Telli xanımı tapmağın gərək.

Elə ki söz tamam oldu, Dəmirçioğlu Koroğlu ilə də halal-hümmət eləyib, Ərzruma tərəf yol başladı. Neçə müddət yol gedəndən sonra Ərzrumun dağlarına çatdı.

Bir tərəfdən özü yaman yorulmuşdu, bir tərəfdən də at as idi. Baxdı ki, burada yaxşı bir bulaq var. Atdan düşüb, əlini-üzünü yudu. Atı ota buraxdı, özü də bir tərəfdə dirsəkləndi ki, bir balasa dinsini alsın. Bu dirsəklənməklə Dəmirçioğlunu yuxu apardı. Bir vaxt oyandı ki, hər yanı sis-duman bürüyüb, Ərəb at da yoxdur. O yana at, bu yana at, elə bil ki, at bir parça çörək olub göyə çəkildi.

Götürdü Dəmirçioğlu görək nə dedi:

Ərəb at getdi əlimdən,
Ərəb atı mən istərəm.
Ayrı düşmüşəm elimdən,
Ərəb atı mən istərəm.

Bənnasız hörgü hörülməz,
Təbibsiz xəstə dirilməz,
Baxaram heç yan görünməz,
Ərəb atı mən istərəm.

Dəmirçioğlunun bu vaxtı
İgidəm, istərəm baxtı,
Yad ölkədi, düşman çoxdu,
Ərəb atı mən istərəm.

Dəmirçioğlu dağı ələk-fələk elədi, əldən-ayaqdan saldı, atı tapa bilmədi ki, bilmədi. Ürəyi qubar elədi, dedi:

Dünyada heç igid yoxsul olmasın,
Yoxsulluq igidə yaman ad olu,

Koroğlu

Hər kəsin ki, varı–dövləti olsa,
Ləzzət çəkər, dəhanında dad olu.

Varlı, kasıb bu dünyadan köçərlər,
Yaxşını, yamanı görüb seçərlər,
Varın olsa gəlib yeyər, içərlər,
Yoxsul olsan qohum–qardaş yad olu.

Dəmirçioğlu, igid çoxdu dünyada,
Artdı dərdim, oldu həddən ziyada,
Yaxşı at minənlər qalsa piyada,
Daş düşər başına, ömrü bad olu.

Dəmirçioğlu dağda gəzə–gəzə axırda bir qayanın dibində bir naxırçıya rast gəldi. Aldı, görək, naxırçıdan Ərəb atı nesə xəbər aldı:

Başına döndüyüm, naxırçı qardaş,
Mənim Ərəb atım gördünmü ola?
Mərd igidin atı sandan əzizdi,
Mənim Ərəb atım görünmü ola?

Aldı naxırçı:

Başına döndüyüm mərd, igid oğlan,
Sənin Ərəb atın mən dağda gördüm,
Qoç igidlər qalmasınlar piyada,
Sənin Ərəb atın mən dağda gördüm.

Aldı Dəmirçioğlu:

Yenə təzələndi qəlbim yarası,
Gözümə görünmür dağlar arası,

Koroğlu

İgidin atıdır siyərparası,
Mənim Ərəb atım gördünmü ola?

Aldı naxırçı:

Adın nədir sənin, hardan gələrsən?
Somərdlərin könül pasın silərsən,
Gəzsən Ərəb atı tapa bilərsən.
Sənin Ərəb atın mən dağda gördüm.

Aldı Dəmirçioğlu:

Dəmirçioğlu dolanıbdı elləri,
Məskən eləyibdi çənlibelləri,
Arada işləyir düşman telləri,
Mənim Ərəb atım gördünmü ola?

Aldı naxırçı:

Mərd igid, könlünə gəlməsin güman,
Düşmanlar əlindən çəkərlər aman,
Ayazıyar ətraf, çəkilər duman,
Sənin Ərəb atın mən dağda gördüm.

Elə təzəsə söz tamam olmuşdu ki, birdən külək başladı. Bir suiçim saatda duman dağılıb getdi, ətraf ayazıdı. Dəmirçioğlu Ərəb atı tapıb mindi. Gün əyilənə bir az qalmış özünü Ərzruma yetirdi. Baxdı ki, şəhərin küçələrində heç adam görünmür. Elə bil ki, şəhər yerindən köçüb. Küçələrdə gəzə-gəzə bir adam axtarırdı ki, karvansaranı soruşsun, bir də gəlib bir meydana çıxdı. Baxdı ki, şəhərin bütün adamı buradadı. Vallah burada o qədər adam var, o qədər adam var ki, iynə atsan yerə düşməz. Ata bir məhmiz vurub adamlara yaxınlaşdı. Üzəngiyə

Koroğlu

qalxıb baxdı ki, adamlar oturan oturub, dayanan dayanıb, ortalıqda da süpürgəçilər meydanı sulayıb, süpürüb səliqəyə salırlar.

Bir qosa kişidən soruşdu ki:

– Əmi, burada nə var, samaat niyə yığılıb?

Qosa bir altdan yuxarı Dəmirçioğluya baxıb dedi:

– Görünür ki, qəribsən.

Dəmirçioğlu dedi:

– Bəli, qəribəm. Uzaq yerdən gələnəm.

Qosa dedi:

– Bura Səfər paşanın pəhlivan meydanıdır, bala! Özünə güvənən pəhlivanlar aradabir gəlib bu meydanda paşanın pəhlivanları ilə güləşirlər. İndi Ərəbistandan bir təzə pəhlivan gəlib, bu gün Qara pəhlivanla güləşəsək; odur ki, samaat tamaşaya yığılıb.

Dəmirçioğlu baxdı ki, meydanın başında iki dənə taxt qurulub, ətrafında da yaraqlı–yasaqlı pəhlivanlar keşik çəkirlər. Amma taxtlardan birinin qabağına ipək pərdə çəkilib.

Qosadan soruşdu:

– Bəs o taxtlar niyə qurulub?

Qosa dedi:

– O açıq taxt ki görürsən, o, Səfər paşanın taxtıdır. O biri də ki, qabağına pərdə çəkilib, paşanın basısı Telli xanım üçündür. Bir nesə gün bundan qabaq çənlibelli Koroğlu gəlib zindanı dağıdıb, keşikçiləri öldürüb, paşanın aşığını qaçırdıb. Telli xanımı da çox axtarıb, tapa bilməyib. İndi o gündən paşa Telli xanımı öz yanına köçürüb, bir dəqiqə gözündən kənara qoymur ki, qız qoşulub qaçar.

Qosa hələ sözünü tamamlamamışdı ki, birdən təbil–döhül vuruldu.

Qosa dedi:

– Odur, bax, paşa gəlir. İndi başlanasaq.

Dəmirçioğlu baxdı ki, budur bir dəstə adam qabaqlarında da paşa taxta tərəf gəlirlər. Bəli, paşa gəlib öz yerində əyləşdi. Paşanın adamları da hərəsi bir tərəfdə qərar tutdular. Aradan bir az keçmədi ki, yenə də təbil döhül vuruldu.

Qosa dedi:

– Bu da Telli xanımdı.

Dəmirçioğlu baxdı ki, Telli xanım qırx insəbel qızın arasında meydana qədəm qoydu. O da keçib öz taxtında, pərdənin dalında əyləşdi.

Yenə də təbil–döhül vuruldu. Dəmirçioğlu baxdı ki, on nəfər pəhlivan bir yekə şeyi sürüyə–sürüyə gətirirlər.

Qosadan soruşdu ki:

– Bu nədi belə bunlar sürüyürlər?

Qosa dedi:

– Bu, Qara pəhlivanın əmududur. Kim Qara pəhlivanla qabaqlaşmaq istəsə, gərək qabaqsa onun əmudunu yerdən qaldıra. Əgər qaldıra bildi, Qara pəhlivan onun meydanına çıxar, yox, əgər qaldıra bilmədi, onda elə bu başdan Qara pəhlivanın əlinin altından keçib, ona həlqəbəguş olar.

Bəli, pəhlivanlar Qara pəhlivanın əmudunu gətirib, meydanın ortasında yerə qoydular.

Ərəb pəhlivan meydana çıxdı, bir o başa gərmiş elədi, bir bu başa gərmiş elədi, gəlib əmudun dəstəsindən yapışdı. Bir güs verdi, qaldıra bilmədi, iki güs verdi, qaldıra bilmədi, üçünsüdə dizini yerə qoyub bir nə`rə çəkdi, əmudu qaldırıb çiyinə aldı. Təbil döhül vuruldu. Qara pəhlivan meydana çıxdı.

Dəmirçioğlu baxdı ki, bu bir yekəpər, kələ–götür adamdı, üz–gözündən zəhm yağır. Qara pəhlivan gəlib ərəb pəhlivana əl verdi. Ondən ara açıldı, küştü başlandı. Qara pəhlivan yaman güslü, həm də yaman əyyar idi. Bir o yana çəkişdilər, bir bu yana çəkişdilər, birdən Qara pəhlivan yerə yıxılıb, ərəb pəhlivanı başının üstündən aşırıdı, yeri vurub, sinəsinə çökdü.

Hər yerdən afərin sədəsi göyə bülənd oldu. Səfər paşa yerindən durub qışqırdı:

– Məni istəyən, Qara pəhlivana xələt!

Hər tərəfdən Qara pəhlivana xələt verdilər. Ərəb pəhlivan Qara pəhlivanın əlinin altından keçib, ona həlqəbəguş olduğu. İşi belə görəndə Dəmirçioğlu ata bir taziyanə çəkib düz meydanın ortasına sürdü. Əmudun yanından keçəndə əl atıb, onu yerdən dik qaldırdı, başının üstündə hərələyib elə tulladı ki, əmud yerə düşüb dəstəsinə qədər torpağa quylandı.

Koroğlu

Səs-küy qalxdı. Dəmirçioğlu atı birbaş Səfər paşanın qabağına sürdü. Aşırılıb düşdü, ata taxta yanındakı dirəyə bağlayıb dedi:

Nərə çəkib mən meydana girəndə,
Varmı meydanıma gələ pəhlivan?..
Tutub kəməmindən çalanda yerə
Mənim zərbi-dəstim bilə pəhlivan?..

Mənəm şiri-nər tək meydanda gəzən,
Xişm ilə düşmanın bağırını əzən,
Tülək tərlan kimi havada süzən,
Sonra yaxan keçər ələ, pəhlivan!..

Dəmirçioğlu, mən yarağa dolaram,
As qurd kimi düşman üstə ularam,
Qılın çəksəm, leş-leş üstə qalaram,
Döndərrəm al qanı selə, pəhlivan!..

Qara pəhlivan Dəmirçioğlunun bu işindən asıqlanıb meydana girdi. Təbil vuruldu, ara açıldı, küştü başlandı. İkisi də qızmış nər kimi bir-birinə girişdilər. Qara pəhlivan gördü yox, hərif çox qüvvətlidir. İş güsə qalsa bir şey eləyə bilməyəsək. Odur ki, əyyarlığa başladı. Birdən dizini yerə qoyub Dəmirçioğlunu da başından aşırmaq istədi. Ansaq nə qədər güs verdi, bir şey çıxmadı. Elə bil ki, Dəmirçioğlu yüz illik bir ağas olub yerə kök atmışdı. Qara pəhlivan elə bir onu basardı ki, bir təhər yerdən qalxıb, özünü onun əlindən qurtardı.

Dəmirçioğlu güldü. Dedi:

İki ləkə bir məslisə varanda,
O məslisin halı pərişan olu.
Bir qoç igid bir meydanda tapılsa,
Bəzənər o meydan, zərnişan olu.

Koroğlu

Sərçəyə bax, qaraquşa don biçər,
Mərd igidlər dolu badələr içər,
Namərd adam dava günündə qaçar,
Gedər daldalarda pəhlivan olu.

Dəmirçioğluyam, qorxmaram mərddən,
Tülkü deyər: aslan qovaram yurddan,
Bir keçi qaçıban qurtulsa qurddan,
Baxar buynuzuna kərgədan olu.

Söz tamam oldu. Yenə də meydan qızıxdı. Dəmirçioğlu bu dəfə masal verməyib, onun kəməmindən yapışdı. Dizini yerə qoyub elə bir nə`rə çəkdi ki, təbilin döhlün səsi batıl oldu. Qara pəhlivanı dik götürüb yerə vurdu. Əhsən, afərin səsi meydanı bürüdü. Səfər paşa Dəmirçioğlunu hüzuruna çağırırdı. Soruşdu ki:

– Pəhlivan, de görüm kimsən? Kimin pəhlivanısan? Buraya nəyə gəlmisən?
Dəmirçioğlu gözlərini dolandıraraq, bir dəfə Telli xanıma baxdı, dedi:

Qalxıb Çənlibeldən, düşmüşəm yola,
Ərzrumun bazarına gəlmişəm,
Əsəl köynəyini geyib əynimə,
Səng–sidəlin güzarına gəlmişəm.

Səfər paşa dedi:

– Sənin aşığılığın da var imiş ki.

Dəmirçioğlu Səfər paşaya savab vermədi. Bir də Telli xanıma tərəf baxıb dedi:

Əyləşmişdim orda, söhbətin keçdi,
Qalxdı könül quşu, dolu mey içdi;
Telli xanım, sədan gəldi, yetişdi,
Sən gözəlin ilqarına gəlmişəm.

Koroğlu

Telli xanım mətləbi anladı. Bildi ki, bu Çənlibeldən gələndi. Ansaq kim olmağını bilmədi. Bilmədi ki, Koroğlu özüdür, ya onun dəlilərindəndir. Burada Dəmirçioğlu aldı üçünsü xanəni, dedi:

Dəmirçioğluyam, yalan gəlməz dilimə,
Müxənnət yapışar çətin əlimə,
Misri qılıns bağlamışam belimə,
Tərhanların tavarına gəlmişəm.

Telli xanım bildi ki, bu, Koroğlu deyil, onun dəlilərindən biridir. Amma baxdı ki, kim olur–olsun, kişinin nə qoçaqlığına, nə də gözəlliyinə söz ola bilməz.

Səfər paşa dedi:

– Mən sənə dediklərimdən heç zad başa düşmədim. Bir əməlli–başlı de görüm, kimin pəhlivanısan? Səni özümə pəhlivan götürsəm qalarsanmı?

Dəmirçioğlu dedi:

– Səfər paşa, izin ver atımı minim, sonra sənə savab verim.

Bunu deyib, Dəmirçioğlu qızılquş kimi tullanıb Ərəb atın belinə qondu. Səfər paşaya üzün tutub dedi:

– Səfər paşa, bil və agah ol! Mənim adım Dəmirçioğludur, özüm də çənlibelli qoç Koroğlunun dəlilərindəyəm. Gəlmişəm Telli xanıma aparam.

Bunu deyib Dəmirçioğlu ata hərəkətə gətirdi. Qaçaraqda əlini atıb Telli xanıma pərdə qarışıq götürüb atın tərkinə qoydu. Ara qarışdı. Adamlar bir–birinə dəydidilər. Dəmirçioğlu meydandan çıxıb, Çənlibelə tərəf yol başladı.

Handan–hana Səfər paşa özünə gəlib hay saldı. Qoşun atlanıb Dəmirçioğlunun dalına düşdü.

Dəmirçioğlu elə təzəsə şəhərdən çıxmışdı, gördü şəhər tərəfdən böyük bir qoşun gəlir.

Telli xanım qoşunu görsək dedi:

Osmanlı qoşunu gəlir qurd kimi,
Var get, əsəm oğlu, durma bu yerdə!

Koroğlu

Başın gedər, göydən qalar yurd kimi,
Var get, əsəm oğlu, durma bu yerdə!

Dəmirçioğlu onun savabında dedi:

Osmanlı qoşunu gəlsə qurd kimi,
Ölər əsəm oğlu, getməz bu yerdən!
Başım getsə, göydəm qalsa yurd kimi,
Ölər əsəm oğlu, getməz bu yerdən!

Telli xanım dedi:

Qoşun gəlib, indi səni tutarlar,
Qollarını dal gərdəndə çatarlar,
Qul deyibən Həbəşədə satarlar,
Var get, əsəm oğlu, durma bu yerdə!

Dəmirçioğlu dedi:

Qoşun gəlsə, məni burda tutsalar,
Qollarımı dal gərdəndə çatsalar,
Qul deyibən Həbəşədə satsalar,
Ölər əsəm oğlu, getməz bu yerdən!

Telli xanım dedi:

Telli xanım ərzin sənə eyləsin,
Dili tutmur beş kəlməni söyləsin,
Birsə igid min qoşuna neyləsin?
Var get, əsəm oğlu, durma bu yerdə!

Dəmirçioğlu dedi:

Dəmirçioğlu dərdin kimə söyləyər?
Şirin sanın sənə qurban eyləyər.
Yüz min tülkü bir aslana neyləyər?
Ölər əsəm oğlu, getməz bu yerdən!

Telli xanım gördü yox, Dəmirçioğlu gedən deyil, qoşun da yaxınlaşır.

Dedi:

– Onda mən də sənə kömək eləyəyəm.

Dəmirçioğlu bir ətrafa baxıb gördü yolun kənarında bir mağara var. Qılınsını, qalxanını Telli xanıma verib dedi:

– Yaxşı, al, bu sənin üçün qılıns, bu da qalxan. Gir bu mağaraya, paltalarını yör-yöndəmə sal, gəl!

Telli xanım atdan düşdü, qılınsı, qalxanı götürüb mağaraya girdi.

Dəmirçioğlu da elə bunu istəyirdi. Mağaradan bir az aralı yekə bir daş var idi. Tez onu yumbaladıb gətirdi, mağaranın ağzına tıxadı, dedi:

– Telli xanım, Koroğlu mənə deyib ki, gərək yerdə də olsa, göydə də olsa Telli xanıma gətirəsən. Nigar xanım sənin yolunu gözləyir. İndi mən səni dava meydanına qoya bilmərəm. Başına bir iş gələr, onda gərək mən Nigar xanımın, Koroğlunun, dəlilərin üzünə çıxmayam. Bir də sən dava eləsən, dəlilər deyərlər ki, Dəmirçioğlu arvad köməyinə qalıb. Sən otur orada, mən davanı eləyim, işimi görüm, qurtarım sonra çıxım gedərik.

Dəmirçioğlu sözünü qurtardı, qayıdıb atı mindi.

Səfər paşanın qoşunu gəlib çatdı. Dəmirçioğlu yayı çiyindən aşırıdı, oxları bir-bir çilləyi-kamana mindirib, yerindən tərənəni vurub yerə saldı. Səfər paşa baxdı ki, meydana çıxmaq istəyən yığılır. Qorxudan bir adam qabağa getmək istəmir. Qoşun böyüklərinə qışqırdı ki:

– Nə dayanmısınız? Bir nəfər adam nə oldu ki, hamının gözünü qorxutdu? Bu saat tutun, qollarını bağlayın!

Dəmirçioğlu dedi:

Hədyan demə, Səfər paşa,

Koroğlu

Dəmirçioğlu mənəm, mənəm!
Çəkdirərəm sənə haşa,
Dəmirçioğlu mənəm, mənəm!

Qulas qollarımı gərrəm,
Meydanda hünər göstərrəm,
Səmdəyini yeri sərrəm,
Dəmirçioğlu mənəm, mənəm!

Ərəb at çətin tutular,
Qarğı qulaqlar çatılar,
Hayqırıb, dağdan atılar,
Dəmirçioğlu mənəm, mənəm!

Şəhərlərini talayan,
Yurdunda osaq qalayan,
Özü öz qanın yalayan,
Dəmirçioğlu mənəm, mənəm!

Dəmirçioğlu düşməz güsdən,
Qorxmaz müxənnətdən, bisdən,
Bas allam nağdından, vesdən,
Dəmirçioğlu mənəm, mənəm!

Sözün qurtarıb, Dəmirçioğlu əlini atdı ox qabına. Baxdı ki, qırx oxun qırxı da qurtarıb. Qoşun böyükləri də bunu başa düşdülər. Yerbəyerdən onun üstünə hüsum elədilər.

Dəmirçioğlu üstündə nə qədər yaraq-yasaq var idisə hamısını çıxardıb atdı. Belindəki kotan zənsirini açıb əlinə aldı. Atı sövlana gətirib dedi:

Səfər paşa, bu gün döyüş günüdür,
Yığıbsan başına nə lohüləngi?

Koroğlu

Yarpaq kimi baş bədənnən tökərəm,
Mənəm səzirənin əsil pələngi.

Bizim dəllər ər meydanda mərd olar,
Qovğa günü iki gözü dörd olar,
Qalaram şəhrini yeri yurd olar.
Mənəm burda dəryaların nəhəngi.

Çay kimi soşmuşam, daha sönmərəm,
Əsgər nədi, qoşun nədi qanmaram,
Qəsəm olsun bu meydandan dönmərəm,
Axır suda sınar suyun səhəngi.

Qoşun yenə də bir şey eləyə bilmədi. Dəmirçioğlu hər dəfə zənsiri tovlayanda beş–altı adam səhənnəmə vasil olurdu.

Axırda Səfər paşa əyyarları çağırdı ki:

– Bu kafir oğlu kafir qoşunu qırdı qurtardı. Bir tədbir tökün!

Əyyarlar başladılar Dəmirçioğlunun üstünə bihuşdarı səpməyə. Hər tərəfdən o qədər bihuşdarı səpdilər ki, axırda Dəmirçioğlu huşdan gedib yığıldı.

Qoşun sevinsək onun dövrəsini aldı. Amma bir nəfər adam da yaxına gələ bilmədi. Ərəb at quyruğunu qaldırıb ətrafı fırlanmağa başladı. Gələn–gələni dişi ilə, təpiyi ilə qızıl qana boyayıb şil–küt elədi.

Dəmirçioğlu üç gün orada qaldı, atın qorxusundan bir adam yaxına gələ bilmədi. Ansaq hərdən–birdən Dəmirçioğlu huşa gələndə hər tərəfdən bihuşdarı səpib yenə də onu yuxladırdılar. Bu minval ilə üç gün keçdi. Dördünsü gün ilxını haylayıb buraya gətirdilər. Ərəb at ilxını görüb, Dəmirçioğlundan əl çəkdi, ilxıya qoşulub otlamağa başladı.

Dəmirçioğlunu götürüb şəhərə gətirdilər. Amma nə qədər axtarıdılarsa, Telli xanımı tapa bilmədilər. Səfər paşa götürüb xotkara bir namə yazdı ki: «Koroğlunun bir dəlisini tutmuşam. Nə təhər deyirsən elə eləyim». Naməni bir qasid ilə xotkara göndərdi, Dəmirçioğlunu da pəhlivan meydanında bir ağasa sardı, üstünə keşikçilər qoydu.

Koroğlu

Dəmirçioğlu pəhlivan meydanında qalsın, Telli xanım mağarada, Ərəb at ilxıda, indi sənə kimdən deyim, Koroğludan.

Və`dədən çox keçmişdi. Dəmirçioğludan xəbər gəlmədi. Koroğlunu fikir götürmüşdü. Ürəyinə dammışdı ki, Dəmirçioğlunun başında bir iş var. Amma hələ gözləyirdi ki, bir-iki gün də keçsin, görsün nə olur. Gesənin bir vaxtı bir də yuxuda gördü ki, bir dişi laxlayıb, ağzı qan ilə doldu. Səksənib, yuxudan ayıldı. Elə bir nə`rə çəkdi ki, bütün dəlilər yuxudan qalxdılar.

Koroğlu dəliləri yanında görəndə aldı görək nə dedi:

At belinə dəlilərim,
Sizə qurban san, yerisin!..
Tutulubdu Dəmirçioğlu,
İgid pəhlivan yerisin!..

Yağılar çəksin amanı,
Gözüm görməsin yamanı,
Leş-leşə verək düşmanı
Axsın, qızıl qan yerisin?..

Qoç Koroğlu gələr suşa,
Polad qalxan tutar başa,
İgidlər dursun savaşa,
Qıran sultan, xan, yerisin!..

Dəlilər işi belə görəndə yaraqlanıb atlandılar. Koroğlu özü də misri qılınsı belinə bağladı, qalxan asdı, nizə götürdü, sıçrayıb tərən kimi Qıratın belinə qondu. Çənlibeldən ildırım kimi endilər. Üz tutub Ərzruma getdilər. Dağları, daşları üz elədilər, dərələri, təpələri düz elədilər. Gəlib Ərzruma çatdılar.

Səfər paşa, o gündən ki Dəmirçioğlunu tutmuşdu, hər gün yanına gəlib Telli xanımın yerini soruşurdu.

Dəmirçioğlu da hər dəfəsində ona savab verirdi ki:

Koroğlu

– Səfər paşa, mənim adım Dəmirçioğludur, özüm də Koroğlu dəlisiyəm. Biz ölərik, düşməyə sirr vermərik. Sən bir də Telli xanımı görməyəsəksən.

Səfər paşa da hər gün onu yeddi pəhlivana döydürüb, sonra da dərindən bir qarış soydurub, yerinə saman təpdirirdi.

Belə–belə bir neçə gün keçdi. Qasid xotkardan xəbər gətirdi ki: «Səfər paşa, Koroğlunun dəlisini tutdurmusan, naməm sənə çatan kimi onu dar ağasından asıb, xəbərini mənə gətirərsən. Özün də qoşunu hazırla, yaxın zamanda Koroğlunun üstünə yerləş eləyəsəyik».

Səfər paşa naməni alan kimi sar çəkdirib hamıya xəbər verdi ki: «pəhlivan meydanına yığılın, koroğlunun dəlisini dara çəkəsəyəm».

Koroğlugil o zaman gəlib Ərzruma çatdılar ki, hamı pəhlivan meydanına yığılmışdı. Koroğlu işi belə görəndə şəhərin kənarında atdan düşdü, paltarını dəyişdi, bir aşıq paltarı geydi, bir saz da götürüb dəlilərə dedi:

– Biz şəhərə belə girsək, işi bilib Dəmirçioğlunu tələf elərlər. Siz burada dayanıb məni gözləyin.

Elə ki mən nəyə çəkdim, onda özünüzü qoşuna vurun!

Bunu deyib özü pəhlivan meydanına yollandı. Koroğlu o vaxt pəhlivan meydanına yetişdi ki, səlladlar dar ağasını hazırlayırdılar. Koroğlu baxdı ki, meydanın ortasında torpaqdan bir təpə düzəldiblər. Dar ağasını da təpənin üstündə qurublar.

Xotkarın naməsi gələndən sonra Səfər paşa arxayınlanmışdı. Xotkar yazmışdı ki, qoşun hazırlayır, Çənlibelə yerləş olacaq. Odur ki, Səfər paşa day Koroğludan qorxmurdu. İndi Dəmirçioğlunu elə öldürmək istəyirdi ki, Koroğlunun ürəyinə dağ çəksin. Bu torpaq təpəni də onun üçün hazırlamışdı. Adını da qoymuşdu Çənlibel. Dəmirçioğlunu ələ salıb deyirdi ki, səni, Çənlibeldə asasağam.

Səfər paşa Koroğlunu çiyində saz görsək çağırırdı ki:

– Əy, yaşıq, yaxşı gəlibsən. Bu gün bizim bayramımızdır. Gəl, sən də bir az çal, oxu!

Koroğlu dedi:

– Həmişə bayramda olasan, paşa! Ansaq bu hansı bayramdır?

Paşa lovğalana–lovğalana dedi:

Koroğlu

– Yanşaq, Koroğlunu tanıyırsanmı?

Koroğlu dedi:

– Tanıyıram, paşam! Çox qansız adamdır.

Paşa dedi:

– Odur, bax! Onun bir dälisini tutdurmuşam. İndi asdırasağam. Bayram onun bayramıdır.

Koroğlu belə baxanda gördü meydanın başında Dəmirçioğlunu zənsirə çəkiblər. Qıçlarının dərisini elə soyublar ki, parça–parça sallanır. Rəngi ağappaq ağarıb, elə bil ki, eyni meyit rəngidi. Hirs Koroğlunun təpəsinə vurdu. Bir istədi ki, elə əlini uzadıb tutsun paşanın xirtdəyindən, çəkib çəçənəyini ayırsın. Bir də fikirləşdi ki, dälilər hələ uzaqdadır, elə eləsə ara qarışar.

Paşa başının adamları ilə Dəmirçioğlunun yanına gəldi. Koroğlu da gəlib bir az aralı dayandı. Dəmirçioğlu o qədər qan itirmişdi ki, huşu başında deyildi.

Paşa ayağı ilə onu vurub dedi:

– Yarım saatlıq ömrün qalıb. Bax, o dağı görürsən ki? Yarım saatdan sonra səni orada dara çəkdirəsəyəm.

Dəmirçioğlu bunu eşidib gözlərini yumdu, üzünü də o yana çevirdi.

Paşa dedi:

– Sən gəl, inad olma! Telli xanımın yerini de, səni buraxım, çıx, get!

Dəmirçioğlu Səfər paşanın savabında dedi:

– Səfər paşa, hər gün bu sözü mənə niyə deyirsən?

Mən Koroğlu dälilərindənəm. Biz ölərik, yağıya sirr vermərik. Telli xanım çoxdan Çənlibeldədir.

Bu yerdə Koroğlu özünü saxlaya bilmədi. Sazı döşünə basıb dedi:

Dəmirçioğlu, dälilərim

Qisasını alar indi.

Sultana, paşaya, xana

Misri qılıns çalar indi.

Dəmirçioğlu Koroğlunun səsinə eşitsək dik gözlərini açdı. İstədi qalxsın, Koroğlu ona göz basıb dedi:

Koroğlu

Olum mən sənin qurbanın,
Mərd igidsən, qıydın sanın,
Somərd dəlilər duşmanın
Yanar oda qalar indi.

Uyma yağının felinə.
Gərək Koroğlu bilinə.
Qızıb Ərzrum elinə
Bir vəlvələ salar indi.

Səfər paşa soruşdu:

– Yanşaq, o səni görsək ayağa durmaq istədi. Yoxsa bir birinizi tanıyırsınız?

Koroğlu dedi:

– Tanıyıram, paşam. Bu heyvərə oğlu heyvərə bir dəfə məni soyub bütün var-yoxumu əlimdən alıb.

Paşa dedi:

– Eybi yoxdur. O mənə də az dağ çəkməyib. İndi qisasımızı alarıq.

Koroğlu dedi:

– Paşa sağ olsun! Sinəmə üç xanə söz gəlib, isazə ver, onu deyim.

Paşa isazə verdi. Aldı Koroğlu dedi:

Səfər paşa, bu gün qisas günüdür,
Müxənnət ölkəsi gərək talana!..
Mərd igidlər qovğa günü düşəndə
Şərbət deyib öz qanına yalana!..

Dəmirçioğlu başa düşdü ki, Koroğlu ona işarə edir, ona ürək-dirək verir.
Dedi:

– Paşa, məni öldürərsəksiniz. Heç olmazsa sazımı verin, onun savabını verim, sonra ölüm.

Koroğlu

Dəmirçioğlunun sazını verdilər. Alıb sazı döşünə basdı, dedi:

Çənlibeldən Ərzruma gələndə
Səfər paşa düşdü mənim dəstimə.
Axtardım şikarı, yerində tapdım,
Qoymadılar tez yetirəm dostuma.

Koroğlu dedi:

Sam yeli tək üstlərindən əsəndə,
Dava günü öz sanından küsəndə,
Misri qılıns kəllələri kəsəndə
Bağırsaqlar səmdəklərə dolana.

Aldı Dəmirçioğlu dedi:

Aslan kimi mərd meydanda dururdum,
Hər tərəfə misri qılıns vururdum,
Əsgərləri, paşaları qırırdım,
Namərd əyyar dərman səpdi üstümə.

Koroğlu dedi:

Eşitginən Koroğlunun sözünü,
Mən bilirəm əyrisini, düzünü,
Birsə görsət Telli xanım üzünü,
Könül silvələmə, san havalana.

Dəmirçioğlu dedi:

Axtardığın bir pünhanda yatıbdır,
Düşmanlarım mətləbinə çatıbdır,

Koroğlu

Səfər paşa indi məni tutubdur,
İstəyir ki, saman təpə pustuma.

Axır xanələrdən Səfər paşa şübhələndi. Gördü yox, bunlar düşmən kimi danışırlar. Yavaşsa yanındakı pəhlivanlardan birinə pıçıldadı ki:

– Bu adamdan mənim gözüm su içmir. Deyəsən, bu da Çənlibeldən gələndi. Hazır olun, bunu tutmaq lazımdır.

Ondan üzün Koroğluya tutub dedi:

– Yanşaq, indi de görüm sən özün kimsən? Kimin yanşağısan?

Səfər paşa istəyirdi ki, onu xam salsın. Ta ki pəhlivanlar hazırlansınlar. Amma Koroğlu da məsələni başa düşmüşdü, dedi:

– Paşam sağ olsun! Qulaq as, indi deyim mən kiməm.

Qul deyərlər qulun boynun burarlar,
Qullar qabağında gedən tirəm mən.
Hesabiyə dağ da olsam əyilləm,
Bədhəsaba yaman kinligirəm mən.

Qırram qoşununu xaki–pay kimi,
Bir qılıns vuraram Əmiray kimi,
Mən soşmuşam boz–bulanıq çay kimi,
İnanma ki, neçə ilə sönəm mən.

Koroğlu da yatıb–yatıb oyanmış,
Misri qılıns qızıl qana boyanmış,
Mən poladam, dəmirçidə dayanmış,
Şişə döyləm əl dəyəndə sınam mən.

Sözü qurtarıb Koroğlu bir dəli nə`rə çəkdi. Dəlilər hər tərəfdən töküldülər. Burada bir savaşı oldu, bir savaşı oldu ki, ruzigarın gözü hələ belə bir savaşı görməmişdi. Koroğlu masal verməyib Səfər paşanı tutdu. Qoşundan qırılan qırıldı, qırılmayan da Səfər paşanı tutulmuş görüb davadan əl çəkdi.

Koroğlu

Koroğlu hökm elədi ki, Dəmirçioğlunu açıb Səfər paşanı onun yerində zənsirə vursunlar. Dəlilər Dəmirçioğlunun yanına gəldilər. Baxdılar ki, Dəmirçioğlu lap əldən düşüb, Koroğlu onu belə görəndə ürəyi qubar elədi.

Aldı, görək ona nə dedi:

Məlul–məlul nə baxırsan,
Dəmirçioğlu, Dəmirçioğlu?!
Sanım odlara yaxırsan,
Dəmirçioğlu, Dəmirçioğlu?!

Dost dostdan aralı gərək,
Qovğaya varalı gərək,
İgidlər yaralı gərək,
Dəmirçioğlu, Dəmirçioğlu!..

Qoç Koroğlu eylər savaşı,
Kəsər, tökər çox qanlı baş,
Telli xanım sənə peşkaş.
Dəmirçioğlu, Dəmirçioğlu!..

Dəmirçioğlu Telli xanımın adını eşidəndə gözlərini açdı.

Dedi:

– Koroğlu, Telli xanım mağaradadı. Adam göndər gedib gətirsinlər.

Dəli Həsən mağaranın yerini–yurdunu öyrənib, dəlilərdən də bir neçəsini götürdü, gedib Telli xanıma gətirdi.

Dəmirçioğlu Telli xanıma görsək dedi:

Ədəb ilə, ərkan ilə,
Telli gəlir qarşımıza.
Mən qurbanam o dildara,
Əsəb gəlir tuşumuza.

Koroğlu

Durub daldada baxanda,
Sanım odlara yaxanda,
Yarın seyrinə çıxanda,
Nə xoş gəlir xoşumuza.

Dəmirçioğlu, nə olasaq!..
Bülbül ölsə gül solasaq,
Qadir mövladan gələsək
Nə yazılıb başımıza.

Dəmirçioğlunun sözü Koroğluya yaman əsər elədi.

Dedi:

– Dəmirçioğlu, qorxma, dünyanı dağıdaram, səni ölməyə qoymaram.

Sonra Səfər paşaya üzünü tutub dedi:

– Düş qabağıma. Gərək səni özüm öz əlimlə bu dar ağasından asam.

Bunu deyib Koroğlu Qıratı mindi, Səfər paşanı qabağına saldı. Təpənin ətrafında onu dörd dolandırmağa başladı.

Dedi:

– Sən mənim dəlimi bu dağda asdırmaq istəyirdin. İndi dolan bu dağı.

Onda sazı döşünə basdı, dedi:

Qoymam qala Səfər paşa,
Səndə bu dağı, bu dağı...
Çəkdin çal-çarpaz sinəmə
Sən də bu dağı, bu dağı...

Tutdurmuş idin dəlimi,
Sındırmış idin belimi,
Satın gəzirdin ölümü
Sən də bu dağı, bu dağı...

Dəlimi saldın zindana,

Koroğlu

Bais oldun nahaq qana,
Namərdliklə vurdun sana
Sən də bu dağı, bu dağı...

Asışdırdın as aslanı,
Qılınıs qanında paslanı,
Qoymam, qırram bəyi, xanı,
Sən də bu dağı, bu dağı...

Koroğluyam saldım talan,
Özün öz qanına yalan,
Qırat döşündə dörd dolan
Sən də bu dağı, bu dağı...

Koroğlu Səfər paşanı dar ağasına gətirəndə Telli xanım irəli gəlib yaylığını onun ayağının altına atdı.

Dedi:

– Qoç Koroğlu, qardaşımı mənə bağışla!

Koroğlu Səfər paşanı buraxdı. Ansaq dedi:

– Səfər paşa, get, səni Telli xanıma bağışladım, amma bir də girimə keçsən, öldürəsəyəm.

Ondan sonra hay vurdu, dəlilər atlandılar. Dəli Həsən Səfər paşanın kəsavəsini tapıb gətirdi. Dəmirçioğlu ilə Telli xanımı kəsavəyə qoyub yola düşdülər.

Az getdilər, çox getdilər, yolun bir yarısında Koroğlu Dəli Həsənə dedi:

– Gedək, görək Dəmirçioğlu nesədir?

Gəlib gördülər ki, Telli xanım əyləşib kəsavənin içində, Dəmirçioğlunun da başını alıb dizinin üstünə.

Koroğlu soruşdu:

– Telli xanım, Dəmirçioğlu nesədir?

Dəmirçioğlu səsə gözlərini açıb dedi:

Koroğlu

– Koroğlu, qorxma, daha mənə ölüm yoxdur. Ansaq sən elə bilmə ki, mən qorxaqlıq eləmişəm, ya düşmənlə basara bilməmişəm.

Qalxıb Telli xanıma söykəndi, dedi:

Qoşun gəlib səf–səf olub düzüldü,
Halay vurub gəldi mənim üstümə.
San Koroğlu, öz sanımdan qorxmadım,
Qorxum oldu zəfər dəyə dostuma.

Axırasan mən mərdana durmuşam,
Qoşunundan əl tutanın qırılmışam,
Bir diz üstə qırx nəfərin vurmuşam,
Ox–yay dəyib, yara salıb şəstimə.

Dəmirçioğlu hey çağırdı kərimi,
Dost yoluna qoymuş idim sərimi,
Səfər paşa soydururdu dərimi,
Qəsdini buydu saman təpə pustuma.

Qərək, dəstə nə durdu, nə də dinsəldi, gəlib Çənlibelə çatdı.

Nigar xanım qabağa çıxdı. Dəlilərlə, Koroğlu ilə görüşdü. Telli xanıma xoş gəldin elədi. Dəmirçioğlunu yaralı görəndə özünü saxlaya bilməyib ağladı. Koroğlu Nigarın yanına gəldi, aldı görək nə dedi:

Ağlama alagöz Nigar!
Dəmirçioğlu sağalasaq.
Bağrıma basma göz, Nigar!..
Dəmirçioğlu sağalasaq.

Çənlibeldi mənə pənah,
Tapdıraram həkim, sərrah,
Köksünü ötürüb çəkmə ah.

Koroğlu

Dəmirçioğlu sağalasaq.

Koroğlu heç əyməz boyun,
Tutasam Telliylən toyun,
Kəsəsəm tunsu, qoç, qoyun,
Dəmirçioğlu sağalasaq.

Deyirlər ki, Koroğlunun kimyagər Dərviş adında bir həkim dostu var idi. Çağırıb, Dəmirçioğlunu haman Kimyagər Dərvişə tapşırırdı. Dava, dərman... Dəmirçioğlu sağalıb durdu ayağa. Nigar xanım Çənlibeldə bir məslis düzəldib, yaxşı bir toy elədi. Telli xanımı Dəmirçioğluya verdilər.

EYVAZIN ÇƏNLİBELƏ GƏTİRİLMƏYİ

Yaz təzəsə açılmışdı. Çənlibel yenə də gülə, nərgizə boyanmışdı. Bulaqlar qayır–qayır qaynayır, ürəklər oyur–oyur oynayırdı. Dəlilərin nə`rəsi yenə də Çənlibeli başına götürmüşdü.

Koroğlu Dəli Mehtəri götürüb atları, ilxıları gözdən keçirmişdi, Kosa Səfəri yanına alıb Yağı qoruğunu gəzmişdi. Tanrıtanımazı çağırıb, bəndərgahları, qaraulxanaları yoxlamışdı. Dəli Həsən dəlilərin hamısını nizama düzüb onun yanına gətirmişdi.

Koroğlu hər şeyi öz qaydasında görəndən sonra Çənlibeldə kef məslisi qurdurdu.

Saqi tuluqları məslisin ortasına sürüyüb badə gəzdirirdi.

Koroğlu qara bığların altından bir–iki badə keçirəndən sonra dönüb aşıq Sünuna baxdı.

Deyirlər ki, Koroğlu belə dönüb baxanda day aşıq Sünunda sorğu–sual olmazdı. O saat əlini üçtelli saza atıb ortaya çıxardı.

Aşıq Sünun sazı döşünə basıb, bir–iki ağız deyəndən sonra üzün Koroğluya tutdu. Min yerdən «Afərin!.. Səd afərin!..» dedilər. Koroğlunun ürəyi atdandı, əlini badəyə atanda Nigar xanım dərin bir ah çəkdi. Koroğlu badəni

Koroğlu

saxladı. Dönüb yanında oturan Nigar xanıma baxdı. Gördü Nigar xanım elə qəmgindir, elə qəmgindir ki, day nesə. Qara qaşlar çatılıb, gözlər doluxsunub, elədi ki, elə bir haya bənddi. Koroğlu dedi:

– Nigar xanım, niyə belə qəmlisən?

Nigar savab vermədi. Koroğlu bir də soruşdu.

Nigarın ala gözlərindən damsı–damsı yaş gillənib, lalə yanaqlardan aşağı gəldi. Koroğlu əlindəki badəni yerə qoydu.

Dəlilər Nigarın xatırını çox istəyirdilər. Şübhələndilər ki, bəlkə Koroğlu onun ürəyinə dəyib. Odur ki, yerbəyerdən qalxdılar: «Nigar xanım, gərək dərdini bizə deyəsən. Bəs biz burada ölməmişik ki, sən qəm–qüssə çəkəsən». Nigar işi belə görəndə ürəyi kövrəkləndi, üzünü Koroğluya tutub dedi:

Qəm–qüssəm başımdan aşıb,
Mən tək dərdə dalan yoxdu.
Ah çəkməkdən bağrım bişib,
Birsə yada salan yoxdu.

Nesə baxım ev–eşiyə,
Yaralı könlüm üşüyə,
Toz bürümüş boş beşiyə,
Şirin layla çalan yoxdu.

Çənlibeldə qar görünür,
Güllər mənə xar görünür,
Günüm ahü–zar görünür,
Bir qaydıma qalan yoxdu.

Tutun məslisdə yasımı,
Geymişəm qəm libasımı,
Bu fələkdən qisasımı,
Nə zamandı alan yoxdu.

Koroğlu

Sənə deyim ər Koroğlu,
Kəsirsən dağlarda yolu,
Bir çarə söylə, nə olu?
Dərdə çarə qılan yoxdu.

Dəlilər sənə düzülər,
Əlim əlindən üzülər,
Bağman ölsə, bağ pozular,
Mən tək gülü solan yoxdu.

Çənlibeli güllər bəzər,
Güllər saralsa kim üzər?
Hər quş balasıynan gəzər,
Niyə sənin balan yoxdu?

Koroğlusan, hay salarsan,
Paşalardan bas alarsan,
Neçə şəhərlər talarsan,
Sən tək şəhri talan yoxdu.

Nə dərd olsa məni tapar,
Sonsuzluq bir yanımla çapar.
Yarılgan uçar, toz qopar.
Görərsən ki, qalan yoxdu.

Nigarı dərdə gətirən,
Səsədin qəbrə yetirən,
Koroğlu namın götürən,
Yurdunda son olan yoxdu.

Ustad deyir ki, Koroğlunu heç kəs ağlayan görməmişdi. Amma Nigarın sözündən sonra Koroğlu elə oldu, elə oldu ki, Nigarın ağlamağı yaddan çıxdı.

Koroğlu

Aşiq Sünunun ürəyi tab gətirmədi. Sazını döşünə basıb dedi:

Bürüyüb aləmi şanın, şöhrətin,
Bir de, qoç Koroğlu, nədən məlulsan?
Adın çəkiləndə titrəyir yağı,
Bir de, qoç Koroğlu, nədən məlulsan?

Dəlilər yeriyr, alaylar bükür,
Düşmanlar əlindən dad, həzər çəkir,
Quşlar qanad salır, şahlar tük tökür,
Bir de, qoç Koroğlu, nədən məlulsan?

Dağların başından keçəmmir karvan,
Ovsarı əlində ağlayır sarvan,
Tasirlər əlindən çəkirlər aman,
Bir de, qoç Koroğlu, nədən məlulsan?

Nə`rəndən meşədə əsir aslanlar,
Zərbindən titrəyir xotkarlar, xanlar,
Sənə baş əyirlər bəylər, sultanlar,
Bir de, qoç Koroğlu, nədən məlulsan?

Qıratın üstündə dili təng olan,
Paşalar varına talanlar salan,
İskəndər tək sudan bas-xəras alan,
Bir de, qoç Koroğlu, nədən məlulsan?

Çənlibeldə ağır məslislər quran,
Tunçular döşləyən, öyəşlər qıran,
Ayaqlarda əsən, başlarda duran,
Bir de, qoç Koroğlu, nədən məlulsan?

Koroğlu

Koroğlunun köhnə yarası təzələndi. Aşıq Sünunun sazını əlindən alıb, bəğrına basdı. Dedi:

Sənə deyim, aşıq Sünun,
Gözlərimdə yaş inildər,
Bir igid oğul usundan
Şeş atanda beş inildər.

Telli Nigar məlul durar,
Əl qoynunda, boynun burar,
Mücganın sinəyə vurar,
Göz oxşayar, qaş inildər,

Könlümü namərdlər yıxsə,
Polad qolçaq qolum sıxsə,
Misri qılıns qından çıxsə.
Leş sərilər, baş inildər.

Soşdu, dəli könül soşdu,
Mövs verdi, kəllədən aşdı,
Bir meşəyə ki, od düşdü,
Quru yanar, yaş inildər.

Koroğluyam, sözüm çoxdu,
Sözlərim peykanlı oxdu,
Hansı igidin sonu yoxdu,
Osaq sönər, daş inildər.

Aşıq Sünun bilirdi ki, Koroğlunun uşağı olmur. Deyilənlərə görə o, bir dəfə savanlıqda Alasalar dağında bərk dara düşüb, yeddi gün, yeddi gesə mansırada qalmışdı. Ondan sonra day uşağı olmurdu. İndi işi belə görəndə bu əhvalat aşıq Sünunun yadına düşdü.

Dedi:

– Koroğlu, buna görə sən heç məlul olma! Sənin mənim kimi aşığın var. Dünya ki var, mənim ayağımın altında sini kimidi. Gedərəm, gəzərəm, dolanaram, Rüstəm kimi igid, Yusif kimi gözəl bir oğlan taparam, gəlib sənə xəbər verərəm, gətirib özünə oğul elərsən.

Aşıq Sünunun bu fikrinə hamı afərin dedi. Aşıq Sünun geyindi, kesindi, pul götürdü, qızıl götürdü, sazını da çiyinə salıb yola düzəldi.

Dağlar aşdı, dərələr keçdi. Neçə-neçə oymaqlar, neçə-neçə kəndlər, şəhərlər gəzdi. Hər yerdə məslislər qurdu, dövrənlər açdı, çox oğlanlar gördü, çox igidlər sınaqı, amma Koroğluya, Nigara layiq oğul tapa bilmədi. Hər yerdən, hər torpaqdan keçib axırda gəlib Təkə-Türkmanda bir obaya çıxdı. Baxdı ki, budur çoban-çoluq sahal-sumru sürünü, malı döşlərdən töküb obaya gətirirlər. Savanlar aşıq Sünunu saz çiyində görsək tutdular yaxasından ki, bəs yaxşısa gəlib çıxıbsan, kənddə toy var, gərək səni toya aparaq.

Aşıq Sünuna da elə belə bir məslis lazım idi. Qoşulub onlara birbaşa kəndə getdi.

Axşam toy məslisi quruldu. Toy yiyəsi dövlətli bir adam idi. Türkmanın adlı-sanlı igidləri, ağsaqqal, qarasaqqalları, qızları, gəlinləri, pəpə deyəndən məmə yeyənə qədər hamısı toya gəlmişdi.

Yemək-içməkdən sonra aranı açıb, aşıq Sünunu ortaya çıxartdılar. Aşıq ustadlardan bir-iki ağız demişdi ki, toybəyi üzünü ona tutub soruşdu:

– Aşıq, sən bizim yerlərin adamına oxşamırsan. Bir de görək, haradan gəlib haraya gedənsən? Kimin aşığısan?

Aşıq Sünun dedi:

– Mən adı dillərdə dastan olan qoç Koroğlunun aşığı Sünunam. Çənlibeldən gəlirəm.

İgidlərdən biri Koroğlunun adını eşidib dedi:

– San aşıq, qurban olum sənə, bir az Koroğludan de! Onu çox igid deyirlər.

Aşıq Sünun gördü fürsətdi. O belə fürsətləri əldən verməzdi. Hər yerdə ki, dövrənlər açdı, hökmən gərək bir bəhanə salıb Koroğludan deyə idi, onun igidliyindən, mərdliyindən, bəylərlə, paşalarla düşmənliyindən oxuyaydı. Aşıq

Koroğlu

Sünun belə çox say–seçmə igidlərin Çənlibelə gəlməyinə, dəlilərə qoşulmağına səbəb olmuşdu. Odur ki, indi də fürsət bilib sazı döşünə basdı:

İgidlər oylağı o Çənlibeldə,
Daşdan qala quran qoç Koroğludur.
Kinli paşalara meydan oxuyan,
Çox köhlənlər yoran qoç Koroğludur.

Düşmanın üstünü quş tək aldıran;
Aslanlar dişindən ovlar saldıran,
Xaqanlar başına şeşpər çaldıran,
Qulas qollar buran qoç Koroğludur.

Dağları, daşları duman bürüsə,
Qılınslar pas atıb qında çürüsə,
Misir, İstambul, Şam tamam yerisə,
Tək qabaqda duran qoç Koroğludur.

Qayada tor qurub tərhanlar tutan,
Yüz yağını birdən qol–qola çatan,
Ərəb at döşünə sərdarlar qatan,
Ər bağırlar yaran qoç Koroğludur.

Sünun, əyləşiblər ərlər qarşında,
Alaylar boşlanar tər savaşında,
Yeddi min yeddi yüz dəli başında,
Şahlar üstə varan qoç Koroğludur.

Aşiq Sünun sözünü qurtarsaq toybəyi qışqırdı:
– Məni istəyən Koroğlunun aşığına xələt!..

Koroğlu

O qədər xələt, o qədər nəmər yığıldı ki, hədsiz, hesabsız. Amma aşiq Sünunun adəti deyildi. Heç yerdə yığılan nəməri, verilən xələti götürməzdi. Yenə də heç bir şey götürməyib dedi:

– Mən Koroğlu aşığıyam. Pula, nəmərə ehtiyasım yoludur. Biz öz varımızı, dövlətimizi fağır-fuğaraya paylayırıq. Bunları da mən bu yerin çoban çoluğuna bağışlayıram.

Bunu deyib yenə də sazi, döşünə basdı ki, Koroğludan desin, toybəyi onu saxlayıb dedi:

– Aşiq, bir az da bizim yerin igidlərindən oxu!

Aşiq Sünun dedi:

– Başına dönüm, ustad deyib ki, aşiq gördüyünü çağırar. Mən sizin yerin igidlərini görməmişəm, tanımıram, onlardan nesə oxuyum? Əgər məslisdə belə igid varsa, qoy dursun, baxım, tanıyım, sonra da özünə layiq tə`rifini deyim.

Bu söz aşiq Sünunun ağızından çıxan kimi məslisə bir hay-küy düşdü. Hər tərəfdən başladılar ki, «Qəssaboğlu Eyvaz ortalığa çıxsın». Səs-küy qarışdı bir-birinə. Aşiq Sünun göz gəzdirdi ki, görsün bu Qəssaboğlu Eyvaz nesə adamdı. Amma nə qədər gözlədisə heç kəs yerindən tərpənmədi. Axırda toybəyi üzünü öz yasavullarına tutub soruşdu:

– Qəssaboğlu Eyvaz niyə durmur?

Dedilər:

– Xan sağ olsun, deyir ki, Türkman doludu igidlə, mən onların yanında nəyəm ki, ortaya çıxam?

Toybəyi üzünü məslisin o biri başına tutub dedi:

– Eyvaz, sən bizə ağsaqqallıq eləmə! Kimin ortalığa çıxmalı olduğunu biz bilirik. Dur, çıx ortaya!

Aşiq Sünun baxdı ki, məslisin lap başından bir oğlan durdu ayağa, bir oğlan durdu ki, heç Yusif onun əlinə su da tökməyə layiq deyil. Bu elə bir oğlandı ki, boy, buxun, qaş, göz, elə bil ki, qüdrətin qələmi ilə çəkilməmiş bir şəkildə durub. Aşiq Sünun baxdı ki, axtardığını tapıb. Qoç Koroğluya, telli Nigara layiq oğlan elə budur ki var. Sevindiyindən bilmədi ki, yerdədi, ya göydədi. Suşa gəlib aldı, görək nə dedi:

Koroğlu

Məslis başında durubsan,
Kimə çatar soyun, Eyvaz?!
Qaşlarını nə qurubsan,
Bürsə bənzər boyun, Eyvaz!

Gözəllər pişvaza gələr,
Doğan ana qədrin bilər,
Alnın açıq, üzün gülər,
Nə şirindir suyun, Eyvaz!

Sən Yusifi – Kən`ansanmı?
Paşasanmı, sultansanmı?
Mələksənmi, insansanmı?
Kimə çatar soyun, Eyvaz?!

Çatmaz güsünə nər sənin,
Adın dildə əzbər sənin,
Koroğlu kimi ər sənin
Axır olur oyun, Eyvaz!

Aşiq Sünun sənə heyran,
Eyləmə könlümü viran,
Çənlibeldə qurub dövran
Bir tutaydım toyun, Eyvaz!

Hər tərəfdən «sağ ol!» səsi usaldı. Aşiq Sünunun bu ustadlığına hamı «afərin!» dedi. Amma aşiq Sünunun gözləri elə Eyvazda idi. Fikirləşdi ki, Eyvaz gözəllikdə, boy–buxunda doğrudan da Koroğluya layiq oğlandır. Qoy indi bir igidliyini də yoxlayım. Sazı döşünə basıb dedi:

Çənlibel başında əsrəmiş bir nər,
Eyvaz, gələr alar Koroğlu səni,

Koroğlu

Yıxar qayaları, atar dağları,
Kəməndinə salar Koroğlu səni.

Söz Eyvaza toxundu. İrəli yeriyib məslisin ortasına çıxdı. Dedi:
– Aşıq, sən nəhaq yerə məni Koroğlu ilə qorxudursan:

İgidlikdə vardır eldə adımız,
Aşıq, bizə Təkə–Türkman deyərlər.
Hara varsaq qabağımız qayıtmaz,
Aşıq, bizə Təkə–Türkman deyərlər.

Aşıq Sünun dedi:

Dinib danışdığı davadır, dovdur,
Söndürən ruzgardır, yandıran qovdur,
Aləmi bürüyən sönməz alovdur,
Alovlara qalar Koroğlu səni.

Eyvaz dedi:

Düşman gözün oyum–oyum oyaram,
Mənsur kimi dərisini soyaram
Koroğlunu qızıl qana boyaram,
Aşıq, bizə Təkə–Türkman deyərlər.

Aşıq Sünun dedi:

Dava günü qulas qolu qayıtmaz,
Nə`rəsindən gesə igidlər yatmaz,
Yerdə olsan, göydə olsan, unutmaz,
Demə, gözdən salar Koroğlu səni.

Koroğlu

Eyvaz dedi:

Köhlən minib çıxar olsam yoluma,
Kim yapışar rikabıma, qoluma?
Koroğlu sağıma, Həsən soluma,
Aşiq, bizə Təkə–Türkman deyərlər.

Aşiq Sünun dedi:

Dağların başında yel kimi əsər,
Bir qılinsa yetmiş yeddi baş kəsər,
Tərlan gəmişdirib Çənlidə küsər
Gələr qıya, çalar Koroğlu səni.

Eyvaz dedi:

Türkmanların say–seçməsin yığaram,
Bulut olub Çənlibelə yağaram,
Koroğlunu özüm tutub boğaram,
Aşiq, bizə Təkə–Türkman deyərlər.

Aşiq Sünun dedi:

Sünun Koroğluya bir şirin nöker,
Düşmanın üstünə göydən od tökər,
Şığıyıb Qıratın tərkinə çəkər,
Əziz–xələf qılar Koroğlu səni.

Eyvaz dedi:

Hayqırıb meydanda açsam qol–qanad,
Qarı düşman qabağında olar mat,

Koroğlu

Eyvazı qorxutmaz Koroğlu, Qırat,
Aşiq, bizə Təkə–Türkman deyərlər.

Aşiq Sünun axtardığını tapmışdı. Odur ki, vaxt itirməyib toyun sabahısı günü Çənlibelə tərəf yola düşdü. Yel oldu yolda əsdi, yolun damarın kəsdi, az getdi, çox getdi, bir sabah ertəsi özünü Çənlibelə yetirdi. Çənlibelə səs düşdü ki, bəs aşiq Sünun gəlib. Dəlilər, xanımlar hamısı yığıldı onun başına. Koroğlu dedi:

– Aşiq Sünun, de görüm haralardan gəlibsən? Niyə belə gesikdin? Bu səfərdə nə gördün, nə eşitdin?

Aşiq Sünun üçtelli sazı bağına basıb dedi:

Gəzdim şəhərlər, obalar,
Keçdi zimistan, yaz gördüm,
Dolandım çöllər, səhrələr,
Bulaq üstə yarpız gördüm.

Dən–dən oldu dağlarda qar,
Bağlar gətirdi heyva–nar,
Dolandı qış, gəldi bahar,
Göllərdə ördək, qaz gördüm.

Dolandım neçə oymağı,
Keçdim düzü, aşdım dağı,
Hələb qəsri, Bağdad bağı,
Döşənmiş payandaz gördüm.

Gedəndə mənə oldu tuş
Qars, Kağızman, İstanbul, Muş,
Çanaqqala, Sarıqamış
İgidlərin şahbaz gördüm.

Alasalardan aşanda,

Koroğlu

Ərzrumu dolaşanda,
Qənimlərtək savaşanda,
Gözü qanlı xırsız gördüm.

Əyri qılınsı belində,
Tə`rifi mərdlər dilində,
O Təkə–Türkman elində
Qəssaboğlu Eyvaz gördüm.

Mə`rəkədə başda duran,
Meydanda igidlər yoran,
Hərdən pişvazına varan,
Qırx insəbelli qız gördüm.

Laçın kimi göydə süzər,
Namərdlər bağrını əzər,
Məslisində saqi gəzər,
Ortada söhbət–saz gördüm.

Aşiq Sünun, de üzbarı
Dolandım dünyanı yarı,
Qoç Koroğlunun Nigarı,
Eyvaz tək əri az gördüm.

Söz tamam oldu. Aşiq Sünun sazla dediyi kimi sözlə də danışdı. Eyvazı o qədər tə`riflədi ki, hamı görməzə–bilməzə ona aşiq oldu. Dəlilər üzlərini Koroğluya tutub dedilər:

– Koroğlu, indi fikrin nədir?

Koroğlu bir dəlilərə baxdı, bir dönüb alagöz Nigara baxdı, dedi:

Tanrıdan dövlət istərəm:
Qaxetdə bir bağım ola!..

Koroğlu

İçində mərmər hovuzu.
Üç güllü otağım ola!..

Poladdan qolçaq qoluma,
Dəlilər sağı–soluma,
At minəm, düşəm yoluma,
Çənlibel durağım ola.

Qoç Koroğlu ər yaşında,
Qüdrət qələmi qaşında,
Əyləşəm məslis başında,
Xan Eyvazım sağım ola.

Söz tamam olsaq Nigar xanım saqiyyə göz elədi. Ara açıldı. Süfrə döşəndi. Saqi ortaya girdi. Deyirlər ki, Koroğlunun hər piyalası yarım tuluq şərab idi. Koroğlu birinci badəni içəndən sonra Dəli Mehtəri çağırdı ki:

– Əyə, çək, Qıratı yəhərlə.

Dəli Mehtər Qıratı yəhərləyib Koroğlunun bərabərinə gətirdi. Koroğlu xanımlarla, dəlilərlə görüşdü, halallaşdı. Qıratı minmək istəyəndə Nigar irəli yeriyyə dedi:

– Ay Koroğlu, Təkə–Türkman kimi qorxulu uzaq səfərə gedirsən. Qoy dəlilərdən də bir neçəsi yanınsa getsin. Demək olmaz. Birdən dava–zad olar, sənün üçün yalnız yaxşı keçməz.

Koroğlu dedi:

– Nigar xanım, sən Çənlibeldən, dəlilərdən yaxşı muğayət ol! Məndən qorxma, Qırat ki altımdadı, mənə zaval yoxdu. Hardan olsa, vurub, yarıb salamat çıxasağam. Ürəyini sıxma. Bir neçə günə Eyvazı gətirib sənə çatdıraram.

Koroğlu Qıratın ziltəngini bərkitdi. Bir əlini atın yalmanına atıb belinə sıçradı. Dəlilər, xanımlar Koroğlunun elə Qırata sıçramağını gördülər, Qırat yel kimi əsdi, quş kimi uçdu. Gədəklər keçdi, bellər aşdı, yoxuşlar çıxdı, enişlər endi, yerin damarını kəsib, bir nesə gündən sonra Təkə–Türkmana çatdı.

Koroğlu

Koroğlu uzun yol gəlmişdi deyən çox asmışdı, bərk də yorulmuşdu. İstədi ki, düşsün, həm atı dinsəlsin, həm də ki, özü bir az yeməkdən, zaddan tapıb yesin. O yan–bu yana göz gəzdirirdi, bir də gördü ki, yoldan bir az aralı bir çoban qoyun otarır. Düşüb Qıratı otlamağa ötürdü, özü çobanın yanına gəlib dedi:

– Çoban qardaş, atalar deyiblər ki, asdın çobana, yoruldu sarbana. Çörəkdən–zaddan nəyin var?

Çoban dedi:

– Qardaş, süd boldur, ansaq çörək qonağa layiq deyil, dünəndən qalib quruyub.

Koroğlu dedi:

– Bəri ver görüm, ziyan yoxdur. Bu çölün düzündə nə quru, nə yumşaq?

Çoban sanlı, qüvvətli, yekə bir adam idi. Çanağı da batman yarım süd tuturdu. Çanağı əlinə alıb bir nesə qoyunu sağdı, bir az da çörək gətirib dedi:

– Qonaq qardaş, gərək, məni bağışlayasan. Çörək çox qurudur. Heç bilmirəm nesə yeyəsəksən.

Çobanın savabında Koroğlu dedi:

– Fikir eləmə, gətir bəri. Elə asam ki, daşdan yumşaq hər nə olsa, yeyəsəyəm.

Koroğlu quru çörəkləri doğrayıb südün içinə tökdü. Çanaq ilə ağızbağız süd doğraması eləyib, əlinə də bir qaşığı alıb üstünə düşdü. Ona kimi Qırat da otlayıb qoydu.

Koroğlu öz–özünə fikir eləyib dedi: Mən obaya bu paltarla getsəm, tanırlar. Yaxşısı budur ki, paltarımı bu çobanla dəyişdirim. Üzün çobana tutub dedi:

– Çoban qardaş, məni yaxşısa doyurdun. İnşallah, vaxt olar, yaxşılığından çıxaram. Ansaq indi səndən bir təvəqqüm də var.

Çoban dedi:

– Buyur, qardaş! Əlimdən gələni əsirgəməmə.

Koroğlu dedi:

– Çoban qardaş, mən bu yerin adamı deyiləm. Çox uzaqdan gəlmişəm. Bizim yerlərdə davar qismi bir az çətin tapılan şeydi. Amma sizin bu yerlərdə bol olur, özü də usuz. İndi mən gəlmişəm burdan bir az mal–davar alıb aparam.

Koroğlu

Ansaq qorxuram ki, məni bu paltarda, bu yar-yasaqda görüb qorxudan heç kəs mənimlə sövdə eləməyə. Gəl, biz paltarlarımızı dəyişdirək. Mənim atım da qalsın burada, sənin yanında. Mən gedim alverimi eləyim. Qayıdan baş, genə də dəyişərik. Mən də sənin yaxşılığından çıxaram.

Çoban dedi:

– Neynək, qardaş, nesə deyirsən elə eləyək. Ta ki sənin işin düzəlsin.

Qərəz, Koroğlu çobanın paltarını alıb geyindi, çomağını da əlinə alıb obaya tərəf yollandı.

Aşiq Sünun qəssabın dükanının yerini, yurdunu öyrənib ona demişdi. Koroğlu birbaş gəldi dükanın qabağına. Baxdı ki, dükan bağlıdı. Sorax-salix ilə öyrəndi ki, bəs Eyvaz atası qəssab Alı ilə çölə sürüləri yoxlamağa gedib. Koroğlu buna çox sevindi. Sürülərin yerini öyrənib çölə tərəf yollandı. Elə obadan təzəsə aralanmışdı ki, gördü budur, bir qosa qəssab sürüdən ətlik qoyun ayırır. Koroğlu irəli gəlib salam verdi. Qəssab əleyk alıb soruşdu ki:

– Mənə görə nə qulluğun?

Koroğlu dedi:

– Qul sahibi olasan, ağa.. Çodaram, qoyun almaq istəyirəm.

Qəssab Alı bunu eşitsək səsləndi ki:

– Ədə Eyvaz, bəri gəl, müştəri gəlib. Gəl kömək elə.

Koroğlu baxdı ki, sürünün o biri başından bir oğlan gəlir, Sünun bir demişdisə bu, beşdi. Elə doğrudan da Nigara yaraşan oğuldur. Eyvaz gəlib çatdı. Salam, əleykəssələmdən sonra qəssab Alı Koroğludan soruşdu:

– Oğul, sənə nə qədər qoyun lazımdır?

Koroğlu dedi:

– Ağa! Mən min dənə ətlik alasağam.

Qəssab Alının çiçəyi çırtıdadı. Dedi:

– Oğul, bax bu sürü yaxşı ətlikdir. İçində bir dənə də olsun sağmal heyvan yoxdu. Al elə bunu verim sənə. Xeyir görərsən.

Koroğlu bir-iki qoyunu əllədi, baxdı, soruşdu ki:

– Bəs, ağa, bunların qiyməti nesədir?

Qəssab Alı dedi:

Koroğlu

– Vallah, indi qoyun qismi bir az bahadır. Ansaq görürəm, sən uzaqdan gəlırsən. Sənə birini iki tıməndən hesab elərəm.

Koroğlu dedi

– Yox, ağa, mən o qiymətə qoyun ala bilmərəm.

Qəssab Alı nə qədər dil–ağız tökdüsə gördü ki, yox, müştəri heç ipə–sapa yatan deyil. Axırda dedi:

– Oğul, sən de görək bəs neçəyə alarsan?

Koroğlu dedi:

– Ağa, bizim yerlərdə qoyunun biri gedir on tımənə. Mən qoyunu səndən iki tımənə alsam, hərəsində səkkiz tımən qazansım olur. Bu da ki, insaf deyil. Bu nə yemə sığmaz, nə göyə. Mən qoyunun birini səndən beş tımənə alasağam. Verirsən, ayır, pulunu verim. Yox, vermirsən, onda gedim ayrı adam tapım.

Qəssab Alı gördü ki, bu müştəri lap göydən düşmədi. Dedi:

– Neynək, oğul sən deyən olsun. Əyə, Eyvaz ayır sürünü!

Eyvaz sürünü ayırdı. Koroğlu da başladı pulu saymağa. Bir, iki, beş, on, yüz tımənə çatanda bir on beş tımən də atdı ki:

– Bu da bu oğlanın payı.

Hər yüz tımənə on beş tımən, hər yüz tımənə on beş tımən. Eyvaz şübhələndi. Bir Koroğlunun bazburutuna baxdı, bir bığlarına baxdı, dedi:

– Ata!

Qədəm qoyub hərdən–hərdən yerişlər

Bu qılıqda çodar olmaz, hay olmaz.

Beş–beş verər, on beş, on beş bağışlar,

Bu qılıqda çodar olmaz, hay olmaz.

Qəssab Alı dedi:

– Ay bala, çodar olmayıb nə olasaq! Görmürsən pal–paltarını? Görünür ki, bunların yerlərində qoyun çox bahadı.

Eyvaz atasının savabında dedi:

Mərd igidlər kimi yolları basan,

Koroğlu

Tülək tərlan kimi bərələr pusan,
Bu ya Koroğludur, ya Dəli Hasan.
Bu qılıqda çodar olmaz, hay olmaz.

Sünun gəldi Çənlibelin elindən,
Eyvaz bülbül olub uçar gülündən,
Bu söz çıxıb telli Nigar dilindən,
Bu qılıqda çodar olmaz, hay olmaz.

Koroğlu gördü ki, Eyvaz onu tanıyıb. Bir tərəfdən buna çox şad oldu ki, ayıq uşaqdır. Bir tərəfdən qa qorxdı ki, işin üstü açılar, Eyvaz əldən gedər. Odur ki, üzün Eyvaza tutub dedi:

– Bala, mən gördüm ki, sən bir yeniyetmə yaxşı oğlansan, istədim sənə maya verəm, damazlıq düzəldəm. Day məni quldur–qaçağa niyə oxşadırsan? İstəmirsən, heç almaram. Gedib ayrı adamdan alaram.

Qəssab Alı hirsələndi. Üzünü Eyvaza tutub dedi:

– Bura nə şayırlıq, aşılıq yeridir? Qoysana alverimizi eləyək.

Eyvaz atasına bir söz deməyib, çəkilib bir tərəfdə dayandı.

Qərəz, Koroğlu pulu sayıb verdi, sonra qəssab Alıya dedi:

– Ağ, mənim çobanlarım, bax, bu bələnin o biri tərəfindədirlər. İndi bir adam qoş, mənə kömək eləsin, sürünü bələndən aşıraq.

Qəssab Alı Eyvaza dedi:

– Yeri qonağa kömək elə, qoyunları bələndən aşır!

Eyvaz heç bir söz deməyib sürünü haylamağa başladı. Koroğlu qəsdən yolda Eyvaza heç bir söz demədi.

İkisi də kiritmişsə sürünü bələndən aşırıdılar. Eyvaz baxdı ki, burada doğrudan da ağır bir sürü var.

Koroğlu dedi:

– Basıoğlu, sən bir balasa zəhmət çək burada qoyunun qabağında dayan mən çobana xəbər verim.

Bunu deyib, Koroğlu sumdu çobanın yanına:

– Çoban qardaş, mən gəldim, paltarı, yar–yasağı ver!

Koroğlu

Elə ki paltarlarını alıb geyindi, yaraqlarını qurşandı, atın ziltəngini bərkidib hazırladı; ondan üzünü çobana tutub dedi:

– İndi yaxşı–yaxşı mənə qulaq as! Bil, agah ol ki, mən çodar–zad deyiləm. Mən çənlibelli qoç Koroğluyam.

Belə deyəndə çobanın rəngi bir təhər oldu. İstədi dursun. Koroğlu onun çiyindənən basıb yerə oturtdu, dedi:

– Hay–küy salma! Mən axtardığımı tapmışam, şikarımı ovlamışam. Mənə qoyun–zad lazım deyil. Sürünün düz yarısını sənə bağışlayıram. Yarısını da Qəssab Alıya verərsən. Deyərsən ki, Eyvazı Koroğlu apardı.

Bunu deyib, Koroğlu ata tullandı. Çoban elə birsə bunu gördü. Qırat bayaq ha gözdən itdi.

Eyvaz dayanmışdı. Bir də baxdı ki, budur, bir atlı gəlir, özü də elə gəlir ki, ildırım kimi. Bir göz yumub–açan saatda atlı onun bərabərinə çatdı. Eyvaz başını qaldırıb gördü nə... atlı çodardı.

Koroğlu dedi:

Qardı Çənlibelin başı,
Varaq, a qəssabın oğlu!..
Gəl gedək düşmana qarşı
Duraq, a qəssabın oğlu!..

Çox oldum davada, doyda,
İgid görmədim sən soyda,
Əl ver, burda sənnən soyda
Vuraq, a qəssabın oğlu!..

Əsəli qoydum börkümə,
Büründüm çodar kürkünə.
Gəl min Qıratın tərkinə,
Varaq, a qəssabın oğlu!..

Aslanam, deyiləm tülkü.

Koroğlu

Tanıdıram qorxu, hürdü,
Ərəbi, Əsəmi, Türkü
Qıraq, a qəssabın oğlu!..

Çoxdur Koroğlunun yaşı,
Nə qovğalar çəkib başı,
Əl ver, sənnən dağı–daşı
Yaraq, a qəssabın oğlu!..

Eyvaz məsələni başa düşdü. Amma Koroğlu ona masal vermədi. Qırata bir taziyanə vurdu. Atın burnunun deşiklərindən alov çıxdı. Yüyəni gəmirib yel kimi qanadlandı. Çənlibelə tərəf baş alanda Koroğlu qırğı kimi şığıyıb Eyvazı götürdü, atın üstünə qoydu.

Eyvaz dedi:

– İgid, sən olasan inandığın, de görüm sən kimsən?

Koroğlu dedi:

– Dünən Koroğlu idim; bu gün çodar oldum, indi genə də Koroğluyam. Səni Çənlibelə, özümə oğul, dəlilər sərdar eləməyə aparıram.

Bunu deyib Koroğlu yola düzəlmək istəyirdi ki, baxdı, qəssab Alı bələnin başından qışqıra–qışqıra gəlir. Koroğlu atın başını çəkib dayandı. Alı kişi çatıb gördü çodar dönüb olub bir pəhlivan. Dedi:

Əsəm oğlu, dəli çodar,
Vermərəm Eyvazı sənə.
Eyvazsız qəlbim qan olar,
Vermərəm Eyvazı sənə.

Eyvaz igidlərin gözü,
Burax gəlsin eşit sözü,
Əllisi, altmışı, yüzü,
Vermərəm Eyvazı sənə.

Koroğlu

Sinəne çəkməmiş dağı
Yol al burdan, qanlı yağı,
Bu gözümün odlu çağı
Vermərəm Eyvazı sənə.

Küllü məxluqat yığıla,
Çətindi sövdəm dağıla,
Kim qıyar belə oğula?
Vermərəm Eyvazı sənə.

Qəssab Alı qılını çalar,
Düşmandan qisasın alar,
Başın gedər, leşin qalar,
Vermərəm Eyvazı sənə.

Koroğlu qəssabın savabında dedi:

Sanım qəssab, gözüm qəssab,
Qoy aparım mən Eyvazı,
Yerə salma sözüm qəssab,
Qoy aparım mən Eyvazı.

Eyvaz deyib Nigar ağlar,
Köysünü çal-çarpaz dağlar,
Aparmasam qara bağlar,
Qoy aparım mən Eyvazı,

Eyvazın qaradır qaşu,
Tutma mənə tər savaşı
Dəlilərin olar başu.
Qoy aparım mən Eyvazı.

Koroğlu

Tük tökər məndən paşalar,
Xotkarlar çəkər haşalar,
Türkmanda ərlər baş alar,
Qoy aparım mən Eyvazı

Koroğluyam mən, çaparam,
Qiyamət olub qoparam,
Razı olma zornan aparam,
Qoy aparım mən Eyvazı.

Koroğlu sazla dediyi kimi sözlə də dedi:

– Qəssab, mən xotkarlara, paşalara qan udduran qoç Koroğluyam. Mənim övladım yoxdur. Eyvazı aparıram özümə oğul, yeddi min yeddi yüz yetmiş dəliyə sərdar eləyəm. Mən bura gələndə söz verib gəlmişəm. Sən gəl, məni dost–düşmən yanında xəsalət eləmə. Eyvazı mənim əlimdən alma. Qoy aparım, səndən kəm baxsam, bu papaq mənə haram olsun. Hər vaxt da ki, istəsən genə də öz oğlundur. Elə o da, mən də.

Qəssab Alı fikirləşdi ki, bu belə danışır, bunun kefinə dəyib Eyvazı əlindən almaq heç kişilikdən deyil. O, Koroğlunun yanında olsa, mənim də başım usa olar. Sözümlə ötkün olar. İstəyəndə də gedərəm, görərəm. Odur ki, dedi:

– Koroğlu, kefinə dəyib Eyvazı əlindən almıram. Apar, get, amma gözün üstündə olsun.

Koroğlu dedi:

– Arxayın ol! Mən səndən yaxşı ata olasağam. Götür, sürüdəndə də beş yüz qoyun ayır, apar. Beş yüzünü və çobana bağışlamışam.

Təzədən Koroğlu, Eyvaz qəssab Alı ilə görüşüb, öpüşüb ayrıldılar. Alı Təkə–Türkmana, Koroğlu ilə Eyvaz da Çənlibelə tərəf yola düşdülər.

Koroğlu Çənlibelə getməkdə olsun, indi sənə kimdən xəbər verim, Ərəb Reyhandan.

Ərəb Reyhan Türkman bəylərindəndi. Özü də çox igid adam idi. Bu tərəflərdə hələ indiyə kimi onun sözünün qabağında söz deyən olmamışdı.

Koroğlu

Koroğluyla Eyvaz qəssab Alıyla elə təzəsə görüşüb ayrılmışdılar ki, bu tərəfdən Ərəb Reyhan başında da yüz atlısı gəlib çıxdı.

Qəssab Alıdan soruşdu:

– Ə kişi, onlar kimdilər elə?

Alı dedi:

– Koroğlu idi. Eyvazı götürüb apardı.

Ərəb Reyhan qışqırdı:

– Nesə Koroğlu idi, nesə yə`ni Eyvazı apardı? Sən nə danışırısan? Başına at-zad təpməyib ki? Niyə verdin?

Qəssab Alı dedi:

– Nesə verməyəydin? Əgər mənim Koroğluya güsüm çatsaydı, qəssab niyə olurdum? Mən də olardım sənin kimi pəhlivan da. Sənin güsün çatmayanda mənim güsüm haradan çatsın?

Söz Ərəb Reyhanı götürdü. Onun fikri vardı ki, Eyvaz bir az da böyüyəndən sonra, alıb öz dəstəsinə qatsın. Bu barədə bir neçə dəfə Alı kişiyyə də demişdi; amma Alının heç Ərəb Reyhanla arası yox idi. Xasiyyətindən xoşu gəlməzdi. Ansaq bir söz də deyə bilmirdi. İndi odur ki, qəsdən belə deyib ona yandı qındı verirdi. Bir tərəfdən qəssab Alının sözləri, bir tərəfdən Eyvazın əldən getməyi, bir tərəfdən də Koroğlunun Çənlibeldən gəlib Təkə–Türkmanda belə iş görməyi Ərəb Reyhana çox ağır gəldi. Başının adamlarına hay vurub Koroğlunun dalına düşdü.

Koroğlu yola nabeləd, onlar bələd. Bir kəsə yol ilə gəlib keçidi kəsdilər. Bura elə keçiddi ki, Türkmandan gələn yolların hamısı gəlib buradan keçirdi. Koroğlu yaxınlaşanda baxdı ki, keçid kəsilib. Bildi ki, xəbər tutub qabaqkəsdilərlə eləyiblər. Atı vurub sıldırımın başına qalxdı ki, oradan düşməni yaxşı görsün. Eyvaz diqqətlə baxıb Ərəb Reyhanı tanıdı, dedi:

– Koroğlu, bu Ərəb Reyhandır. Bir təhər elə ki, onun əlinə düşməyək. Hələ bu vaxta kimi bir adam onun əlindən salamat qurtarmayıb.

Koroğlu Ərəb Reyhanı tanıyırdı. Üz-üzə gəlməmişsə də, ondan çox eşitmişdi. Bilirdi ki, güslü, qüvvətli, igid bir adamdır.

Baxdı ki, əgər keçidə düşsə, çox darısqallıqdır, əl-qol açmaq olmayasaq. Ayrı bir yol da yox idi. Atı vurub sıldırımın kənarına gəldi. Gördü yox, buradan da

Koroğlu

keçmək mümkün deyil. Bura bir uçurumdur ki, dibi görünmür. Eni də, az olsa, on beş–iyirmi addım var. Qaldı mat–məttəl ki, nə eləsin.

Amma Ərəb Reyhan yolu yaxşı tanıyırdı. Odur ki, keçidi kəsib rahatsa oturmuşdu, gözləyirdi. Bilirdi ki, uçurumdan keçmək mümkün deyil. Koroğlu axırda ya keçidə düşəsək, ya da ki, sür`ət eləməsə qalıb orada asından öləsək.

Koroğluya yalqızlıq əl verdi. Çənlibel, dəlilər yadına düşdü. Bu ağır vaxtda onları yanında görmək istəyirdi. Bir də baxdı ki, budur, Çənlibel tərəfdən bir dəstə durna gəlir. Ürəyi qubar elədi. Sazı döşünə basdı, aldı görək nə dedi:

Göydən gedən, beş durnalar,
Bizim ellər yerindəmi?
Bir–birindən xoş durnalar,
Bizim ellər yerindəmi?

Söhbət olurdu sazınan,
Ördək olurdu qazınan,
Neçə insəbel qızınan
Tuti dillər yerindəmi?

Sevib–seçib bəyəndiyim,
Sədasına oyandığım,
Arxasında dayandığım
Mərd dəlilər yerindəmi?

Bəzircana sataşdığım,
Qumaşına bulaşdığım,
Dönüb boynundan aşdığım
Çənlibellər yerindəmi?

Hərdən işvə, qəmzə satan
Mənimlə ixtilat qatan
Gələndə at başı tutan,

Koroğlu

Şux gözəllər yerindəmi?

Çalxalanıb döyündüyü,
Arxa verib söyündüyüm,
Qovğa günü öyündüyüm
Nər dəlilər yerindəmi?

Koroğlu heç deməz yalan,
İndi olub bağı talan,
Dəmirçioğlu, Dəli Hasan
İgid ərlər yerindəmi?

Koroğlu fikirləşdi ki: «yol elə bu uçurumdandır. Mən keçidə düşməyəyəm. Gəl, bir baxtını sına. Əgər bu qatar durnanın başçısını vura bildin, onda Qıratda uçurumdan tullana biləsək, yox, əgər vura bilmədin, onda gör başına nə çarə taparsan».

Bunu fikirləşib, Koroğlu oxu mindirdi çilleyi-kəmanə, başçı durnaya bir ox atdı. Oxun yaydan qurtarmağı ilə dəyməyi bir oldu. Durna fırlana-fırlana gəlib Koroğlunun qabağına düşdü. Koroğlunun ürəyi açıldı, könlü şad oldu. Durnanın telindən bir dəstə kəsib Eyvazın papağına sansdı. Ata mindi, Eyvazı tərkinə alıb bərk-bərk özünə bağladı. Atı sövlana gətirdi.

Koroğlu durnalar üçün oxuyanda Ərəb Reyhan aşağıdan baxıb gülürdü. Elə bilirdi ki, Koroğlunun day axırı çatıb. Bir də baxdı ki, Koroğlu sıldırımın başında atı sövlana gətirib. Öz adamlarına dedi:

– Əyə, hazır olun! Hərif, deyəsən, day sana doyub, yola düşmək istəyir.

Bu dəmdə Koroğlunun səsi usaldı. Baxdılar ki, atın boynunu qusaqlayıb deyir:

Arxam qarı düşman, qabağım uçrum,
Apar Çənlibelə məni, Qıratım!
Sənə sığınmışam, qurtar bu dardan,
Apar Çənlibelə məni, Qıratım!

Koroğlu

Olur Çənlibelin söhbəti, sazı,
Gəlir gümrəh keçir baharı, yazı,
Almışam tərkimə igid Eyvazı.
Apar Çənlibelə məni, Qıratım!

Koroğlu əməyi getməsin zaya,
Gərək qan udduram bəyə, paşaya,
Sıçrayıb quş kimi atıl o taya,
Apar Çənlibelə məni, Qıratım!

Ərəb Reyhan dedi:

– Bu adam ya dəlidi, ya da... elə dəlidi ki, var. Yoxsa o uçurumdan da at atılar? Özü də üstündə iki adam.

Koroğlu atı bir də sövləyə gətirdi. Ərəb Reyhan qışqırıb dedi:

– Əgər o bu uçurumdan atlana bilsə, mən bir də ona əl qaldırmaram.

Hamının gözü qalmışdı Koroğluda. Koroğlu ata süzdürüb uçurumun başına gəldi. Sıldırımın lap kənarında ata bir qırmans vurdu ki, elə bil göydə ildırım oynadı. Qırat dörd ayağını yığışdırıb qızıl quş kimi sıçradı, uçurumun o tərəfinə düşdü. Özü və elə sıçradı ki, Koroğlunun başında papağı da tərənəmədi.

At özünü düzəldib, yolu əlinə aldı. Koroğlu bir ata baxdı, bir dönüb uçuruma baxdı, dedi:

Sanım Qırat, gözüm Qırat,
Bu döyranlar ərzənindi.
Səni minən alar murad,
Uzaq yollar ərzənindi.

Qıratı minərəm körpə,
Hayqıranda çıxar sarpa,
Hər dönədə on tas arpa,
İpək çullar ərzənindi.

Koroğlu

Koroğluyam, oxlarının
Döyüş etdim çoxlarının.
Başı polad mıxlarının,
Gümüş nallar ərzənidir.

Ərəb Reyhan sözünün üstündə durmadı. Başının adamlarına hay vurub, genə onun dalına düşdü. Koroğlu dönüb gördü ki, Ərəb Reyhan atlıları ilə gəlir.

Atın başını qaytarıb geri döndü, Ərəb Reyhanın qabağına gəldi, yetirib dedi:

Yağdı düşmanın hərbəsi
Qaçırtmaz meydandan məni.
Qorxaq müxənnət zərbəsi
Qaçırtmaz meydandan məni.

Girrəm meydana ər kimi,
Durrəm qabaqda nər kimi,
Düşmən boylanar xər kimi,
Qaçırtmaz meydandan məni.

Hərdən bərədə yataram,
Ortada şeşpər ataram,
Paşanı diri tutaram,
Qaçırtmaz meydandan məni.

Aləmə bəlli hünərim,
Çənlibeldə dəlilərim,
Mərd igidə peşkəş sərim,
Qaçırtmaz meydandan məni.

Koroğluyam, budu düzü,

Koroğlu

Somərdin sərt olar üzü,
Müxənnətin tə`nə sözü
Qaçırtmaz meydandan məni!

Koroğlu sazla dediyi kimi sözlə də dedi:

– Ərəb Reyhan! Mən Koroğluyam. Mən xotkarlardan, vəzirlərdən, gizirlərdən qorxmuram. Onda ki olasan sən. Ansaq mənim sənənin bu adamlarına yazığım gəlir. Onları nahaq yerə qırdırıb qanlarına bais olma! Mənimlə dava eləmək istəyirsən, buyur, bu meydan, bu da şeytan. Mərd igid davada başının adamını qırdırmaz.

Ondan atı sövlana gətirib dedi:

Mərd sən gəl meydana Reyhan
Savaşağ indi sənnən mən.
Gör güsümü, çək dad, aman,
Savaşağ indi sənnən mən!

Alağ əlimizə nizə,
Mərdlər əhsən desin bizə
Duraq meydanda üz-üzə,
Savaşağ indi sənnən mən

Demə mənə bu hədyanın,
Yəqin bil ki, allam sanın
Qılınsla tökərəm qanın,
Savaşağ indi sənnən mən

Gərək dost-düşmanım seçək,
Çətin olar qorxam, qaçam,
İstərəm ki, meydan açam,
Savaşağ indi sənnən mən!

Koroğlu

Koroğluyam, durmuşam mərd,
Yaman ürəyə düşsün dərd,
İgidsənsə, ol meydangərd,
Savaşaq indi sənnən mən!

Ərəb Reyhan atını sövlana gətirib Koroğlunun üstünə sürdü. Dava başlandı. Yetmiş yeddi fəndin hamısını işlətdilər. Amma heç biri o birinə dov gələ bilmədi. Nə qılınsdan kar aşmadı, nə nizədən iş çıxmadı, nə əmuddan murad hasil olmadı. Axırda Koroğlu qəzəblənib atdan düşdü. Paltarının ətəklərini belinə sansdı. Qollarını çırmadı, meydanda gərdiş eləməyə başladı. Ərəb Reyhan da atdan düşdü. Küştü başlandı. Gah onun dizləri meydanı kotan kimi sökürdü, gah bunun dizləri. Koroğlu gördü yox, Ərəb Reyhanda balasa sanavar deyil. Axırda qəzəblənib elə bir dəli nə`rə çəkdi ki, dağ–daş səsə gəldi. Ərəb Reyhanın adamları hamısı qırğı görmüş süsə kimi qaçıb dağıldılar. Koroğlu onu başına qaldırıb yerə vurdu. Sınəsinə çöküb xənsəri boğazına dayadı. Ərəb Reyhan bir dəfə də olsun nə dindi, nə səsini çıxartdı, nə də aman istədi. Koroğlu ayağa durub xənsəri yerinə qoydu.

Koroğlu çox mərd idi. Ağlamayan, yalvarmayan düşməni öldürməzdi, bağışlayardı. Ərəb Reyhanı da beləsə igidliyinə görə bağışladı.

Durub atı mindi, üzün Ərəb Reyhana tutub dedi:

– Get, səni igidliyinə bağışlayıram.

Ərəb Reyhan dedi:

– Koroğlu, nə qədər ki sən sıldırımın üstündəydin, mən elə bilirdim ki, sən məndən qorxursan. Amma elə ki uçurumdan atlandın, söz verdim ki, sənə əl qaldırmayım. Amma sözümün üstündə durmadım. Ona görə də basıldım. Eybi yoxdu. Bir də görüşərik, borsundan çıxaram.

Koroğlu dedi:

– Sən elə bilirdin ki, mən səndən qorxub qaçırdım? Yox, Ərəb Reyhan!

Qoç quzudan quzu törər qoç olar,
Qoç igiddən qoçaq olar, sultanım!
Mərd igidlər dava günü şad olar
Müxənnətlər naçaq olar, sultanım!

Koroğlu

Sanım qurban mərd igidin özünə,
Mərdi ölsə, əlin vurmaz dizinə,
Fürsət düşsə düşmanının gözünə,
Burma–burma bıçaq olar, sultanım

Mərd igidlər bir–birinə daldadı,
Çuğullar ölməyib, saği–soldadı,
Mərd meydandan qaçmaz, qaçsa aldadı,
Qovğa günü haçaq olar sultanım!

Söz tamam oldu. Koroğlu: «Borslu borslunun sağlığını istər, Ərəb Reyhan»,– deyib atın başını qaytardı, Çənlibelə tərəf yol başladı. Az sürdü, çox sürdü, gəlib Çənlibelin ətəklərinə çatdı. Dağları görsək ürəyi atlandı. Üçtelli sazı bağrına basıb dedi:

Məni binadan bəslədi,
Dağlar qoynunda, qoynunda.
Tülək tərlanlar səslədi
Dağlar qoynunda, qoynunda.

Dolanda igid yaşıma,
Yağı çıxdı savaşıma,
Dəlilər gəldi başıma
Dağlar qoynunda, qoynunda.

Səfər elədim hər yana,
Şahları gətirdim sana
Qıratım gəldi sövlana
Dağlar qoynunda, qoynunda.

Kəsdim yollar, vurdum karvan,

Koroğlu

Çəkib soydum çox bəzirgan,
Düşmanlara uddurdum qan
Dağlar qoynunda, qoynunda.

Əsir çəkdin Çənlibelə,
Qoç Koroğlu düşdü dilə,
Xan Eyvaz mənimlə belə
Dağlar qoynunda, qoynunda.

Nigar xanım çoxdandı ki, Koroğlunun yolunu gözləyirdi. Və`dədən çox keçmişdi, amma hələ Koroğludan xəbər çıxmırdı. Bir gün yenə Nigar xanımın ürəyi sıxıldı. Durub Telli xanımı da yanına aldı. Bir usa tərənin başına çıxıb yollara baxmağa başladı. Bir də baxdı ki, yollarda toz dumana qarışdı, duman toza. Diqqət eləyib gördülər Koroğlu Qıratın üstündə, tərkində də Eyvaz budu gəlir. Tələsik tərədən enib dəlilərin yanına gəldilər. Nigar xanım üzünü dəlilərə tutub dedi:

At belinə qoç dəlilər,
Eyvazı pişvaz eləyin!..
Bir–birindən xoş dəlilər,
Eyvazı pişvaz eləyin!..

Eyvazım bənzər laçına,
Sonalar heyran saçına,
Vermərəm Çinə, Maçına,
Eyvazı pişvaz eləyin!..

Dolun libasa, yarağa,
Atlılar getsin sorağa,
Qoymaram gözdən irağa,
Eyvazı pişvaz eləyin!..

Koroğlu

Koroğlu oxunu qurub,
Sevib, seçib tərlan vurub,
Qıratın tərkində durub,
Eyvazı pişvaz eləyin!..

Külli məxluqat yığılı,
Paylayın qəndi, noğulu,
Koroğlunun qoç oğulu
Eyvazı pişvaz eləyin!..

Qoç dəlilər, açın qanat,
Düzəldin məslis, toy, büsat
Götürün libas, qılıns, at,
Eyvazı pişvaz eləyin!..

Ordu basan, qala yıxan,
Pənsəsində pələng sıxan,
Qəniminə qarşı çıxan
Eyvazı pişvaz eləyin!..

Xoş danışan, şirin gülən,
Məslis aparmağı bilən,
Dəlilərə sərdar gələn
Eyvazı pişvaz eləyin!..

Atı gətirər sövlana,
Ox atar namərd düşmana,
Nigar da Eyvaza ana,
Eyvazı pişvaz eləyin!..

Nigar xanımın sözü qurtaran kimi yeddi min yeddi yüz yetmiş dəli atlandı.
Hərə bir sür xələt götürüb Eyvazı pişvaz elədilər.

Koroğlu

Məslis quruldu. Keflər duruldu. Saqi dolandı. Ruh tazalandı. Aşiq Sünun sazını kökləyib ortaya çıxdı. Çaldılar, oxudular, dedilər, güldülər, Nigar xanım Eyvazın gözlərindən öpdü, köynəyinin yaxasından keçirib özünə oğul elədi.

DURNA TELİ

Eyvaz Çənlibelə gələndən bəri Nigar xanımın ürəyi yerinə gəlmişdi. Qoç Koroğlu kimi ər bir yanında, Eyvaz kimi oğul bir yanında, dəlilər ki gözünün qabağında, day dünyada bir kef var idi, o da Nigar xanımda idi. Amma Koroğlunun kefi ondan da saz idi. O özünə həm oğul gətirmişdi, həm də arxa, kömək gətirmişdi. Eyvaz igidlikdə, mərdlikdə dəlilərin arasında ad qazanmışdı, sanlara dəyən bir oğlan olmuşdu.

Koroğlunun bir xasiyyəti var ki, boş vaxtlarda həmişə dəlilərlə məşq eləyərdi. At minmək, nizə oynatmaq, qılıns vurmaq, qalxan tutmaq, ox atmaq onların səhər–axşam peşələri idi.

Yenədə belə günlərdən biri idi. Dəlilər bölük–bölük olub məşq eləyirdilər. Eyvaz da yaraqlanıb, yasaqlanıb bir dəstə atlı ilə dava məşqinə çıxmışdı.

Koroğlu, Dəmirçioğlu da yanında bir usa yerdə durub məşqə baxırdı. Xanımlar da onların yanında idilər. Bir də baxtılar ki, budu, bir dəstə atlı çapa–çapa gəlir, qabaqlarında da Eyvaz. Amma Eyvaz, nə Eyvaz.. Ərəb atın üstündə, misri qılıns dəstində, tülək–tərlan şəstində, min bir sanın qəsdində, elə süzür, elə süzür ki, elə bil oxdu yayından qopub. Durna telini də ki sansıb başına, elə bil qeysər balasıdır başına sıqqa qoyub.

Nigar xanım baxdı, özünü saxlaya bilmədi, üzün Koroğluya tutub dedi:

– Koroğlu, bir bu yana bax, gör o gələn kimdi?

Sən demə Koroğlu da elə ona baxırmış. Nigar deyəndə Koroğlu sazı basdı döşünə dedi:

Nigar xanım, sənə deyim,
Bu gələn Eyvaz, bu gələn.
Əynində polad geyim,

Koroğlu

Bu gələn Eyvaz, bu gələn.

Eyvazım on beş yaşında,
Qüdrət qələmi qaşında,
Durna teli var başında,
Bu gələn Eyvaz, bu gələn.

Meydanda igidlər mərdi,
Qabaqda ər oğlu ərđi,
Dava günü qızmış nərdi,
Bu gələn Eyvaz, bu gələn.

Misri qılıns dəstindədi,
Ərəb atın üstündədi,
Şirin sanın qəsdindədi,
Bu gələn Eyvaz, bu gələn.

Səmi dəlilərin xası,
Meydanda var mərd davası,
Koroğlunun qoç balası.
Bu gələn Eyvaz, bu gələn.

Telli xanım da burada idi. Dəmirçioğlu sağalmışdı deyən onun da kefi saz idi. Baxıb, baxıb birdən qayıtdı ki:

– Nigar xanım, görürsənmi durna teli Eyvaza nesə yaraşır. Gör o kişilərə elə yaraşanda bizə nesə yaraşar? Gəl, uşaqları göndərək gedib bizə də durna teli gətirsinlər.

Elə bu sözdə Eyvaz gəlib çatdı onların bərabərinə. Atdan düşüb Nigar xanıma, Koroğluya, Dəmirçioğluya, xanımlara salam verdi, ondan üzünü Koroğluya tutub dedi:

– Eşidirsənmi? Xanımlar durna teli istəyirlər. İzin ver gedib onlara durna teli gətirim.

Koroğlu

Koroğlu bir istədi izin verməsin. Qorxdı ki gedə, başına bir xətər–zad gələ. Bir də fikirləşdi ki, getsə yaxşıdı. İgidin başı qalda gərək. Bərkə–boşa düşsə yaxşıdı. Döndü Nigar xanıma, soruşdu:

– Nə deyirsən? Getsin, getməsin?

Nigar dönüb Eyvaza baxdı. Gördü vallah Eyvaz elə baxır, elə baxır ki, elə bil gözləri ilə dil olub yalvarır. Ürəyi tablamadı. Onu sındırmaq istəmədi. İzin verdi.

Dəmirçioğlu işi belə görsək irəli yeriyib dedi:

– Koroğlu, izin ver, mən də gedim.

Kosa Səfər dedi:

– Sən hələ təzə yorğan–döşəkdən durubsan.

Dəmirçioğlu qoymadı ki, Kosa Səfər sözünü qurtarsın, dedi:

– Yox, Kosa Səfər gedəsəyəm. Heç o yan–bu yanı yoxdu.

Koroğlu dedi:

– Səbəbi nədi ki, sən belə hökmən getmək istəyirsən?

Dəmirçioğlu dedi:

– Birinci odu ki, Eyvaz hələ savandı, tək gedə bilməz. İkinci də odu ki, durna telini Telli xanım istədi. Yaraşmaz ki, mən evdə oturam, bu səfərə başqası gedə.

Koroğlu ona da izin verdi. Bu dəmdə Bəlli Əhməd dəlilərin içindən çıxdı. Dedi:

– Koroğlu, izin ver, mən də gedim.

Koroğlu Bəlli Əhmədə də izin verdi. Yol uzaq oldu. Buna görə Eyvaz Qıratı mindi. Dəmirçioğlu ilə Bəlli Əhməd də hərəsi bir seçmə at minib yola düzəldilər. At sürdülər, dərə keçdilər, düz getdilər, gəlib Bağdad ətrafına çatdılar.

Baxdılar burada o qədər durna var, o qədər durna var ki, çınqıl kimi. Atları ota buraxıb, özləri oxaylarını götürüb başladılar durna ovlamağa. Hə birini, beşini, on beşini... Qərəz, bir–iki saatın içində bir aləm durna vurdular. Əyləşib bunların tellərini yolub heybələrə yığdılar, ətlərindən də kabab çəkib xurma ağasının dibində yeməyə başladılar. Ola durna ətinin kababı, xurma ağasının sərini...yeyib, içib hərəsi bir tərəfdə yuxuya getdilər.

Sən demə, Bağdad paşası Aslan paşanın qoruqçusu bunlara göz qoyurmuş. Elə ki, onlar yuxuya getdilər, qoruqçu daban aldı Aslan paşanın yanına ki, bəs:

Koroğlu

– Nə oturursan? Üç nəfər nabeləd adam gəlib, bu namda, bu nişanda; özləri də filan bulağın başında yatıblar. Amma içlərində bir nəfər var lap Koroğludu ki durub.

Qoruqçu bu sözləri desək, xotkarın fərmanı düşdü Aslan paşanın yadına. Koroğlunun Türkmənə gedir Ərəb Reyhanla vuruşmağı, Eyvazı Çənlibelə gətirməyi, bütün aləmə səs salmışdı. Xotkar bu işdən sonra götürüb genə bütün paşalara fərman yazmışdı ki, bəs Koroğlunun ya özünü, ya dəlilərini öldürənə ən`am verəsək, görüb xəbər verməyəni dar ağasından asasaq. Fərmandan birisi də gəlib Bağdadda Aslan paşaya çatmışdı. Odu ki, indi qoruqçu Koroğlu adını çəksək, Aslan paşa qoşun böyüyünü çağırıb hökm elədi ki, hazırlaşsın.

Bəli, təbil vuruldu. Qoşun yığıldı. Yaraqlanıb yasaqlanıb yola düşdülər.

Qırat ayaqlarını yerə döyüb kişnəməyə başladı. Dəmirçioğlu ilə Bəlli Əhməd Qıratın səsinə yuxudan ayılıb gördülər ki, qoşun dörd bir yanı tutub. Bəlli Əhməd əl elədi qılinsa. Dəmirçioğlu tutdu onun əlindən ki:

– Nə eləyirsən? Görmürsən Eyvaz yatıb? Onu oyatmamış dava eləmək olmaz. Sonra bir–birimizdən ayrı düşərik. Eyvaz ələ keçər.

Bunu deyib Dəmirçioğlu başladı Eyvazı oyatmağa. Amma nə qədər elədi, Eyvaz oyanmadı. Səslədilər, tutub silkələdilər, bir nəticə hasil olmadı. Qoşunun da ki dalı kəsilmirdi. Dönmüşdü çəyirtkəyə, gəldiksə gəlirdi. Dəmirçioğlu axırda əlassız qalıb aldı, görək nə dedi:

Qoşun gəlib dörd yanımız aldılar,
Belə nə yatmışan, ayıl, Eyvaz xan!..
Hər tərəfdən mansıraya saldılar,
Axırda olarıq zayıf, Eyvaz xan!..

Qəbul qılma müxənnətin sözünü,
Sənə ərz eləyim sözün düzünü,
Dur, göstər yağışa dönməz üzünü,
Gün kimi aləmə yayıl, Eyvaz xan!..

İnsafdırmı Bəlli Əhməd tutula,

Koroğlu

Qulas qolu dal gərdəndə çatıla,
Dəmirçioğlu qul adına satıla,
Koroğlu dəlisi sayıl, Eyvaz xan!..

Eyvaz sazın səsinə yuxudan oyandı. Baxdı ki, qoşun hər tərəfi alıb. İstədilər durub atlansınlar. Baxdılar ki, at hayanda idi. Atları çoxdan halqa-mərəkə eləyib, kəmənd atıb tutublar. Qaldılar piyada. Bu tərəfdən də Aslan paşa əmr verdi ki, hüsum eləyib onları tutsunlar. Qoşun hərəkətə gələndə Dəmirçioğlu bir dəli nə`rə çəkib, əl atdı misri qılınca. Dəlilər üç tərəfdən özlərini vurdular dəryayi-ləşgərə. Sağdan vurdular, soldan çıxdılar, soldan vurdular, sağdan çıxdılar. Amma nə qədər qırdılarsa, nə qoşunun dalı kəsildi, nə də ki bir yol tapıb aradan çıxıb bildilər. Piyadalıq dəliləri əldən-dildən saldı. Amanlarını kəsdi. Axırda onları bir-birlərindən ayrı salıb təklədilər, üçünü də tutub atları ilə bərabər şəhərə gətirdilər.

İndi bunlar burda qalmaqda olsunlar, sənə kimdən deyim, Xosa Əzizdən.

Koroğlunun bir bəzircan dostu var idi. Adı Xosa Əziz idi. Xosa Əziz neçə illər Koroğlu ilə dostluq eləmişdi. İndi Eyvazgil tutulan vaxtda o da mallarını satmaq üçün Bağdada gəlmişdi. Qoşun elə ki Eyvazgili tutub şəhərə tərəf gəlməyə üz qoydu, bazara səs düşdü ki, bəs üç nəfər quldur tutublar, asmağa aparırlar. Bazar adamı hamısı çıxdı onların tamaşasına. Xosa Əziz də bu adamların içində idi. Gözlə ha gözlə, gözlə ha gözlə, axırda dəstənin usu açıldı. Aslan paşa keçdi, qoşun böyükkləri keçdi, atlılar keçdi. Birdə baxdılar ki, budu, bir bölük qoşun dustaqları ortalığa alıb gətirir. Xosa Əziz gördü nə?.. Tutulan Eyvazdı, Dəmirçioğludu, bir də Bəlli Əhməddi. Dünya aləm Xosa Əzizin gözündə qaraldı. Dedi: «Ey dadi-bidad!.. Bu zalım oğlu zalım uşaqları öldürəsək». Qalxdı mat-məttəl ki: «Nə təhər eləyim? Mənim burda əlimdən bir iş gəlməyəsək. Tisarət deyil ki, min dənə Bağdad tasirini bir xoruza yükləyim. Burada qılınca vurmaq lazımdır. Xəbərə getsəm də buradan Çənlibelə azı bir həftəlik yoldu. Mən gedəsi, xəbər verəsi, Koroğlu gələsi, yəqin ki, onları öldürərlər».

Xosa Əziz elə bu götür-qoyda idi bir də gördü budu, dustaqlardan bir az aralı üç dənə at gətirirlər. Belə baxanda Qıratı tanıdı. Öz-özünə dedi: «Ey dili-qafil, tapmışam. Nə təhər olsa, gərək Qıratı ələ keçirib Koroğluya xəbər çatdıram».

Bunu deyib Xosa Əziz düşdü onların dalına. Gəlhagəl, gəlhagəl, gəlib çatdılar Aslan paşanın imarətinin qabağına.

Aslan paşa dedi:

– Özlərini zindana salın, atlarını buraya gətirin.

Keşikçilər Eyvazgili aparıb saldılar zindana. Mehtərlər də atları çəkdilər Aslan paşanın qabağına. Aslan paşa əmr elədi, mehtərbaşı qabaqsa Dəmirçioğlunun atını minib gərmişə gətirdi. Bir o başa sürdü, bir bu başa sürdü, gətirib Aslan paşanın qabağında saxladı. At Aslan paşanın xoşuna gəldi.

Ondan mehtərbaşı Bəlli Əhmədin atını minib sövlana gətirdi. Aslan paşa bu atı da bəyəndi. Növbə Qırata gəldi. Yazıq Xosa Əziz içini yeyə–yeyə qalmışdı.

Bilmirdi neyləsin. Ürəyində qoymuşdu ki: «Əgər bütün var–yoxdan da çıxmalı olsam, gərək Qıratı ələ keçirdəm». Bəli, mehtərbaşı Qıratı mindi, nə qədər elədisə at yerindən tərpanmədi. Mehtərbaşı axırda hirsənib ata bir taziyanə çəkdi. Qırat bir az da qulaqlarını salladı. Mehtərbaşı bir taziyanə də çəkəndə atquyruğunu qısdı, gözlərinin birini yumdu, axsaya–axsa yeriməyə başladı. Aslan paşa gülüb dedi:

– Görünür ki, bunlardan ikisi ağadı, birisi nökər. Bu nökərin atıdır. Çünki elə sir–sifətdən də nökərə oxşayır.

Sonra üzünü mehtərbaşıya tutub dedi:

– O iki atı ilxıya qat! Bu ələngəni də ver o qoruqçuya. Qoy aparıb minsin. Genə ayağını yerdən götürər.

Qıratı verdilər qoruqçuya. Aslan paşanın hərəkəti qoruqçuya yaman dəymişdi. O, gətirdiyi xəbərə görə ən`am gözləyirdi. Xələt gözləyirdi. İndi bir şilxor yabının birini vermişdilər yedəyinə. Odu ki, qoruqçu yaman pərt olmuşdu. Xosa Əziz işi belə görəndə ürəyində Qırata afərin dedi. Sonra samaatı yarıb özünü qoruqçuya yetirdi. Dedi:

– Ayə, qoruqçu, neçə verim bu şilxor yabıya?

Söz qoruqçunu lap götürdü göyə. Başladı söyüb savaşımağa. Xosa Əziz onu yanlayıb başladı dəlil–dəlayil eləməyə ki: «Balam, day bizi niyə söyürsən? Biz nə günahın sahibiyiq?».

Koroğlu

Qərək, oyan–buyan, Qosa Əziz yağlı dilini işə salıb qoruqçunun hirsini yatırdı. Atalar deyiblər ki, tasir–tüssar dili ilanı yuvasından çıxardar. Axırı ki, Xosa Əziz bir az pul verib, Qıratı qoruqçudan aldı.

Xosa Əziz dayanmayıb, atı birbaşa çəkdi düşdüyü mənzilin həyatınə. Tez qabağına bir az arpadan, saman dan töküb özünü yetirdi bazara. Bir batman qır–saqqız, bir top da bez alıb gəldi evə. O qədər gözlədi ki, qaş qaraldı. Osağı asıb qır–saqqızı tökdü tiyana, əridib elədi mum kimi. Sonra bunu bezin üstünə sürtüb möhkəm–möhkəm sarıdı Qıratın belinə, özü də çıxıb oturdu üstündə. Qır–saqqız Xosa Əzizi elə tutdu ki, kəndir qayış kimi. Elə ki, Xosa Əziz arxayınladı, bildi ki, day yıxılmayasaq atın başını balasa boşladı. At götürüldü, nə götürüldü? Elə bil ki, Çənlibeldə bala qoyub gəlib. Yazıq Qosa Əzizdə nə Xosalıq qalmışdı, nə Əzizlik. Bayaq ha huşunu itirdi. At nə qədər yol getdi–bilmədi, nesə getdi–bilmədi. Bir də at bərk kişnədi. Xosa Əziz atın səsinə gözlərini açıb gördü Çənlibeldədi.

Dəlilər Qıratın səsinə eşitsək tökülüb gəldilər. Baxdılar ki, Qırat, budu, elə gəlir, elə gəlir, az qalır dırnaqları çatlaya. Amma ki, təkdi. Eyvaz da üstündə yoxdu. At bir az da yaxınlaşdı. Gördülər nədisə üstündə bir şey qaralır. Qaldılar məəttəl ki, görəsən bu nə sirdi. Bu dəmdə at özünü yetirdi. Süzüb, düz Koroğlunun qabağında dayandı. Üzünü gəlidiyi tərəfə tutub elə kişnədi ki, dağ, daş lərzəyə gəldi. Sonra Koroğluya baxıb ayaqlarını yerə döyməyə başladı. Koroğlu vəfalı atının boynunu qusaqlayıb üzündən–gözündən öpdü. Baxdılar ki, atın üstündə bir adam var, amma özündə deyil. Yapışdılar qolundan ki, düşürsünlər. Ha çəkдилər, qopmadı ki, qopmadı. Axırda baxıb gördülər ki, özünü qır–saqqızla ata yapışdırıb.

Qərək, uzun baş ağrısı olmasın, kişini elə bez qarışıq atdan götürüb, yerə qoydular. Koroğlu baxdı ki, Xosa Əzizdi. De su, zad, Xosa Əziz özünə gəldi. Koroğlu soruşdu:

– Bu nə əhvalatdı?

Xosa Əziz dedi:

Qoç Koroğlu, sənə xəbər söyləyim,
Sənin Eyvazından xəbərin varmı?
Qaranlıq könlünü işıq eyləyim,

Koroğlu

Sənin Eyvazından xəbərin varmı?

İgid də igiddən çəkərmə minnət?
Paşa qabağında buyurur səllad.
Hanı Dəmirçioğlu, o Bəlli Əhməd?
Sənin Eyvazından xəbərin varmı?

Xosa Əziz xosaların qəhrində,
Xan Eyvaz da qızıl gülün təhrində,
Qolu bağlı gördüm Bağdad şəhrində,
Sənin Eyvazından xəbərin varmı?!

Söz tamama yetişdi. Xosa Əziz sazla dediyi kimi, sözlə də dedi ki:

– Koroğlu! Eyvazı, Dəmirçioğlunu, Bəlli Əhmədi Aslan paşa tutub zindana salıb. Özünü tez yetirməsən, bir də onların üzünü görə bilməyəsəksən.

Elə bil ki, dəlilərin üstünə su səpdilər. Xanımlar hamısı başlarını aşağıya saldılar. Koroğlu dönüb Nigara baxdı. Gördü vallah Nigar bir haldadı, bir haldadı ki, alma yanaqlar Səmərqənd kağızı kimi ağarıb. Ala gözlər bahar buludu kimi dolub. Yaqut dodaqlar bir dəqiqədə elə solub, elə bil lələdi, şaxtaya düşüb. Koroğlu elə istəyirdi ağzını açsın ki, Nigar xanım yerindən qalxdı. Nə Koroğluya baxdı, nə dəlilərə baxdı, yavaş–yavaş tərənin lap usqarına gəldi. Bir Eyvaz gedən yollara baxdı, bir uzaqdakı başı qarlı dağlara baxdı. Saçından üç tel ayırıb, basdı mərmər sinənin üstünə, dedi:

Başı ərşə duran dağlar,
Dağlar, Eyvazı neynədiz?!
Üç igidi udan dağlar,
Dağlar, Eyvazı neynədiz?!

Qarğasam, tökülər daşın,
Borandan ayılmaz başın,
Düşər daşın, qalar leşin,

Koroğlu

Dağlar, Eyvazı neynədiz?!

Oğul deyib ağlayaram,
Dağ çəkərəm, dağlayaram,
Soşub qılıns bağlayaram,
Dağlar, Eyvazı neynədiz?!

Mən Nigaram, ah çəkərəm,
Daşın çaylara tökərəm,
Yerində bürs–bar tikərəm,
Dağlar, Eyvazı neynədiz?!

Dünya Koroğlunun gözündə qaraldı. Elə bil ki, Çənlibel başına dolandı. Əlini atıb Qıratın yüyənindən tutdu. Elə qəzəblə ata sıçradı ki, Qıratın əvəzinə ayrı bir at olsaydı, çoxdan beli sınımışdı. Ondan üzünü Kosa Səfərə tutub dedi:

Xəbər verin dəlilərim oyansın,
Tutulubdu bir Eyvazım, əldədi!
Misri qılıns qızıl qana boyansın,
Tutulubdu bir Eyvazım, əldədi!

Yatmışdım aşkara gördüm duşumu,
Əzəlindən mən bilirdim işimi.
Çəkin, yəhərləyin çərləmişimi,
Tutulubdu bir Eyvazım, əldədi!

Düşmanlarım tamaşaya durarlar.
Şad oluban kef məslisi qurarlar.
Koroğlu getməzsə, yəqin qırarlar.
Tutulubdu bir Eyvazım, əldədi!

Söz tamam oldu. Koroğlu dedi:

Koroğlu

– Mən getdim. Siz dalsa gələrsiniz, Bağdad bağlarında sizi gözləyəyəm. Kim səhər tezdən hamıdan qabaq gəlib mənə salam versə, qızıl alasaq.

Bunu deyib, atın başını boşladı. Qırat iki dal ayaqları üstə qalxdı, Bağdad tərəfə üz qoydu.

Dəlilər tələ-təhdili hazırlaşdılar. Maraqlanıb, yasaqlanıb yola düşdülər. Nə qədər getdilər, nə təhər getdilər bilmirəm, səhər dan yeri söküləndə Koroğlu bir də gördü ki, Dəli Mehtər, Kosa Səfər, Çopur Mehdi, İsabalı, Tupdağdan, Toxmaqvuran, Halaypozan, Tanrıtanımaz, Dilbilməz onun qabağında əl qılınsda dayanıblar. Belə baxanda gördü Bağdad bağlarında xurmanın sayı var, amma dəlilərinin sayı yoxdu.

Dedi:

– Yaxşı gəlibsiniz. Amma hələ tezdi. Bir az gözləyək, bəlkə bir şey öyrənə bildik. Şəhərə belə girsək, bizi tanıyar, uşaqları tələf eləyərlər.

Hələ Koroğlu sözünü qurtarmamışdı, bir də gördülər budu, bir atlı çaparaq sürüb çölə tərəf gedir.

Koroğlu dedi:

– Kosa Səfər, o adam şəhərdən gəlir. Bir qabaqla gör, bəlkə bir şey öyrənəsən.

Kosa Səfər atı əldən qoydu. Bir su içim saatda atının başının üstünü aldı. Baxdı ki, bu əynində çuxa, ayağında bağdadı başmaq, başında tirmə şal, enlikürək, qarnıyoğun bir kişidi.

Kosa Səfər dedi:

– Ay kişi, bir dayan görüm. Belə haraya tələsirsən?

Kişi savab verib dedi:

– Tələsirəm, tələsirəm. Çöldə biçinçilərım var. Onlara çörək aparıram. Tez şəhərə qayıtmalıyam.

Kosa Səfər soruşdu:

– Yaxşı, şəhərdə nə var ki belə? Xeyir ola?!

Kişi dedi:

– Aslan paşa Koroğlunun üç dəlisini tutub. Bu gün onları asasaqlar. Böyük şadyanalıq olasaq. İndi gərək mən tez şəhərə qayıdam ki, həm asılanda orada

Koroğlu

olam, həm də basdırılında hərəsinin qəbrinə bir qara daş atam ki, allah o dünyada mənə əsri-xeyir versin.

Kişi elə bunu deməyini gördü. Kosa Səfər alısı quş kimi onun üstünə şığıyıb, xirtdəyindən yapışdı. Murdar ət kimi sallaya-sallaya Koroğlunun qabağına gətirdi. Yerə qoyanda Koroğlu baxdı ki, kişi çoxdan səhənnəmə vasil olub. Soruşdu ki:

– Bunu niyə belə elədin?

Kosa Səfər əhvalatı danışdı. Koroğlu üzünü dəlilərə tutub dedi:

– Atdan düşüb hərəniz bunun üstünə bir qara daş atın. Qoy o dünyada allah əsr payını çox eləsin.

Yeddi min yeddi yüz yetmiş dəli atdan düşüb hərə onun üstünə bir daş tulladı. O qədər daş yığıldı ki, yekə bir dağ oldu. Deyirlər ki, indi də o dağ qalır. Özüdə atalar deyiblər ki, oradan keçəndə lə`nətləmə oxumaq böyük savabdı.

Qərəz, Koroğlu bildi ki, uşaqları bu gün asasaqlar. Dəlilərə hay vurdu, hamı atlandı. Yavaş-yavaş şəhərə tərəf sürməyə başladılar.

Bir az da getmişdilər, gördülər bir qosa kişi biçin biçir. Amma elə ağlayır, elə ağlayır ki, yaş gözündən dolu kimi tökülür.

Koroğlu yaxın gəlib soruşdu:

– Ay əmi, niyə ağlayırsan?

Qosa heç başını da qaldırmayıb dedi:

– Neynirsən? Səndən ki mənim dərdimə dərman olmayasaq, çıx, yolunla get!

Qosa sözü nə qədər yayındırmaq istədisə, Koroğlu əl çəkmədi. Kişi gördü olmayasaq, axırda dedi:

– İndi ki əl çəkmirsən, qabaqsa mənə de görüm sən kimsən? Bu başındakı dəstə-tifaq nədi?

Koroğlu dedi:

– Mən Muradbəyli tərəflərdənəm. Buradan mal aparmağa gəlmişik. Yollar şuluqdu deyin belə yaraqlı-yasaqlı gəlmişik.

Qosa Muradbəyli sözün eşidəndə bir fikrə sumdu.

Dedi:

Koroğlu

– Yaxşı, deyirsən ki, Muradbəyli tərəfdənsən. De görüm, Koroğlunu tanıyırsan, ya yox?

Koroğlu gördü qosada söz var. Dedi:

– Tanıyıram. Niyə tanımıram!

Qosa dedi:

– İndi ki tanıyırsan, mənə de görüm Koroğluya dost adamsan, ya düşmən?

Koroğlu dedi:

– Dost olarıq. Nə var ki? Bu şeyləri məndən niyə soruşursan?

Qosa dedi:

– Bala, düzdü, mən nə Rüstəm Zal olmuşam, nə Giziroğlu Mustafabəy deyiləm, nə də Koroğluya tay olan deyiləm. Amma savanlığımda mən də özümə görə bir kişi olmuşam. Sözümlü başa düş ey!.. Belə mərd olmuşam. Düşməne arxa çevirməmişəm.

Kişi bir az dayandı. Yengi ilə gözünü silib dedi:

– Bizim bu Bağdadda bir paşa var. Adına Aslan paşa deyirlər. Çox namərd, yox müxənnət, çox da hiyləgər adamdı. İndi üç gündü ki, Koroğlunun üç dəlisini tutub zindana salıb. Dünən sar çəkib xəbər verib ki, bu gün onları asdırasaq. Bala, doğrusu ki, mən elə mərd oğulların belə namərd adam əlində ölməyini qəbul eləyə bilmirəm. Əgər mərdi-mərdana meydan açsaydı, təkbətək vuruşub öldürsəydi, mənə yer eləməzdi... Neynim, qosalığın üzü qara olsun. İndi mənim yüzdən artıq yaşım var. Əlimdən bir iş gəlmir. Atalar deyiblər, adam əli ilə iş görə bilmədi, güs verər dilinə. Dil də ki, oldu bağlı, ixtiyarı oldu bəylər, paşalar əlində, onda əlas qalır gözə. Adam dəm verir gözünün yaşına.

Qosa sözünü qurtaran kimi Koroğlu dəlilərə hökm elədi ki, qosaya kömək eləsinlər. Dəlilər tutuquşu kimi doluşdular zəmiyə. Bir su içim saatda qosanın bütün taxılını biçib, dərzləyib, yığdılar bir tərəfə.

Qosa mat-mat baxırdı ki, görəsən bunlar kimdilər, nə eləmək istəyirlər. Bir fikrindən keçdi ki, bəlkə bunlar Aslan paşanın adamlarındandırlar. Taxılı yandırmaq istəyirlər. Amma baxdı ki, yox. Bu, düşmənciliyə oxşamır.

Elə ki dəlilər qurtardılar, Koroğlu qosaya dedi:

– Qosa, bil və ağah ol! Dediğin Koroğlu mənəm. İndi bu saat sənə o Aslan paşanın ürəyinə bir od qoyasağam ki, məhşərəsən yansın. Biz bu saat şəhərə

Koroğlu

girəsəyik. Sən də bir böyük xursunla Aslan paşanın xəzinəsinin qabağında məni gözlərsən.

Koroğlu bunu deyib dəlilərə hay vurmaq istəyirdi ki, yola düşsünlər, qosa dedi:

– Koroğlu, ayaq saxla, görürəm ki, Aslan paşa səni yaman qəzəbləndirib. Odu ki, gözlərin qızıb. Ansaq şəhərə belə girmək olmaz. Səni tanıyrlar. Sən özün şəhərə tək gir. Adamların da qoy beş-beş, on-on olub samaata qarışsınlar, elə girsinlər.

Kosa Səfər dedi:

– Koroğlu, qosanın sözü ağıllı sözdü. Nə deyirsən?

Koroğlu üzünü dəlilərə tutub dedi, görək nə dedi:

Usa–usa dağ başında,
Yaz bir yana, qış bir yana.
Titrəşir ağızım içində
Dil bir yana, diş bir yana.

Nə edək, dəlilər, edək!
Düşmanın bağırını didək!
Xan Eyvaza kömək edək!
Dörd bir yana, beş bir yana.

Hər nə oldu, mənə oldu,
Qaynadı paymanam doldu,
Gördün ki, düşman güs gəldi,
Qov bir yana, qaş bir yana.

Koroğlunun yox əlası,
Misirdən gəlir xərası.
Çəkəndə misri qılınısı,
Leş bir yana, baş bir yana!

Koroğlu

Sərkərdələr o saat hərə öz dəstəsini böldü. Koroğlu dəliləri hazır görüb dedi:

– Dəlilərim, mən Aslan paşanın məslisində olasağam. Onların o qədər başlarını qatasağam ki, siz yerlərinizi tuta biləsiniz. Samaatın arasına qarışib meydanı elə halqa-mərəkə eləyərsiniz ki, misri qılınslar çəkiləndə bir adam da tərpnə bilməsin. Amma gözünüz məndə olsun. Mən əlimi bığlarımına çəkməmiş bir adam yerindən tərpnəməsin.

Koroğlu sözünü qurtardı. Ondan paltarının üstündən bir aşıq paltarı geyindi, çiyinə də bir saz salıb yola düşdü.

Bəli, Koroğlu aşıq paltarında meydana tərəf getməkdə olsun, dəlilə samaata qarışib yerlərini tutmaqda olsun, qosa xursun üçün evə getməkdə olsun, sənə indi kimdən deyim, Aslan paşadan.

Aslan paşa sar çəkdirib bütün samaatı meydana yığmışdı. Meydan bir bəzənmişdi, bir bəzənmişdi ki, elə bil toy-bayramdı. Səlladlar dəliləri qolu bağlı gətirib dar ağasının yanında saxlamışdılar. Aslan paşa bir kef-damaqda idi ki, gəl görəsən. Meydanın başında taxt qurdurub əyləşmişdi. Elə hey üzünü sədrə`zəmə tutub deyirdi:

– Dayan, gör xotkar bizə nə ən`amlar göndərəsək...Zarafat deyil ha... Hələ indiyə kimi bir paşa Koroğlunun bir dəlisinin gözünü piləyə bilməyib. Mənə Aslan paşa deyərlər.

Bəli, səlladlar tənabları yağlayıb hazırladılar. Təbil vuruldu. Sədrə`zəmə irəli gəlib samaata deməlisin dedi, tapşırılmasın tapşırıldı, ondan bir dəstə yaraqlı əsgər gətirib samaatın qabağında bir sərgə düzdülər ki, işdi, bəlkə birdən qarışıqlıq-zad oldu. Elə ki hər iş qurtardı, səllad Eyvazı dar ağasına gətirdi.

Dəmirçioğlunun qan başına vurdu. Bir güs vurdu, iki güs vurdu ki, qollarının ipini qıra bilsin, amma hər dəfə güs vurduqsa ip onun ətini kəsib içəriyə girirdi. Dəmirçioğlu başa düşdü ki, onun qollarını mumlu kirişlə bağlayıblar. İşi belə görəndə ümidi üzüldü, ürəyi kövrəkləndi, aldı görək nə dedi:

Hanı mənim qoç Koroğlum,
Gələ girə bu meydana!
Çəkəndə misri qılınısı

Koroğlu

Qəbzəsi qana boyana!

Qırat bir burdan atıla,
Müxənnət ölkən çapıla!
Koroğlu burda tapıla,
Hərəniz qaça bir yana!

Ondan üzünü Aslan Paşaya tutub dedi:

– Paşa!

Dəmirçi oğlunu dindir,
Suçunu boynuna mindir,
Biz iki dəlini öldür,
Paşa, qıyma Eyvaz xana!

Elə bu dəmdə Koroğlu özünü saldı meydana. Aslan paşa gördü budu, bir aşıq çiyində saz girdi ortalığa.

Dedi:

– Ayə, yanşaqsanmı?

Koroğlu dedi:

– Bəli paşam, yanşağam.

Aslan paşa dedi:

– Ayə, heç Koroğlunun sözlərindən bilirsənmi?

Koroğlu dedi:

– Ay paşa, izin ver, sənə söz oxuyum, söz olsun. Koroğlu nə adamdı ki, onun sözü belə məslisdə oxuna?!

Paşa dedi:

– Yox, sən bilmirsən. Mən Koroğlunun üç dəlisini tutmuşam. Bu şadyanalıq da onun şadyanalığıdır. İndi sən bir az Koroğlunun sözlərindən de ki, onların ürəkləri açılsın.

Koroğlu bir dönüb dar ayağında dayanan Eyvaza, Dəmirçioğluna, Bəlli Əhmədə baxdı, bir də dönüb samaatın içində dayanan dəlilərinə baxıb, üçtelli sazı

Koroğlu

bağrına basdı. Barmaqlarını sütləyib tellərə elə vurdu ki, meydan səsə gəldi. Qızılquş kimi bir dəfə meydanı fırlanıb dedi:

Dəlilərim, bu gün dava günüdür,
Müxənnət ölkəsi talanmaq gərək!
Qoç igidlər yarasından bəllənər,
Şərbət tək qanına yalanmaq gərək!

Mərd igidlər nə`rə çəksin davada,
Şahin kimi şikar tutsun yuvada,
Misri qılıns sövlan vursun havada,
Bağırmaq səmdəyə dolanmaq gərək!

Koroğlu içəndə düşman qanını,
Mərd meydanda nə`rəsindən tanını,
Qırın vəzirini, tutun xanını,
Leş–leşin üstünə qalanmaq gərək!

Aslan paşa dedi:

– Sağ ol, aşıq! Lap Koroğlu kimi oxuyursan.

Koroğlu dönüb dar ayağındakı dəlilərə baxdı. Gördü onlar üçü də Koroğlunu tanıyıblar. Dəmirçioğlu gözünü zilləyib bir dar ağasına, Bəlli Əhməd də bir dar ağasına. Bildi ki, onlar qollarının açılacağına bənddilər ki, ağasları dibindən çıxarıb işə başlasınlar. Dönüb Eyvaza baxdı. Gördü yox, Eyvaz, özgə haldadı. Dar ağasının dibində dayanıb gözlərini zilləyib Koroğluya. Özü də sevindiyindən gözləri dolub.

Koroğlu onu belə görəndə ürəyi tab gətirmədi. Dedi:

Sanım paşa, gözüm paşa,
Paşa, qoy gəlsin Eyvazı!
Budu sana sözüm paşa,
Paşa, qoy gəlsin Eyvazı!

Koroğlu

Göydən ildırım tökdürrəm,
Yurdunda bostan əkdirrəm,
Torpağın dağa çəkdirrəm,
Paşa, qoy gəlsin Eyvazı!

Əyləşib paşalar, bəylər,
Sinəmdən baş verib millər.
Koroğlu iltimas eylər,
Paşa, qoy gəlsin Eyvazı!

Koroğlu oxumağında olsun, paşa qulaq asmağında, dəlilər də gözləməyində. Sənə kimdən deyim, kimdən deyim, Giziroğlu Mustafa bəydən.

Bağdad tərəflərdə Giziroğlu Mustafa bəy adında adlı–sanlı bir igid var idi. Giziroğlu Mustafa bəy doğrudan da qoçaq, qolu qüvvətli bir adam idi. Atası keçmişdə gizir olmuşdu. Sonra xotkarın üzünə ağ olduğuna görə onu dar ağasından asmışdılar. Deyirlər ki, Giziroğlu Mustafa bəy o zamandan qırx atlı ilə dağlara çəkilmişdi. Paşalarla ədavət saxlayırdı. Hərdən atasının düşmənlərindən birinin üstünə gedib, tutub dar ağasından asardı, yenə də çıxıb dağlara çəkilərdi.

Giziroğlu Mustafa bəy çoxdan idi ki, Koroğlu ilə qabaqlaşmaq, onunla ayırd eləmək istəyirdi. İki qoçun başı bir qazanda qaynamaz deyiblər. Odu ki, Giziroğlu da deyirdi: «Ya gərək Koroğlunun adı deyilə, ya mənim». Koroğlu da Giziroğlu Mustafa bəydən çox eşitmişdi. Üzünü görməmişdisə də amma güsünə, qüvvətinə bələd idi. Özü də bilirdi ki, Giziroğlu o dağ mənim, bu dərə sənin onun dalınsa gəzir.

Bəli, xəbər gəlib çatdı Giziroğlu Mustafa bəyə ki, Aslan paşa Koroğlunun üç dəlisini tutdurub, özlərini də bu gün asdırasaq. Giziroğlu öz adamlarını başına yığıb dedi:

Səfərimdi şəhri–Bağdad,
Kimdi mənnən köçən, gəlsin!
Yeddi hoqqa, hazar peşə

Koroğlu

Məndən artıq içən gəlsin!

Bilirsənmi halım nesə?

İlə dönər mənə gesə.

Yeddi boynu bir qılinsa

Mərəndi tək biçən gəlsin!

Hanı bu bağçanın gülü?

Oxumur şeyda bülbülü,

Koroğlu, üç əsir dəli,

Şirin sandan keçən gəlsin!

Sonra Mustafa bəy sazla dediyi kimi, dillə də dedi ki:

– Mənim Koroğlu ilə haqq–hesabım var, bu öz yerində. Bir gün gələr, görüşərik, haqq–hesabımızı kəsərik. Amma Aslan paşanın bu nakişiliyinə mən dözə bilmərəm. Axı Koroğlunun dəlilərinin ki, onunla heç bir işi yox imiş. Bütün görənlər deyirlər ki, çölün düzündə durna ovlayırmışlar. Aslan paşa bu nakişiliyi eləyir ki, xotkara xoş gəlsin. İndi ki, o xotkara quyruq bulayır, mən də onun o quyruğunu kəsib soxaram gözünə, başqalarına da ibrət olar. Mən qoymayasağam o, dəliləri öldürsün.

Başının adamları Giziroğlunun fikrini bəyəndilər. Bu mərdliyinə afərin dedilər. Durub hamısı yaraqlandılar, yasaqlandılar, Bağdada gəldilər. Meydandan bir az aralı bir təpə kimi yer var idi. Giziroğlu çıxdı təpənin üstünə ki, görsün meydanın ortasında nə var, nə yox? Baxdı ki, Koroğlu aşıq paltarında oxuyur. Onun bu igidliyinə Giziroğlu məəttəl qalıb, ürəyində afərin dedi; başının adamlarına dedi:

– Dayanın görək bu işin axırı nesə olacaq. Mən heç inana bilmirəm ki, o bu qoşunun içindən öz dəlilərini qurtarıb qaçırda bilə. And içirəm, dayanıb axırasan gözləyəsəyəm. Əgər gördüm ki, güsü çatmır gedib kömək eləyəsəyəm. Yox, güsü çatdı, qurtardı, onda dalınsa gedib şəhərdən çıxandan sonra onunla ayırd eləyəsəyəm. Ya ona verən allah, ya mənə.

Koroğlu

Bunu deyib atdan düşdü, başladı gözləməyə. Bu zaman Koroğlu da meydanda gərdiş eləyib oxuyurdu. Baş qatırdı ki, dəlilər özlərini yaxşı yerləşdirə bilsinlər. Giziroğlu gözlədi, gözlədi gördü yox, deyəsən Koroğlu heç dava eləmək fikrində deyil. Ağına gəldi ki, bəlkə Koroğlunun dəliləri hələ gəlib çıxmayıb, təkdi deyib qorxur. Qoy burada olduğumu ona bildirim.

Giziroğlu Mustafa bəyin bir şeşpəri var idi, usu haça. Bu elə bir şeşpər idi ki, məşhuri–aləm. Arvadlar uşaqlarına qarğış eləyəndə «səni görüm Giziroğlunun şeşpərinə rast gələsən» deyərdilər. Giziroğlu haman haça şeşpəri qaldırdı başına, bir dəfə hərleyib tulladı. Şeşpər gəlib meydandakı məssidin günbəzinə elə dəydi ki, günbəzdən od töküldü. Aslan paşa dik yerindən qalxdı ki:

– O nədi? Göydən od tökülür.

Koroğlu bir də gördü qabağına bir şey düşdü. Belə baxanda gördü Giziroğlunun haça şeşpəridi. O saat başa düşdü. Dedi:

– Paşa! Od göydən tökülmür. O od həmişə sənin başının üstündədi.

Koroğlu hələ sözünü qurtarmamışdı, bir də baxdı ki, Aslan paşanın sədrə`zəmi əkilmək istəyir. Sazı döşünə basıb dedi:

Laf eyləmə, Aslan paşa,
Sədrə`zəm qaçdı sandım.
Havadakı humay quşlar
Yuvasından uçdu sandım.

Aslan paşa tez dönüb ətrafına baxdı. Sədrə`zəm doğrudan da əkilmək istəyirdi. Aşıqdan şübhələnmişdi. Deyəsən ürəyinə dammışdı ki, bu, Koroğludu. Amma ki, Aslan paşanın birdən dönüb ətrafına baxmağından qorxub yerində oturdu. Aslan paşa üzün ona tutub dedi:

– Nə var? O nə idi?

Sədrə`zəm ağızını paşanın qulağına yapışdırıb dedi:

– Paşa sağ olsun, mənim bu aşıqdan gözüüm su içmir. Bu Koroğluya oxşayır.

Koroğlu gördü ki, sədrə`zəm işi başa düşüb. Onun sözünü yalansıtmaq üçün aldı sözün, ikinci xanəsini dedi:

Koroğlu

Meydanda igidlik satdı,
Gəlmədi, günü yubatdı,
Giziroğlu şeşpər atdı,
Şeşpər yerə keçdi sandım.

Bunu deyib, Koroğlu yerdəki şeşpəri göstərdi. Aslan paşa baxdı ki, şeşpər doğrudan da Giziroğlu Mustafa bəyindi. Tez səllada hökm elədi ki, işə başlasın. Səllad o saat sumdu Eyvazın üstünə. Tutub onu yuxarı qaldırmağa başladı. Koroğlu Eyvazı dara gedən görüb götürdü sözün üçünsü xanəsini dedi:

Koroğluyam, bilin nədən
Qara bağrım oldu zədən.
Eyvazdımı dara gedən?
Yaralarım sansdı sandım.

Koroğlu sözünü tamam elədi. Dönüb dəlilərə baxdı, Gördü hamısı hazır dayanıb işarə gözləyir. Özləri də elədilər, elədilər ki, asıqlarından dodaqlarını gəmirib, bığlarını çeynəyirlər. Bir dəfə meydanı fırlandı. Sonra üzünü Dəmirçioğlugilə tutub dedi:

Arif olun üç igidlər,
Nər girər meydana indi.
Qırıqlar zənsirlər, iplər,
Nər girər meydana indi.

Çənlibeldən laçın gəlib,
Qollarını açın, gəlib,
Qabağından qaçın, gəlib,
Nər girər meydana indi.

Koroğlu

Səllad Eyvazı dar ağasına gətirmişdi. Gözləyirdi ki, aşıq qurtarsın, sonra ipi Eyvazın boğazına keçirsin. Koroğlu gərmiş eləyə–eləyə onun yanına gəlib dedi:

Lovğa–lovğa baxma mənə,
Sar qonammaz yasəmənə,
Qan uddurram indi sənə,
Batar meydan qana indi.

Koroğlu bir də fırlandı, aldı sözün o biri xanəsini dedi:

Dəlilərim, səf–səf durun!
Su üzündə sələ qurun!
Bu abdalın boynun vurun!
Dönsün meydan qana indi.

Hay deyəndə qoşa gəlin!
Huy deyəndə soşa gəlin!
Koroğluyam, xoşa gəlin!
Qan qarışsın qana indi.

Dəlilər hərəkətə gəldilər. Koroğlu bir dəli nə`rə çəkib dedi:

Hoydu, dəlilərim, hoydu,
Yeriyin meydan üstünə!
Havadakı şahin kimi,
Tökülün al qan üstünə!

Qoyun bədöylər kişnəsin,
Misri qılınslar işləsin,
Kimi tənab qılınslasın,
Kiminiz düşman üstünə.

Koroğlu

Koroğlu çəkər haşanı,
Bəylər edər tamaşanı,
Mən özüm Aslan paşanı
Hərəniz bir xan üstünə.

Koroğlu oxuya–oxuya əlini bıığına çəkdi. Dəlilər töküldülər. Ara qızışdı. Koroğlu bir həmlədə özünü Aslan paşaya çatdırdı. Misri qılınsın çəkilməyi ilə Aslan paşanın başının yerə düşməyi bir oldu. Dəlilər tənabları qılınsladılar. Eyvazı, Dəmirçioğlunu, Bəlli Əhmədi azad elədilər. Koroğlu bir də onu gördü ki, meydanın hər başında bir dənə dar ağası qalxır, düşür. Hər dəfədə on–on beş adamı xurdxəşil eləyir. Baxdı ki, biri Dəmirçioğlu, biri Bəlli Əhməddi, hərəsi öz dar ağasını çıxarıb alıb çiyinə, düşüb qoşunun içinə.

Koroğlu qılıns vura–vura özünü çatdırdı xəzinənin qapısına. Gördü qosa buradadı. Qarıya bir əmud ilişdirdi. Bayaq ha qarı parça–tikə olub yerə töküldü. Çağırdı ki:

– Qosa, gəl!

Qosa gəldi. Koroğlu soruşdu:

– Bəs xursunun hanı?

Qosa dedi:

– Ay bala, vallah sevindiyimdən bilmirəm heç nə elədim.

Koroğlu dedi:

– Eybi yoxdu. Gir içəriyə!

Qosa girdi içəriyə. Koroğlu ona bir kisə qızıl verdi. Dəlilərdən də ikisini qoşdu ona ki:

– Aparın bunu sağ–salamat qoyun evinə, sonra gəlin.

İndi gəl sənə kimdən deyim, Giziroğlu Mustafa bəylə Koroğludan. Elə ki, Koroğlu əlini bıığına çəkdi, meydan qarışdı bir–birinə, əvvəl–əvvəl Giziroğlu heç bir şey anlamadı. Handan–gesdən başa düşdü ki, məsələ nesə imiş. Başının atlılarına dedi:

– Balam, day burada bizlik heç bir iş yoxdu. Mən day ona qol çəkdim. İndi qaldı birsə mənim onunla öz haqq–hesabım. Gedək!

Koroğlu

Bunu deyib adamlarını da götürüb çəkilib getdi. Elə ki, dava qurtardı, Koroğlu ətrafa nəzər salıb gördü Giziroğlu yoxdu. O saat məsələni başa düşdü. Bildi ki, Giziroğlu onun yolunu kəsəsək. İndi qəsdən çəkilib gedib ki, dəlilərlər onların savaşımağını görməsinlər. Elə ki, dəlilərlər hamısı kefləri saz, damağları çağ atlanıb Çardaqlı Çənlibelə tərəf yol başladılar, Koroğlu üzünü Kosa Səfərə tutub dedi:

– Kosa Səfər, buradan Çənlibelə neçə yol var?

Kosa Səfər dedi:

– Buradan Çənlibelə iki yol var. Biri haman bu yoldu ki, gedirik. Biri də dağ yolunu ki, bax, o təpələrin dalından diklənilir. Amma o yol çox çətindi. Özü də bir yarım dəfə bu yoldan uzaqdı.

Koroğluya da elə bu lazım idi. Üzünü dəlilələrə tutub dedi:

– Siz bu yol ilə gedin! Mən dağ yolu ilə gedəsəyəm. Əgər siz məndən qabaq Çənlibelə çatdınız, demək ki, uşaqları siz tək, mənsiz qurtarıbsınız. Aslan paşanın xəzinəsi də hamısı sizə çatasaq. Yox, əgər mən tez çatdım, onda xəzinə hamısı mənimdi.

Bunu deyib Koroğlu day savab gözləmədi. Bayaq ha Qırata bir qamçı göstərib təpələri aşdı. Dəlilərlər işdən bixəbər hərə öz atına dəyib yola düşdülər. Koroğlu Qıratı qaytarıb təzədən təpəyə çıxdı. Elə ki, arxayın oldu ki, day dəlilərlər çıxıb gediblər, ondan yola düşdü, papağını da gözünün üstünə qaldırıb, Qıratı yavaş–yavaş çay kənarı ilə sürməyə başladı. Elə bir az getmişdi, birdən Qırat qulaqlarını dikləyib, şaxə qalxdı. Bir də uzaqdan bir at kişnəməyi eşidildi. Koroğlu dönüb baxanda gördü Giziroğlu Mustafa bəy öz Alapaça atının üstündə budu, elə gəlir, elə gəlir ki, tozu dumana qatıb, dumanı toza. Qırat Alapasanın səsini eşitsək dayandı. Koroğlu nə qədər elədisə at yerindən tərpənmədi. Koroğlu qanrılıb geriyə baxdı ki, görsün Giziroğlu uzaqdadı, yaxında, bir də onu gördü ki, təpəsinə bir əmud dəydi. Koroğlu özünü atın üstündə saxlaya bilməyib təpəsi üstə yerə gəldi, yumbalanıb çaya düşdü. Giziroğlu tez əlindəki əmudu yerə atıb qılınısını çəkdi ki, düşüb onun başını kəssin, Koroğlu səld sudan çıxıb onun öz əmudunu götürdü, Giziroğlunun təpəsinə elə bir əmud vurdu ki, bu dəfə də Giziroğlu dıyırlanıb çaya düşdü. Səld qalxıb sudan çıxmaq istəyəndə Koroğlu

Koroğlu

əlini uzadıb yapışdı onun əlindən, çəkib çıxartdı bayıra. Ondan əl elədi misri qılınsa ki, dava başlasın. Giziroğlu dedi:

– Koroğlu, əl saxla! Sənin mənimlə bir ədavətin zadın yoxdu ki?

Koroğlu dedi:

– Mənim xeyr. Sənin mənimlə ədavətin var.

Giziroğlu dedi:

– Yox, mənim də yoxdu. Mən istəyirdim biləm, görəm sən güslü olarsan, ya mən? Onu da ki, gördüm. Day bundan sonra bizim vuruşmağımız axmaqlıqdı. Əl ver, dost olaq!

Koroğlu ilə Giziroğlu əl verdilər, görüşdülər, öpüşdülər, bir–biri ilə dost olub ayrıldılar. Koroğlu Çənlibelə tərəf, Giziroğlu da öz dağlarına tərəf yol başladı. Koroğlu getməkdə olsun, biz görək Giziroğlu nə elədi.

Giziroğlu oradan birbaş gəlib çatdı öz adamlarına. Soruşdular ki: «Nə oldu? Hanı Koroğlunun başı?». Giziroğlu əhvalatı nesə olmuşdusa, onlara danışdı. Adamların arasında pıçapıç başlandı ki, bəs yalan deyir. Heç qorxudan Koroğlunun gözünə də görünməyib. Giziroğlu nə qədər dedisə, inanmadılar. Axırda Giziroğlu qəzəblənib dedi:

– İndi ki, belə oldu, gəlin gedək lap Çənlibelə. Soruşun onun özündən. Əgər o, mərd adamdısa düzünü deyər. Yox əgər namərdlik eləsə, yalan danışsa, mən lap sizin gözünüzün qabağında onunla vuruşum, siz də tamaşa eləyin.

Hamı bu sözə razı oldu. Atlanıb Çənlibelə tərəf yol başladılar.

Koroğlu bir tərəfdən getməkdə olsun, Giziroğlu da başının adamları ilə bir tərəfdən getməkdə olsun, indi eşit dəlilərdən!

Dəlilər at sürdülər, yol yordular, səhər dan yeri təzəsə söküləndə gəlib Çənlibelə çatdılar. Xanımlar qabağa çıxdılar. Kosa Səfər uzaqdan Nigar xanımı görsək qışqırdı ki:

– Nigar xanım, birsə de görüm Koroğlu gəlib, ya yox.

Nigar xanım dedi:

– Yox. Gəlməyib.

Kosa Səfər dedi:

– Çox yaxşı. Axırı ki, heç olmasa birsə dəfə mərsi biz apardıq. Mənzil başına ondan tez gəldik.

Koroğlu

Elə bu dəmdə Qırat bərk kişnədi. Dönüb gördülər Qırat yağlı qoruğunda otlayır. Koroğlu da böyrü üstə göy otun üstündə uzanıb gülə-gülə deyir:

– Hardasınız? Sizi gözləməkdən gözümün kökü saraldı ki...

Kosa Səfər dedi:

– Genə mərsi sən uddun!

Koroğlu dedi:

– Mərsi mən uddum. Ansaq bizim bir adətimiz də var axı. Həmişə mənzil başında kim mənə səhər tezdən hamıdan qabaq salam versə, mən ona yüz qızıl verərəm. O başdan hərənizə yüz qızıl borsluyam. İndi də ki, səhər tezdən genə də yeddi min yedd düz yetmiş dəli hamınız birdən gəlibsiniz. Aslan paşanın xəzinəsində də ki, bu qədər qızıl elə ansaq olar. Odu ki, xəzinə sizə çatır. Nesə istəyirsiniz eləsə də öz aranızda bölüşdürün.

Dəlilər hamısı atlardan töküldülər. Süfrə açıldı. Dəlilər yeyib-içməkdə, çalib-oynamaqda olsunlar, eşit Giziroğlunun dəstəsindən. Dəstə gəlib o zaman çatdı ki, dəlilər şirin kefdə idilər. Mustafa bəy dedi:

– Bu saat bunların keflərini pozmaq heç insafdan deyil. Gözləyək qurtarsınlar, sonra.

Bir tərəfdə dayanıb gözləməyə başladılar. Elə ki, saqi birbaş məslisi dolandı, keflər duruldu, başlar ayazıdı, Nigar xanım dedi:

– Koroğlu, indi danış görək, nesə getdiz! Uşaqları nesə qurtardız?

Koroğlu başdan başlayıb axırasan əhvalatı xanımlara, Bağdada getməyib Çənlibelə qalan dəlilərə danışdı. Amma Giziroğlunun adını da çəkmədi. O barədə bir kəlmə də kəsmədi. Nigar xanım ala gözlərini bir dəfə süzdürüb Koroğluya bir qıyqas baxdı. Dedi:

– Ay Koroğlu, sən ki, belə iş üzü bilənsən, igidsən, görəsən bu dünyada sən kim kimi ikinci bir adam da var, ya elə anan səni tək doğub?

Koroğlu heç bir söz demədi. Yavaşsa qalxıb, aşıq Sünunun sazını əlindən aldı, basdı bağına. Dedi:

Anadan oğul doğulubdu,

Giziroğlu Mustafa bəy.

Bu dünyaya tək gəlibdi.

Koroğlu

Giziroğlu Mustafa bəy.

Nizəsinin usu qanlı,
Dəliləri dəmir donlu,
Bir igiddi adlı–sanlı,
Giziroğlu Mustafa bəy.

Bir atı var Alapaça,
Aman vermir Qırat qaça,
Şeşpərinin usu haça,
Giziroğlu Mustafa bəy.

Bir atadan kaş olaydıq,
Bir–birindən xoş olaydıq,
Doğmasa qardaş olaydıq,
Giziroğlu Mustafa bəy.

Hay deyəndə haya basar,
Huy deyəndə huya basar,
Koroğlunu çaya basar,
Giziroğlu Mustafa bəy.

Koroğlu sözünü qurtaran kimi Giziroğlu Mustafa bəy gizləndiyi yerdən çıxıb məslisə gəldi. Dedi:

– Koroğlu, sən doğrudan da mərd adamsan. Ansaq öz gəsini çox şişirdib, özünü çox kiçildirsən. Dayan, indi mən düzünü danışasağam.

Ondan Giziroğlu başlayıb əhvalatı nesə olmuşdusa, əvvəldən axıra kimi danışdı. Nə bir kəlmə o yana eləmədi, nə bir kəlmə bu yana.

Koroğlu ilə Giziroğlu təzədən qusaqlaşdılar, öpüşdülər, görüşdülər, qardaş oldular. Giziroğlunun adamları da gəlib məslisə girdilər.

Məslis təzədən başlandı.

HƏMZƏNİN QIRATI APARMAĞI

Bağdad əhvalatından sonra xotkar ətrafa namələr yazıb, adlı-sanlı paşaları, sərkərdələri, pəhlivanları, qoşun böyüklərini yanına çağırırdı. Böyük bir məslis qurdu. Elə ki, məslis arəstə oldu, hər kəs öz yerini tutdu, xotkar dedi:

– Nə qədər ki, bu Koroğlunun səsi kəsilməyib, dünya üzündə zindəganlıq bizə haram olacaq. Sizi çağırmışam ki, məsləhət tökəsiniz görək, nesə eləyək ki, onu dünya üzündən silək. Budu, günü-gündən onun başının adamları çoxalır. Dünyanın hansı yerində bir dələduz varsa gedib ona qoşulur. Axırda bir gün görəsəyik ki, budu, qoşun düzəldib şəhərlərimizi, kəndlərimizi alır. Ondan sonra ya gərək gedib ona nökərdən–nayıbdan olaq, ya da ki, qaçıb dağlarda, daşlarda qaçaqlıq eləyək.

Elə ki, xotkar sözünü qurtardı, paşalar verdilər ağız–ağıza. Hərəsi bir sür tədbir tökdü. Biri dedi: aldadaq, qonaq çağıraq, tutub dar ağasından asaq. Biri dedi: adamlarından ələ keçirək, pul verək, qızıl verək, öldürtdürək. Biri dedi: adam göndərək, görək nə istəyir, verək barışıq eləyək. Biri dedi: sən başa düşmürsən.

O birisi dedi:

– Sən qorxaqsan.

Qərəz, bu məslisdə bir səs–küy qalxdı ki, ağız deyəni qulaq eşitmədi.

Bunlar deyişməkdə olsunlar, sənə kimdən deyim, toqatlı Hasan paşadan. Bu Hasan paşa kim ola, kim olmaya, haman toqatlı Hasan paşa ola ki, atların üstündə Alı kişinin gözlərinin çıxarılmasını məsləhət görmüşdü, Həsən xan da onun gözlərini çıxartdırıb dünya işığına həsrət qoymuşdu.

Hasan paşa xotkarın sağ əli idi. Həmişə onun əziz günlərində süfrəsinin başında oturur, ağır günlərində də yastığının dibini kəsərdi. Özü də həm paşa idi, həm də çox basarıqlı qoşun böyüyü idi. Dava dəsgahının min bir fənd–felini sinədəftər eləmişdi. İndiyə kimi xotkar onu hansı qulluğa buyurmuşdusa, birə beş yerinə yetirmişdi.

Qərəz, Hasan paşa da bu məslisdə idi. Elə ki, səs–küy qalxdı, xotkar fikir verib gördü ki, bu danışanların heç biri qoşun çəkib Koroğlunun üstünə getmək

Koroğlu

fikrində deyil. Hamı ondan qorxur. Elə bir təhər eləmək istəyirlər ki, ilanı Seyid Əhməd əli ilə tutalar. Xotkar üçün Hasan paşaya tutub dedi:

– Hasan paşa, söz sənindi.

Hasan paşa durub zəmini–ədəb öpdü, dedi:

– Xotkar sağ olsun, xotkar əmri ki var, allah əmridi. Sən doğru buyurursan. Koroğlu, doğrudan da, çox tüğyan eləyib. Mən indiyə kimi ona fikir vermirdim. Deyirdim paşalar özləri onun öhdəsindən gələrlər. İndi ki, iş bu əndazəyə minib, baş üstə. Onun atasının gözlərini mən çıxartdırmışam. İnşallah xotkarın sayəsində özünü də bu İstanbul şəhərində dar ağasından asaram. Ansaq xotkar sağ olsun, onun çoxlu adamları var ki, gəlib lap böyük–böyük məslislərə girib, söhbətlərə qulaq asırlar. Sonra ona xəbər verirlər, odu ki, mən öz fikrimi təklidə sənə deyəsəyəm.

Məslis adamları Hasan paşanın bu sözündən ürəkdə rənsidə oldularsa da xotkarın qorxusundan bürüzə verə bilmədilər. Xotkar Hasan paşaya əhsən deyib, məslisi dağıtdı. Elə ki, tək qaldılar, Hasan paşa dedi:

– Xotkar sağ olsun, Koroğlu bu saat çox güslənib. Onu aldatmaqla tora salmaq olmaz. Biz gərək üç tərəfdən qoşun çəkib onu halqa–mərəkə eləyək, hamısını bir yerdə qırıb qurtaraq. Yoxsa tək onu öldürməkdən bir kar aşmaz.

Xotkar dedi:

– Hasan paşa, sənə qırx gün möhlət verirəm. Əgər onu muz–məhəl elədin, səni özümə sədrə`zəm eləyəsəyəm. Yox, eləyə bilmədin, onda...

Hasan paşa dik qalxıb dedi:

– Sənə qurban olum! Mən əgər onu qolu bağlı sənə qabağına gətirə bilməsəm, özüm özümü həlak eləyəyəm. Ansaq sən bütün paşaların, qoşun böyüklərinin ixtiyarını mənə ver!

Xotkar dedi:

– Külli–ixtiyarsan. Nesə istəyirsən elə də elə!

Hasan paşa zəmini–ədəb öpüb, mürəxxəs olmaq istəyəndə xotkar dedi:

– Bir də bu zalım oğlu zalım bu tərəfə bir dənə karvan buraxmır. Hamısını soyur. Gərək bir təhər eləyib yaraqlı–yasaqlı karvan düzəldəsən, bir az şəhərə mal gətirtirəsən. Yoxsa bütün şəhərdə danışırlar ki, bəs xotkar qalıb Koroğlunun əlində asiz. Şəhərə mal gətirtirə bilmir.

Hasan paşa əlini gözünün üstünə qoyub dedi:

– O da mənim gözüm üstə!

Onda xotkar Hasan paşaya rüsxət verdi. Özü də bütün paşalara namə yazdı ki, bəs, Hasan paşa onların üstündə külli–ixtiyardı. Kim onun buyruğuna əməl eləməsə dar ağasından asılasaq.

Qasid namələri aparmaqda olsun, sən eşit Hasan paşadan.

Hasan paşa oradan birbaş Toqata qayıdıb bir məslis düzəltdi. Tanıdığı, bildiyi böyük sərkərdələri, qoşun böyüklərini, pəhlivanları yanına çağırırdı. Elə ki, yerli yerin tutdu, Hasan paşa özü məslisə gəldi. Əvvəl–əvvəl bir məslisə göz gəzdirdi. Hamını gözdən keçirtirdi. Arxayın oldu ki, hamısı öz bildiyi, tanıdığı, e`tibar elədiyi adamlardı. Başladı xotkar məslisində olanların hamısını onlara danışmağa. Hamı əhvalatdan hali olandan sonra çıxardı xotkarın möhürlü naməsini onlara oxudu; ondan dedi:

– Bilin və agah olun! Bizim tədbirimiz belədi ki, Koroğlunun üstünə üç tərəfdən qoşun çəkək. Gərək elə eləyək ki, o, göz açmağa masal tapa bilməsin. İndi sizi bura yığmaqdan mənim muradım budu ki, deyəsiniz görüm, bu işə kim boyun qoya bilər? Kim bu üç qoşunda birinin sərkərdəsi ola bilər?

Məslisin üstünə elə bil su səpələdilər. Daşdan, divardan səda çıxdı, məslisdən səda çıxmadı. Onda Hasan paşa dedi:

– Qoşunun birisini mən özüm aparasağam. Özündə qənşər tərəfdən gedəsəyəm. O biri qoşunların biri sağ tərəfdən, biri sol tərəfdən gəlib baş qatasaqlar ki, onlara da mən hər bir kömək eləyəsəyəm.

Yenə də məslisdən səs çıxmadı. Hasan paşa işi belə görəndə əmr elədi, iki badə doldurub gətirdilər. Əl atıb hər badəyə bir dənə qiymətli lə`l saldı. Ondan dedi:

– O kimdi ki, bu badəni alıb içə. Bu lə`li sibirə qoyub, bu işə boyun qoya. Mən əhd eləyirəm ki, Toqat paşalığını ona bağışlayam, üstündə də pərdeyi–ismətdə olan qızlarımdan birini ona verəm.

Bu sözdə məslisin baş tərəfindən bir nəfər savan adam ayağa durdu. Bu adam kim ola, kim olmaya, ərzinsanlı Bolu bəy ola.

Bolu bəy Ərzinsan qalasında qoşun böyüyü idi. İgid oğlanlardan biri idi. Özü də çoxdan idi ki, Hasan paşanın böyük qızı Dünya xanıma aşıq idi. Ansaq

indiyə kimi neçə dəfə əl altından adam salmışdı, qızın ürəyini almaq istəmişdisə də, qız hər dəfə demişdi ki, iti görüm, qurdu görüm, onu görməyim. O da sür`ət eləyib Hasan paşanın yanına elçi göndərə bilməmişdi. Çünki bilirdi ki, Hasan paşa qızlarını çox istəyir. Onların bir sözünü iki eləməz. İndi ki, Hasan paşa işi gətirib bu əndazəyə mindirdi, Bolu bəy fürsəti qənimət bilib ayağa durdu. Elə o ayağa dursaq Hasan paşa sevinsək dedi:

– Mərhəba, Bolu bəy! Elə mən bilirdim ki, bu işə axırda sən gedəsəksən.

Bolu bəy irəli yeriyib badənin birini Hasan paşadan aldı. Dedi:

– Paşa sağ olsun! Sən bilirsən ki, mən bu işin öhdəsindən gələm. Ansaq mənim bir şərtim var.

Hasan paşa dedi:

– Şərtini de! Hər nə olsa yerinə yetirəsəyəm.

Bolu bəy çox hiyləgər adam idi. O, nesə deyərlər, şeytana papaq tikib təpəsini də deşik qoyardı. Bir dəfə gözlərini dolandırıb məslisə baxdı. Sonra üzünü Hasan paşaya tutub usadan dedi:

– Paşa, mən bilirəm ki, bu xotkar əmridi. Odu ki, buradakı əhdə arxayınam. Bilirəm ki, burada xilaf söz olmaz. Nesə ki əhd eləmişən, Toqat paşalığını verəsəksən, məni də özünə nökər eləyib qızını verəsəksən. Mənim sözüm onda deyil. Mənim şərtim budu ki, gərək pəhlivan Qəsər Alını, bir də Mehtər Murtuzu mənə verəsən.

Qəsər Alı Toqatın lap arzuman pəhlivanlarından idi. Hələ indiyə kimi onun arxasını yerə vuran, qılınsının qabağında qalxan saxlayan olmamışdı. Mehtər Murtuz da düz yeddi il Koroğluya mehtərlik eləmişdi, Çənlibeli yaxşı tanıyırdı.

Hasan paşa dedi:

– Şərtin şəkər üstə! Hamısına razıyam.

İş belə olanda Bolu badəni içdi. Lə`li də götürüb qayıtdı, yerində oturdu. Ondan Hasan paşa ikinci badəni qaldırdı, dedi:

– İndi növbət ikinsinindi.

Elə bu sözdə bir qasid toz–torpağa bulanmış özünü saldı məslisə. Hasan paşaya baş əyib ona bir namə verdi. Hasan paşa naməni oxuyub gördü ki, Ərəb Reyhandandı. Yazıb ki, «Hasan paşa, eşitmişəm Koroğlunun üstünə qoşun

Koroğlu

çəkirsən. Bil və agah ol! Koroğlu mənim düşmanımdı. Əgər razı olsan, mən də onun üstünə gedərəm».

Hasan paşa şadlığından bilmədi ki, nə eləsin. O, Ərəb Reyhanı tanıyırdı. Bilirdi ki, zor adamdı. Koroğlu ilə olan əhvalatını da eşitmişdi. Üzün məslisə tutub dedi:

– İkinci adam da öz ayağı ilə gəldi.

Bunu deyib Hasan paşa badəni qaldırıb qasidə verdi. Dedi:

– Badəni iç! İçindən lə`li də aparıb ağana ver. Deynən ki, yolunu gözləyirik. Tez gəlsin. Gözümüz üstə yeri var.

Qasid badəni içdi. Lə`li öpüb sibirə qoydu. Mürəxxəs olmaq istəyəndə Hasan paşa vəzirinə tapşırırdı ki, qasidi aparıb yedirsən, içirsən, bir az da pul verib yola salsın. Naməyə də bir savab yazsın. Vəzir qasidi də götürüb getdi. Məslisdəkilər soruşdular ki, «namə kimdən idi?» Hasan paşa dedi:

– Ərəb Reyhandan.

Hamı şad oldu. Hasan paşa əmr elədi çalanlar, oxuyanlar, oynayanlar gəldilər. Kef başlandı. Elə ki, yedilər, içdilər, damağlar duruldu, Mehtər Murtuz zəmini-ədəb öpüb dedi:

– Paşam, sağ olsun, xotkara da qurban olum, sənə də. Sizin buyruğunuz allah buyruğudu. İndi ki bizi göndərirsən, gedəsəyik. Ansaq orasını deyim ki, Koroğlunun igidliyinin düz yarısı Qıratdandı. Nə qədər ki, o, Qıratın üstündədi, biz ona heç nə eləyə bilmərik. Əgər Koroğlunu muz-məhəl eləmək istəyirsənsə, bir təhər elə o atı onun əlindən çıxart!

Söz deyəsən Hasan paşanın beyninə batdı. Məslisdəkilər də Mehtər Murtuzun sözünü təsdiqlədilər. Hasan paşa dedi:

– Murtuz, dərdi bilən dərmanın da bilər. De görüm, nə təhər eləmək olar ki, Qıratı onun əlindən çıxardaq?

Mehtər Murtuz dedi:

– Paşa, vallah, nə bilim? Day onun atını pul ilə alası deyilik ki, gərək elə bir adam ola ki, sanından keçə, Çənlibelə gedə. Ya gətirə, ya da ki, başını Koroğluya təslim verə.

Paşa bir məslisə baxdı. Hamı başını aşağı dikdi. Hasan paşa özü də bilirdi ki, bu çox çətin işdi. Heç kəs qol qoymaz. Fikirləşib yol axtarırdı ki, nə eləsin, bir

Koroğlu

də məslisin lap başmaq çıxanından bir sır-sındır adam qalxdı ayağa. Paşa baxdı ki, bu Keçəl Həmzədi..

Keçəl Həmzə sayılmayan, urvatı olmayan bir adam idi. Məssidə qoymazdılar ki, başmaq oğurlayar, tövləyə qoymazdılar ki, quşqun oğurlayar. Keçəl Həmzə kef məslisi başlananda gəlib bir təhər özünü salmışdı içəriyə ki, qarnını doyursun.

Qərək, Həmzə məslisin ortasına yeriyib dedi:

– Paşa sağ olsun, bu işə mən gedərəm. Qıratı gətirdim, gətirmişəm, yox gətirə bilmədim, Koroğlu işi başa düşdü, nə olsun? Bir keçəl başdı, qoy qurban olsun sənə.

Hasan paşa dedi:

– Bala, Həmzə, əgər sən gedib Qıratı gətirsən, mən səni dünya malından qəni elərəm.

Həmzə dedi:

– Paşa, mənə tək dünya malı lazım deyil.

Paşa dedi:

– Sənə bəylik verərəm.

Həmzə dedi:

– Yox, paşa, o da mənə lazım deyil.

Hasan paşa dedi:

– Səni özümə oğulluğa götürərəm.

Həmzə dedi:

– Yox, qurbanın olum. Mənə təkbətəklikdə bunların heç biri lazım deyil. Üçünü də birdən nə sən verməzsən, nə də mən istəmərəm. Gəl, mən səndən elə bir şey istəyim ki, mənim üçün bunların hamısından qiymətli olsun, sənin üçün hamısından usuz.

Hasan paşa dedi:

– İstə, görüm, o nədi elə.

Həmzə dedi:

– Deyirsiniz ki, Koroğlunun nə qədər igidliyi varsa, onun tən yarısı Qıratdı. Bu yarısını mən gətirəsəyəm. Sizə qalasaq yarısı. O yarısından da bir pay düşsək Bolu bəyə. Sənə qurban olum, bu pay üçün sən ona Toqat paşalığını verdin, lə`l

Koroğlu

verdin, bir də böyük qızın Dünya xanımı verdin. Gəl, bu yarısı üçün də kiçik qızını ver mənə, gedim Qıratı gətirim.

Hasan paşa dedi:

– Ay axmaq, niyə bəyəm, bir qız nə oldu ki, bəylikdən, mal–dövlətdən, mənə oğul olmaqdan qiymətli oldu.

Həmzə dedi:

– Paşa, sən bilirsən ki, keçəl çoxbilmiş olar. Mən də gəlir–çıxarını bilən adamam. Mən bilirəm ki, sən bu üç şeyin üçünü də mənə verən deyilsən. Amma qızı versən mən olaram sənin kürəkənin. Kürəkən ki var, elə oğula bərabər bir şeydi. Ondan sonra elə bəylik də öz–özünə gələsək, mal–dövlət də.

Məslisdəkilər hamısı keçəlin fərasətinə afərin dedilər. Hasan paşa getdi fikrə. Bilmədi nə eləsin. Qızı Keçəl Həmzəyə verməyə ürəkdən razı deyildi. Amma bu tərəfdən də fikirləşirdi ki, Qırat gəlsə Koroğlu basılsa. Onda da ki, sədrə`zəmlik ona çatasaq.

Dedi:

– Həmzə, razıyam.

Həmzə dedi:

– Yox, paşa sağ olsun! Zəhmət çək öz dilindən bir dənə kağız yaz, möhrünü də bas üstünə, ver qoyum sibimə. Ondan sonra mənə möhlət qoy. Və`də başına gətirdim – haqqımı ver, gətirmədim – boynumu vur.

Hasan paşa çar–naçar öz dilindən bir dənə qol kağızı yazdı. Möhrünü də üstünə basıb verdi Həmzəyə. Həmzə kağızı alıb qoydu qoltuğuna. Ondan Hasan paşaya dedi:

– İndi mənə izin ver mürəxxəs olum. Yolçu yolda gərək.

Bunu deyib Keçəl Həmzə məslisdən çıxdı. Hasan paşa bu işə çox şad oldu. Məslisi dağıtdı. Bolu bəyə deməlisini dedi, tapşırmasını tapşırdı, yola saldı ki, gedib hazırlaşsın. Özü də bir namə yazıb bir qasidlə bayazidli Əhməd tasirbaşıya göndərdi ki, «Səninlə çox vasib işim var. Başını orada islat, burda qırxdır!».

Bəli qasid Əhməd tasirbaşı üçün Bayazidə getməkdə olsun, Bolu bəy hazırlaşmaq üçün Ərzinsana getməkdə olsun, sənə kimdən deyim, Keçəl Həmzədən.

Koroğlu

Keçəl Həmzə çarığını geydi, patavasını bərkitdi, dəstərxanına bir-iki çörək qoyub belinə bağladı, düşdü yolun ağına. Pay-piyada, günə bir mənzil, təyyimənəzil dayandı, çox getdi az dayandı, bir axşam üstü gəlib Çardaqlı Çənlibelə çatdı.

Deyirlər ki, Koroğlu Ağ Qayada durub karvan yollarına baxırdı. Bir də gördü ki, budu, bir nəfər gəlir. O qədər gözlədi ki, Həmzə gəlib qayanın dibinə çatdı. Başladı sığıryuxarı dırmaşmağa. Koroğlu qayadan düşüb kəsdi onun qabağını ki:

– Dayan! De görüm kimsən? Haradan gəlib, haraya gedirsən?

Həmzə baxdı ki, qabağındakı bir oğlandı, bir oğlandı ki, adam üzünə baxmağa ürək eləmir. Boy-buxun, qol-bilək. Süsünün əti qat-qat tökülüb, qara bıqlar kəl buynuzu kimi «deşərəm ha deşərəm» deyir. Gözlər tərlən gözü kimi oyur-oyur oynayır. Belində bir qılıns var ki, allah göstərməsin. Həmzə bildi ki, bu, Koroğludu hiylə niqabını çəkdi üzünə. Özünü tanınamazlığa vurub dedi:

– Koroğlunu axtarıram.

Koroğlu soruşdu:

– Neyləyirsən Koroğlunu?

Həmzə dedi:

– Qadan-balan mənim bu sanıma gəlsin. Mən ilxıçıyam. Ömrümü, günümü bəy-paşa qapısında çürüdüb, ilxıya getmişəm. O, nesə deyərlər, qurbağalı gölməçələrdən su içməkdən dodaqlarım ziyil töküüb. Anamı görüm ki, məni doğan gün bir qara daş doğa idi. Başım keçəldi. Onun usbatından heç bir qapıda duruş gətirə bilmirəm. Nə qədər işə san yandırsam da elə ki keçəl olduğumu bildilər çıxardıb qovurlar. Day bu keçəlliyim üzündən gen dünya mənə dar olub. İndi başına dönüm, Koroğlunu deyib gəlmişəm. Deyirlər o çox mərd adamdı. Çörəyə qızırqanan deyil. Ya budu məni qoysun elə qapısında, basasında süfrəsinin qırıq-quruğundan yeyib dolanım, ya da bu başımı çəkib bədənimdən qopartsın, bu dünyanın dərd-qəmindən azad olum.

Bunu deyib Keçəl Həmzə elə ağladı, elə ağladı ki, gözünün yaşını bıldır-bıldır tökdü. Koroğlunun keçələ yazığı gəldi. Dedi:

– Dur, gedək! O Koroğlu dediyin elə mənəm.

Bunu eşitsək Həmzə düşdü Koroğlunun ayaqlarına ki:

– Qurban kəsilib sənə, Koroğlu, məni qapından qovma!

Koroğlu

Koroğlu onu qaldırıb dedi:

– Dur ayağa! Kişisən. Kişi bir qarın çörəkdən ötəri ayağa yıxılmaz.

Keçəl Həmzə durdu. Koroğlu dedi:

– De görüm, əlindən nə iş gəlir?

Həmzə dedi:

– San Koroğlu, mən bilirəm ki, bu başla sən məni nə kababçı eləməyəxsən, nə şərəbçi. Elə mənə bir dənə at tapşır, bəsləyim sənin üçün. Dədə–baba sənətim odu.

Koroğlu Keçəl Həmzəni götürüb gəldi. Dəlilər Həmzəni görüb dedilər:

– Ay Koroğlu, bunu haradan tapıb gətirdin? Bunun gözləri Üçtəpə sağsağanının gözləri kimi qayır–qayır qaynayır. Heç əməlli adama oxşamır. Rədd elə getsin.

Xanımlar da dəlilərin sözlərini təsdiqlədilər.

Koroğlu xanımları, dəliləri sakit eləyib dedi:

– Görürsünüz, yazığın birisidi. Bizə nə eləyəmək? Qoyun süfrəmizin qırıq–quruğundan yeyib qarıda, basada dolansın.

Keçəl Həmzə qırıq–quruğundan yeyib qarıda, basada qurdalanmağa başladı. Xanımlar, dəlilər nəyə buyurdularsa, gedərdi. Getdiyi işi yaxşı da yarıdardı. Belə zirəkliyinə görə get–gedə dəlilərin, xanımların yanında Keçəl Həmzənin hörməti də artdı.

Koroğlu da Keçəl Həmzənin diribaşlığını görüb, onun adını dəyişdirib Kaloğlan qoydu. Tövlədə bir yük yabısı var idi. O qədər yükləmişdilər ki, sümükləri çıxmışdı. Ona baxmağı da Keçəl Həmzəyə tapşırdı. Keçəl Həmzə yabıya muğayət olmağa başladı. Amma başladı, nə başladı...

Axşam tumarlayır, səhər tumarlayır, yabıya bir san yandırır ki, gəl görəsən. Tövlədəki atların otundan, arpasından oğurlayıb, yabının qarına tökyrdü. Bir neçə gündə yabını elə kökəltdi, elə gökəltdi ki, dərisinə sığmaz elədi.

Bir gün Koroğlu tövləyə atların yanına gəlmişdi. Yabıya baxıb mat–məttəl qaldı. Dedi:

– Ay Kaloğlan, sən ata nə yaxşı muğayət olurmuşsan. İndi ki belə ata baxmaq əlindən gəlir, Dürat bu il çox sinqındı, tapşırıram onu sənə. Gərək onu da Qırata çatdırasan.

Koroğlu

Bu işə xanımlar, dəlilər razı olmadılar. Amma Koroğlu onlara qulaq asmadı.

Keçəl Həmzə bir neçə gün Dürata çox yaxşı baxdı. Elə ki, at başladı dirçəlməyə, birdən arpasını xırpadan kəsdi. Dürat yenə də başladı arıqlamağa.

Koroğlu işi belə görüb soruşdu:

– Ay Kaloğlan, bu ata nə oldu belə, genə gün–gündən dala gedir? Olmaya yaxşı baxmırsan?

Keçəl Həmzə dedi:

– Mən əlimdən gələni eləyirəm, ağa! Amma at, o nesə deyərlər gesə–gündüz içəridə başından bağlıdı, ayaqlarından buxovlu. Nə eşik üzü görür, nə gün üzü. Yəqin ki, ondan sınıxır.

Qırat ilə Dürat bir tövlədə bağlanırdı. Atların ikisinin də ayağında buxov var idi. Özləri də ayrı–ayrı açarlarla açılırdı. Koroğlu çıxartdı Düratın açarını Keçəl Həmzəyə verdi. Xanımlar, dəlilər bunu eşidib dedilər:

– Ay Koroğlu, sən nə eləyirsən? Tanımadığın, bilmədiyin bir adama e`tibar eləyib, Düratın buxov açarını niyə verirsən?

Koroğlu yenə də xanımları, dəliləri sakit elədi ki:

– Qorxmayın, heç zad olmaz.

Keçəl Həmzə bir neçə gündə yenə də Düratı dərisinə sığmaz elədi. Amma ki, vaxt keçirdi. Keçəl Həmzə Çənlibelə gələni az qalırdı bir ay olsun. Hasan paşaya verdiyi və`də tamam olurdu. Çox fikir–xəyaldan, çox götür–qoydan sonra gesələrin birində öz–özünə dedi: «Mən bir il də burada qalsam, Koroğlu Qıratın nə mehtərçiliyini mənə verəsək, nə də buxovunun açarını. Toqatda nə tanıyırlar ki, Qırat hansıdı, Dürat hansıdı. Elə bunu aparım, paşanı aldadım, qızı alım, beş gün bu dünyada kef çəkim.».

Keçəl Həmzə bunu deyib, gesə xəlvətsə Düratı yəhərlədi. Minib, asta qaçan namərddi, birbaş Toqat deyib daban aldı.

Sabah açıldı. Dəli Mehtər yerindən qalxıb, atları baş çəkmək üçün tövləyə gəldi. Gördü nə Dürat var; nə də Keçəl Həmzə. Başı lovlı gəldi Koroğlunun yanına ki:

– Nə durubsan? Nə Dürat var, nə də Keçəl Həmzə...

Koroğlu

Dəlilər çaxnaşıb, bir-birlərinə dəydlər. Xanımlar da bir yandan düşdülər Koroğlunun üstünə. De başladılar məzəmmət eləməyə ki:

– Biz sənə demədikmi tanımadığın adama e`tibar eləyib atı tapşırma. İgidin atını apardılar, ya arvadını, ikisi də namusdan sayılır. Bizim qorxumuzdan quş quşluğu ilə Çənlibelin həndəvərinə gələ bilmirdi. Koroğlunun, Çənlibelin, dəlilərin adı gələndə paşalar, bəylər tir-tir əsirdilər. Gör indi iş nə yerə gəldi ki, bir keçəl gədənin birisi gəlib buradan at apardı. İndi bu xəbər ətrafa yayılsaq. Düşmənlər üstümüzə ayaq alasaq. Özün öz əlinlə elə iş elədin ki, aləm yığılsaydı sənə eləyə bilməzdi. İndi de görək, Düratı haradan tapasaqsan? Nesə gətirərsənsən?

Koroğlu dedi:

– Dürat gedib, Qırat durur. Minib gedib, tapıb gətirirəm. Az məni məzəmmət eləyin.

Dəlilər başladılar deyilməyə ki: gedərsən... gətirərsən... Sən nə bilirsən ki, o kimdi? Haradan gəlmişdi? Atı haraya apardı?

Koroğlu qəzəblənmişdi. Taqsırkardı deyən bir söz deyə bilmirdi. Amma ki, asiğindən bığlarını gəmirirdi. Birdən dik qalxdı ayağa. Üzün Eyvaza tutub dedi:

– Eyvaz, mənə şərab!

Eyvaz şərab gətirdi. Koroğlu yeddi badəni dalbadal içdi. Ondan Dəli Mehtərə dönüb çıxırdı ki:

– Atı yəhərlə!

Qıratı ifçin yəhərləyib Koroğlunun qabağına çəkdlər. Elə bil ki, Koroğlunun dili lal olmuşdu. Bir kəlmə nədi, heç dodağını da tərətmedi. Atı minib yola düşdü.

Koroğlu Qıratı sürməkdə olsun, sənə deyim Həməzədən.

Həməzə sanının qorxusundan bir yerdə düşüb dinsəlməyib at sürürdü. Yolun üstündə Qırx Dəyirmanlar deyilən bir yer var idi. Oraya çatmağa az qalmışdı ki, dönüb geri baxdı. Gördü vallah yolda toz dumana qarışib, duman toza. Bir də diqqət eləyəndə gördü budu, Koroğlu Qıratın üstündə elə gəlir, elə gəlir ki, ley kimi. Keçəl Həməzənin tüpürsəyi qurudu. Ha udqundu gördü yox, ağzının suyunu uda bilmir. Elə onu eləyə bildi ki, Düratı qamçılıyıb, özünü tez

Koroğlu

Qırx Dəyirmanların qapısına saldı. Atdan düşdü. Atı dəyirmanın qapısındakı dirəyə bağlayıb tələsik çağırdı:

– Ay dəyirmançı, bir tez eşiyə çıx!

Dəyirmançı tez eşiyə çıxıb soruşdu:

– Qardaş, nə istəyirsən? Nə var?

Həmzə dedi:

– Bax, o yol ilə gələn qoç Koroğludu. Çənlibeldən gəlir. İlxısına qotur düşüb. Nə qədər dava–dərman eləyibse bir şey çıxmayıb. Axırda həkim–Kimyagər dəyirmançı beyni buyurub. İndi dəyirmançı beyni axtarır ki, atların qoturunu qurtarsın. Məni Hasan paşa göndərüb ki, dəyirmançılara xəbər verəm. Tez başına çarə qıl ki, yetişsə ömrünü tamam eləyəsək.

Dəyirmançı dili tutar–tutmaz dedi:

– Ay qadan alım, bəs mən nə eləyim? Onun əlindən nesə qurtarım? Bir bölük köç–külfətim var. Gəl məni tərkinə al bir yana qaçırt.

Həmzə dedi:

– Soyun paltarını, al mənim paltarımı gey, get dəyirmanın donuzluğunda gizlən. Mən Koroğlunun ağzını bir yana salaram çıxar gedər. Sala bilməsəm də qoy məni öldürsün. Sən yazıqsan. Uşaqların yetim qalar. Mən subay–salıq adamam.

Dəyirmançı tez paltarını çıxarıb onun paltarlarını geydi. Qaçıb donuzluğa girdi. Həmzəyə də elə bu lazım idi. Tez onun paltarını geyinib dəyirmanın içinə girdi. Özünü guppadan unluğun içinə salıb, üzünü–gözünü o ki var una buladı.

O tərəfdən Koroğlu özünü dəyirmanın qapısına yetirib çağırdı ki:

– Ay dəyirmançı, çölə çıx!

Keçəl Həmzə dəyirmançı paltarında qarıya çıxıb soruşdu:

– Nə buyurursan? Mənə görə nə qulluq?

Koroğlu dedi:

– İndisə mənim qabağımşa buraya gələn atlı nesə oldu?

Keçəl Həmzə dedi:

– Odu, girib içəridə dəyirmanın donuzluğuna, gizlənib. Bilmirəm nə işi varsa, səni görən kimi qaçıb donuzluğa girdi. Mənə dedi ki, yerimi deməyəsən.

Koroğlu atdan sıçrayıb düşdü. Dedi:

Koroğlu

– Bir bu atı saxla görüm.

Həmzə atı tutdu. Koroğlu dəyirmanına girdi. Ağızını donuzluğa tutub dedi:

– Ayə! Ay keçəl! Belə çıx!

Dəyirmançı bir az da oyana çəkilib dedi:

– Haraya çıxım? Mənim sənin ilxının qoturuna dərman olası beynim yoxdu.

Ölsəm də çıxmaram.

Koroğlu dedi:

– Ayə! Ay keçəl! Qotur nədi? Beyin nədi? Belə çıx! Səninlə işim çoxdu.

Koroğlu gördü yox, bu öz xoşuna donuzluqdan çıxmaq istəmir. İrəli yeridi. Dəyirmançı qorxub lap dibə çəkildi. Koroğlu bir addım da irəli atdı. Dəyirmançı qorxudan lap künsə qısılmaq istəyəndə paltarı ilişdi dəyirmanın çarxına. Çarx az qalmışdı dəyirmançını bir təhər eləsin ki, Koroğlu aman verməyib səld onun qıçından tutdu, çəkdi bayıra. Baxdı ki, Həmzə nə gəzir, bu dəyirmançı imiş. Başa düşdü ki, Həmzə onu aldadıb. Tez bayıra tullandı. Eşit, gör indi Həmzə nə elədi.

Keçəl Həmzə Çənlibeldə Dürata baxdığı zaman Qıratın da yan-yörəsinə hərlənib, özümə mehriban eləmişdi. Bir də Qıratın bilə bir xasiyyəti var idi ki, Koroğlu onun yüyənini kimə tapşırırsa, ona üzəngi verərdi. Odur ki, Koroğlunun başı içəridə dəyirmançıya məşğul olan müddətdə Həmzə Qıratın gözlərini tumarlayıb minmişdi. Koroğlu dəyirmandan çıxıb baxdı ki, Keçəl Həmzə Qıratın belində, dəyirmandan da bir az aralı durub. Koroğlu bir qəzəbləndi, misri qılınsını çəkib hüsum eləmək istədi. Ansaq baxdı ki, bundan bir fayda olmayasaq. Qırat ayağını götürsə, heç quş da ona çata bilməz. Başladı onu dilə tutmağa. Dedi:

– Ayə, Kaloğlan, alı yeyin sürmüşəm, tərləyib. Elə minib insitmə! Düş, al yedəyinə, bir az gəzdir, təri soyusun.

Həmzə dedi:

– Eybi yoxdu. Mən elə yavaş-yavaş sürüb gedəsəyəm. Soyuyar.

Bunu deyib Həmzə başladı atı vərmişə gərmişə. Koroğlu baxdı ki, Həmzə at minməkdə çox naşırı. Yüyəni qorxudan elə dartır ki, dəhnə az qalır atın səvsələrini kəssin. Koroğlunun ürəyi tablamadı. Dedi:

Sanım Həmzə, gözüm Həmzə,

Həmzə, insitmə Qıratı!

Koroğlu

Budu sənə sözüm, Həmzə,
Həmzə, insitmə Qıratı!

Qıratdı mənim dirəyim,
Əriyər, qalmaz ürəyim.
Sən olasan duz-çörəyim,
Həmzə, insitmə Qıratı!

Qırat mənim iki gözüm,
Belə dərdə nesə dözüüm?
Həmzə, sənə budu sözüm,
Oğul, insitmə Qıratı!

Eşidər paşalar, bəylər,
Şadlıq xəbərini söylər.
Koroğlu iltimas eylər,
Bala, insitmə Qıratı!

Həmzə dedi:

– Koroğlu, igidliyin var. Adın-sanın var. Mərd adamsan. Bir ay süfrənin qırıq-quruğundan yemişik onu niyə dilinə gətirib başımıza vurursan? Heç sənə yaraşan sifət deyil. Bir də bir at nədi ki, onun üçün bu qədər yalvarıb-yaxarırsan?

Koroğlu dedi:

-- Həmzə, mən bilirəm ki, sən bu ata aparıb saxlayan, minən deyilsən. Düzünü de görüm, səni kim öyrədib göndərib?

Həmzə dedi:

– Koroğlu, eşit və agah ol! Mən Çənlibeldə sənə nə demişəmsə hamısı doğrudu. Bu keçəl baş bu gen dünyanı mənə dar eləyib. Bir adam rəğbət eləyib mətni qarısına qoymur. İndi bu atı aparıram Toqatda verəm Hasan paşaya, bəlkə bu yolla bir ağ günə çatam.

Koroğlu dedi:

– Ayə, bu tədbir Hasan paşanıdı, ya elə sən özün bu fikrə düşmüşsən?

Koroğlu

Həmzə dedi:

– Xeyr, Hasan paşanıdır. Məni o göndərib.

Koroğlu dedi:

– Bala, indi ki belədi, düş, atı ver özümə, dünya malından nə deyirsən, nə qədər pul istəyirsən, sənə verim.

Həmzə güldü, dedi:

– Koroğlu, sən dünya görmüş adamsan. Niyə, sən bilmirsən ki, keçəli allah da aldada bilməz. Yaxşı mən atdan düşəndən sonra sən Koroğlu məni sağ buraxarsan? Yox aşna, üz vurma! Keçəl suya getməz.

Koroğlu dedi:

– Ayə, Kaloğlu, indi sən elə atı mənim əlimdən alıb aparıb Hasan paşaya verəsəksən?

Keçəl Həmzə dedi:

– Koroğlu, keçəl mərd olar. Mən sənənin nəinki atını, heç bir tükünü də qıyıb Hasan paşaya vermərəm. Mən bilirəm ki, sən axırda gəlib öz atına sahib olarsan. Mən ona görə belə eləyirəm ki, ortada bir ağ günə çıxam. Hər nə vaxt ki Toqata gəldin, atın üzəngisini özüm basıb səni ona mindirəyəm. İndi day məni bağıyla, gedim. Yolum uzaqdı.

Koroğlu gördü Həmzə atı aparır, dedi:

– Həmzə, indi ki yola gəlmirsən, atı aparırsan, barı əylən, onun qiymətini deyim, aldanıb usuz verməyəsən.

Bunu deyib, Koroğlu sazı basdı döşünə, dedi:

Əylən deyim Qıratın qiymətini,
Səksən min sərkerdə, mala da vermə!
Səksən min ağ tüklü qəmər öyəsə,
Səksən min xəzinə pula da vermə!

Səksən min ilxıya, səksən min ata,
Səksən min mahaldan gələn barata,
Səksən min kotana, səksən min sütə,
Səksən min kotallı kala da vermə!

Koroğlu

Həmzə dedi:

– Koroğlu, arxayın ol, mən atı dünya malına verməyəyəm, Hasan paşa ilə şərtim var. Atı ona verib onun kiçik qızı Dona xanımı alasağam.

Koroğlu dedi:

– A zalım, belə atı da bir qıza verərləmi?

Sazı döşünə basıb, aldı sözün axır xanəsini dedi:

Koroğlu dövlətin endirsin düzə,
Say, götür hamısını səksən min yüzə.
Səksən min gəlinə, səksən min qıza,
Səksən ayın ərgənə, dula da vermə!

Həmzə dedi:

– Koroğlu, mən işin olanını sənə dedim. İndi özün bil. Mənə nə ad verirsən, ver! Day mən gedirəm.

Koroğlu dedi:

– Həmzə, indi ki belə oldu, apar, get, muradına çat! Ansaq mən gəlinsə atı yaxşı saxla! Qoyma insitsinlər. Sən ki bilirsən. At ki var igidin qardaşısı.

Bu sözdə Koroğlunun ürəyi kövrəldi. Sazı yenə də döşünə basdı, dedi:

Həmzə, atı yaxşı saxla!
At igidin qardaşısı.
Gündə muğayat olub, yoxla!
At igidin qardaşısı.

Yay olanda dağa yollat!
Yaz olanda ifçin nallat!
Qış olanda məxmər çullat!
At igidin qardaşısı.

Atı sevib bəslə körpə.

Koroğlu

Hayqıranda çıxsın sarpa,
Hər yeyəndə qırx tas arpa.
At igidin qardaşdı.

Uzaq-uzaq yollarınan,
Beli ipək çullarınan,
Hoqqa yarım nallarınan,
At igidin qardaşdı.

Məslis qurdum çoxlarınan,
Dava etdim oxlarınan,
Qara polad mıxlarınan,
At igidin qardaşdı.

Sərin-sərin yu suyunan,
Quyruğun bağla muyunan,
Qoç Koroğlu çox öyünən
At igidin qardaşdı.

Həmzə dedi:

– Koroğlu, arxayın ol! İnşallah gələrsən, görərsən.

Koroğlu dedi:

– Həmzə, get. Amma mənim bu sifarişimi də Hasan paşaya çatdır:

Get de o paşaya, köç eləməsin,
Qıratı gətirrəm, qala qoymaram!
Qoşunun qıraram, varın talaram,
İlxısında bir day qala qoymaram!

İçmişəm badəni indi meyxoşam,
Qıratın dərdindən dəli, sərxoşam,
Sözlərimi eşit, yaxşı bil, paşam,

Koroğlu

Dağıdıb ölkəndə qala qoymaram.

Qoç Koroğlu ha xışımnan yerisə,
Duman, çiskin dağlarını bürüsə,
Nə ki pərdə altda qızın var isə,
Gətirrəm, birini qala qoymaram.

Həmzə dedi:

– Gözüm üstə! Çatdıraram. Ansaq sən tez gəl!

Keçəl Həmzə bunu deyib, Qıratı səyirtmədi, gözdən itdi. Koroğlu Düratı qaytarmağa gəlmişdi, Qıratı da əlindən verdi. Dəyirmanın qapısında yerə oturdu, aldı görək nə dedi:

Çünki oldun dəyirmançı,
Çağır gəlsin dən, Koroğlu!
Verdin Qırı, aldın Dürü,
Döy başına yan, koroğlu!

Qırat əldən getdi barı,
Sanda qaldı intizarı.
Öyüd arpa, buğda, darı,
Al şahadın sən, Koroğlu!

Usa dağları döşlətdin,
Ağır alaylar boşlatdın,
Yüz il lotuluq işlətdin,
Axır oldun xam, Koroğlu...

Qırat burdan getdi büyün,
Sinəmə vurdu dağ, düyün,
Gedim dəllərə nə deyim?
Öl, burada qal, Koroğlu!

Koroğlu

Koroğlunun özü as idi, atı da arpasız. Dəyirmançı da suyu sovub qaçmışdı. Koroğlu gesəni as-susuz yatdı. Elə ki, sabah açıldı. Bir də baxdı ki, budu, bir kişi qabağında da iki yüklü öküz gəlir. Kişi gəlib yetişdi. Bir Koroğluya baxdı, bir paltar-maltarına, şəst-bəstinə baxıb, dedi:

– A qardaş, dəyirmançı hanı?

Koroğlu dedi:

– Dəyirmançı yoxdu. İndi dəyirmanda mən dururam.

Kişi inanmadı. Amma Koroğlu da masal vermədi. Bayaq ha öküzlərin üstündən çuvalları düşürüb dəyirmanı apardı. Sonra kişidən soruşdu:

– Qardaş, bunların içində heç arpa varmı? Mənim atım arpasızdı. Qorxuram damaq ola. Bir az ona arpa verim, yesin.

Kişi dedi:

– Çuvalların ikisi arpadı, ikisi buğda.

Koroğlu baxdı ki, arpa çuvalları yarımçıqdı. Tez ikisini qarışdırıb bir çuval elədi. Düratın qabağına qoydu. Kişi istədi qoymasın. Koroğlu ona bir tərs baxdı. Kişi gördü ki, bu, o dəyirmançılardan deyil. Bir az da o yan-bu yan eləsə, çəkib səsənəyini ayırasaq. Yavaşsa çəkilib bir tərəfdə durdu. Koroğlu özü də yaman as idi. Dürat arpasını yeyənə qədər buğdanı da töküb üyütdü. Unluğa bir az su buraxıb tez xamır qatdı, osaq çatdı, çörək bişirdi. Öküzün də birini kəsdi, kabab çəkdi. Yeyib, toqqanın altını bərkitdi. Doyandan sonra dönüb kişiye baxdı. Gördü kişi kiritmişsə durub, maddım-maddım baxır onun üzünə. Dedi:

– Əmi, özünü itirmə, bu şeyləri ki, mən yedim, pulu neçə eləyir?

Kişi dinmədi. Koroğlu gördü ki, kişi ondan qorxub. Çıxartdı taxılın da, öküzün də pulunu iki qat verib onu razı saldı. Sonra Düratı minib yola düşdü.

Dəlilər, xanımlar koroğludan çox nigaran idilər. Gözlərini yola dikib onu gözləyirdilər. Bir də gördülər ki, budu, Koroğlu gəlir. Gəlir, amma nesə gəlir, Dürat yedəyində, başın dikib aşağıya. Özü də elədi, elədi ki, elə bil dəyirmançıdı. Dəlilər, xanımlar o saat başa düşdülər ki, Keçəl Həmzə dəyirmanda Koroğlunu aldadıb, Qıratı qaçırdıb. Hamı başını aşağı saldı. Nə bir salam, nə bir kalam. Heç kefini, halını da soruşmadılar.

Koroğlu gəlib çatdı. Eyvaz onun qabağına çıxdı,

Koroğlu

Aldı görək nə dedi:

Təzə sövdagər olubsan,
Bu sövdan mübarək olsun!
Alış-veriş öyrənibsən,
Bu sövdan mübarək olsun!

Niyə girdin dəyirmanə?
Bizi qoydun yana-yana,
Atı verdin Kaloğlana?
Bu sövdan mübarək olsun!

Sən Eyvazı qoydun xəstə,
Get, somərddən mətləb istə.
De bir, neçə verdin üstə?
Bu sövdan mübarək olsun!

Koroğlu neçə-neçə səfərlərə getmişdi, amma heç olmamışdı ki, qayıdanda dəlilər belə eləsinlər. Amma bu dəfə... Hələ o bir tərəfə dursun ki, xanımlar onun üzünə baxmırdı, dəlilər salam vermirdi. Eyvazın töhmətli sözləri Koroğluya dağdan ağır gəlmişdi. Koroğlu elə bir hala düşmüşdü ki, az qalırdı gözlərindən yaş gəlsin. Sazı sinəsinə basıb qəmli-qəmli dedi:

Keçər dövrən belə qalmaz,
Şad ol, könül, nə məlulsan?!
Dəlilərim salam almaz,
Şad ol, könül, nə məlulsan?!

Geydiyim igid kürküdü,
Dünya Süleyman mülküdü,
Dövlət ki, var, əl çirkidi,
Şad ol, könül, nə məlulsan?!

Koroğlu

Koroğluyam, deyim sənə,
Od tutub alırdı sinə,
Aşığığım bəsdə mənə,
Şad ol, könül, nə məlulsan!

Dəlilər o qədər insimişdilər ki, bu sözlər də ürəklərini yumşaltmadı. Heç birisi Koroğlunun üzünə baxmadı. Hələ bəziləri başladılar dinib–danışmağa. Birisi dedi:

– İndi ki biz dəlilərin sözü Koroğlunun yanında bir çürük qozdur, day bizim burada qalmağımızdan nə çıxsın?

Söz Koroğluya asıq gəldi. Bir tərəfdən Qırat əldən getmişdi. Bir tərəfdən Həmzə kimi bir keçəlin biri onu aldatmışdı. Öz dərdi özünə bəs deyildi, indi də dəlilər belə deyirdilər.

Özünü saxlaya bilməyib birdən qayıtdı ki:

– Mən heç kəsi burada güslə saxlamıram. Kim getmək istəyir, çıxıb getsin. At mənimdir, vermişəm, özüm billəm.

Bu söz dəliləri götürdü. Hamısı vəlvələyə düşdü. Getmək üçün hazırlaşmağa başladılar. Nigar işi belə görəndə ayağa durdu. Dəlilər dayandılar. Nigarın dəlilər arasında o qədər hörməti var idi ki, bir sözünü iki eləməzdilər. Dəli Həsən qayıdıb oturdu. Eyvaz oturdu. Dəmirçioğlu oturdu. Dəlilər hamısı bir–bir qayıdıb oturdular. Nigar özü də onların arasında oturub, üzün də Koroğludan o yana çevirdi.

Bu məlul, müşkül vaxtında Nigarın küsməyi Koroğlunun ürəyini lap qubarlandırdı. Üzün ona tutub dedi:

Usa dağların başına,
Çıxmağı kimdən öyrəndin?
Sən mənim dəli könlümü
Yıxmağı kimdən öyrəndin?

Nə durubsan xaçın kimi?

Koroğlu

Maç görmədim maçın kimi,
Asıqlanmış laçın kimi
Baxmağı kimdən öyrəndin?

Ərisin dağların qarı,
Tökülsün çaylara sarı,
Koroğlunun gözəl yarı,
Küsməyi kimdən öyrəndin?!

Söz tamam oldu. Amma Nigar heç bir savab vermədi. Heç başını qaldırıb onun üzünə də baxmadı. Koroğlu gördü yox, bu elə belə küsmək deyil. Nigar da üz çevirib.

Bu, Koroğluya hamısından bərk yer elədi. Sazı döşünə basdı, görək nə dedi:

Ala gözlü Nigar xanım,
Üzün məndən niyə döndü?!
Sənə qurban şirin sanım,
Üzün məndən niyə döndü?!

Qoyun otlar quzu ilə.
Ayağının tozu ilə,
Müxənnətin sözü ilə
Üzün məndən niyə döndü?!

İgidin yatmasın baxtı,
Yana çevrilməsin taxtı,
Koroğlunun məlul vaxtı
Üzün məndən niyə döndü?!

Nigar bir tərs-tərs ona baxdı. Dedi:

– Sən işi o yerə çatdırmısan ki, dəlilərə gedin deyirsən?

Koroğlu

Ondan əlini uzadıb sazı onun əlindən aldı. Dedi:

Binadan gözəl olmayan
Telin qədrini nə bilir?
Çöldə gəzən boz sərçələr
Gülün qədrini nə bilir?

Kal qoşub kotan əkməyən,
Nanın süfrəyə tökməyən,
Arının qəhrin çəkməyən
Balın qədrini nə bilir?

Utan, qoç Koroğlu, utan!
Dağların damənin tutan!
Sənin kimi başa çatan
Elin qədrini nə bilir?

Ustad deyir ki, Koroğlu Nigar xanımın bu sözündən sonra bir kəlmə də kəsmədi. Öz taqsırını başa düşdü. Durub birbaş getdi, göy otun üstündə üzü üstə düşdü.

Üç gün, üç gesə tamam as, susuz yatdı.

Dəlilər də başa düşdülər ki, pis eləyiblər. Ona ürək dirək vermək yerinə bir az da ürəyini sıxıblar. Qəlbinə toxunublar. Nə qədər o yan–bu yanına keçdilsə, Koroğlu oyanmadı. Deyirlər ki, o belə vaxtlarında üzü üstə düşüb düz üç gün, üç gesə yatardı.

Dəmirçioğlu dedi:

– Nigar xanım, bu iş Eyvazla səndən aşasaq. Siz gərək onun ürəyini alasız.

Nigar dedi:

Yaxşı. Qoy yatsın. Durana masal siz dağılıb gedin. Gözünə görünməyin. Eyvaz onu mənim yanına gətirər, mən işi yoluna qoyaram.

Dəlilər tədbir tökməkdə olsunlar, sizə kimdən deyim Koroğludan.

Koroğlu

Üç günün tamamında Koroğlu yuxuda gördü ki, Toqatda Hasan paşanın qabağındadır, Qırat da altında. Diksinib yuxudan oyandı. Baxdı ki, Eyvaz oturub onun başının üstündə. Özü də elədi, elədi ki, birsə sözə bənddi ağlasın. Koroğlunun ürəyi Səməndər kimi alışdı, yandı. Sazı bağına basıb dedi:

Eyvaz, məndən nə istərsən,
Sandımı, başdımı, nədi?
Axıdırsan ala gözdən
Qandımı, yaşdımı, nədi?

Məslisdə dolanmır sağım,
Sinəm üstədən getməz dağın.
Tökülübdü qaş–qabağın,
Boranmı, qışdımı, nədi?

Dayan, qoç Koroğlu, dayan!..
Sözlərini elə bəyan!
Yatıbsan, qəflətdən oyan!
Gördüyün duşdumu, nədi?

Eyvaz dedi:

– Dur gedək! Dərilər, xanımlar səni gözləyir.

Koroğlu dedi:

– Yox, Eyvaz! Yalan deyirsən. Mən ki dəliləri, xanımları özümdən elə insitdim, onlar day bir də mənim üzümə baxmazlar.

Eyvaz nə qədər elədisə, Koroğlu durmadı. Dedi:

– Yox, Eyvaz! Mən gedib Qıratı gətirməyinsə onların üzünə çıxma bilmərəm.

Eyvaz dedi:

– Bu fikrə mən də razıyam. Di onda dur ayağa, geyin, yar–yaraq götür, get!

Koroğlu durdu ayağa. Elə bir addım atmışdı, bir də baxdı vallah kimdisə bir saz çalır, bir oxuyur ki, gəl görəsən. Qulaq verib gördü çalıb–oxuyan Nigardı.

Koroğlu

Amma elə çalır, elə oxuyur ki, göydə gedən quşlar az qalır qanad saxlayıb tamaşaya dursun.

Belə baxanda gördü Nigar Yağı qoruğunun yanındakı çəmənliyin başında dayanıb, üzünü də ona tutub deyir:

Ay ağalar, ay qazılar,
Ay bu gələn yar olaydı!..
Haqdan beləymiş yazılar,
Ay bu gələn yar olaydı!..

Bağçalar olmasın narsız,
Heyvalar olmasın barsız,
Heç gözəl olmasın yarsız,
Ay bu gələn yar olaydı!..

Ay bimürvət, çıxdı sanım,
Mücganların tökdü qanım,
Sənə qurban Nigar xanım,
Ay bu gələn yar olaydı!..

Eyvaz dedi:

– Gördün ki? Di gəl!

Koroğlu Nigara tərəf yönəldi. Gəlib çəmənə çatan da nə gördü? Burada bir məslis qurulub ki, gəl görəsən. Dəlilər, xanımlar hamısı geyinib, kesinib onu gözləyirlər.

Koroğlu məslisə girdi. Eyvaz özü saqi dolandırmağa başladı. Yedilər, içdilər, keflər kökəldi, damaqlar çağaldı, insiklik yaddan çıxdı. Yenə də əvvəlki kimi oldular. Koroğlu Keçəl Həmzənin işini nesə ki, olmuşdu onlara danışdı. Sonra sazı götürüb dedi:

Allahı çağırıb düşərəm yola,
Bu dərdi sinəmdə qala qoymaram.

Koroğlu

Qıratım həsrətədi, yolum gözləyir,
Düşmanlar əlində qala qoymaram.

Ah çəkərəm, hərdən köysüm ötürərəm,
Yola düşüb mətləbimi bitirərəm,
Ya ölərəm, ya Qıratı gətirərəm,
Ayı dolansa da ilə qoymaram.

Koroğluyam, qoç oğluyam, qoçam mən,
Çətindi ki, mərd meydandan qaçam mən,
Havada dövr edən tərlan quşam mən,
Sarlar şikarımı ala qoymaram.

Koroğlu ayaqdan geyindi, başdan qıfıllandı, başdan geyindi, ayaqdan qıfıllandı. Misri qılıns bağladı. Qalxan asdı. Əmud götürdü. Dava libasının üstündən bir kürk geyindi. Çiyinə də bir saz keçirtdi. Tək başına, payı-piyada Toqata yola düşdü. Az getdi, çox getdi, gesəni gündüzə qatdı, gündüzü gesəyə qatdı, özünü Toqat şəhərinə yetirdi. Baxdı ki, hava qaranlıqlaşır. Bir qarının qapısını döyüb dedi:

– Ay qarı nənə, bu gesəliyə məni qonaq saxlayarsanmı?

Qarı dedi:

– Niyə saxlamıram. Qonaq allah qonağıdı.

Koroğlu qarıya bir ovus pul verib dedi:

– İndi ki, elədi, al, mənə yemək hazırla!..

Qarı pulu çox görüb soruşdu:

– Pulun qalanını nə eləyim?

Koroğlu dedi:

– Qalanı nədi? Hamısına al!

Qarı soruşdu:

– Tək sanına bu qədər şeyi neynirsən?

Koroğlu gülüb dedi:

– Qonağım var. On adamlıq xörək bişir!

Koroğlu

Koroğlu içəri girib oturdu. Qarı da tez ayağa duryb bazara üz qoydu. Yağdan, düyüdən, ətdən alıb gətirib, on adamlıq xörək hazırladı.

Elə ki xörək hazır oldu, qarı gəldi ki:

– Yaxşı, xörək hazırdı. Sənin də yoldaşların gəlmədi. Bəs nə eləyək?

Koroğlu dedi:

– Onlar day gələsi olmadılar. Çək, gətir buraya!

Qarı dedi:

– Elə hamısını?

Koroğlu dedi:

– Bəli. Elə hamısını.

Qarı əvvəlsə inanmadı. Sonra gördü ki, yox balam, bu elə düz danışıq. Fikirləşdi ki, yaxşı, çəkib apararam. Bu day əcdaha–zad deyil ki... Bir qarnı var da... Yediyini yeyər, qalanı da mənim on–on beş günümə bədi.

Qərəz, qarı ortalığa yekə bir mis məsməyi qoyub plovu çəkdi. Məsməyi təpə kimi qalandı. Yazıq qarı nə qədər hıqqandı, məsməyini yerdən götürə bilmədi. Koroğlu işi belə görüb durub gəldi. Məsməyini götürüb evə gətirdi, ortalığa qoydu, qollarını da çırmayıb əyləşdi. Qarı fikirləşdi ki, mənim oturub bununla bir yerdə yeməyim yaxşı deyil. O, yeyər, doyar, qalanını da mən xırda–xırda yeyərəm.

Koroğlu qarını çağırdı ki:

– Qarı nənə, gəl yeyək!

Qarı dedi:

– Sən ye! Mən as deyiləm.

Koroğlu dedi:

– Nə yemisən ki, as deyilsən? Gəl! Sonra peşman olarsan.

Qarı dedi:

– Yox, sən ye! Mən elə qoxusu ilə doymuşam.

Koroğlu bir də dedi:

– Qarı nənə, gəl! Bax, sonra peşman olarsan ha...

Qarı genə də naz elədi. Koroğlu ilişdi plova. Birinci tikədə plovun ürəyi üzüldü. İkinci, üçüncü.. Qarı gördü bu bir–iki tikə də vursa, məsməyidə bir şey qalmayasaq. Düşdü əl–ayağa ki, alovdan şişəsəyəm. Ansaq day bir dəfə yemirəm

Koroğlu

demişdi, düşmüşdü boynuna. Yaxınlaşa bilmirdi. Elə –bu fikirdə idi ki, «ay allah, bir də çağıraydı, bir–iki tikə də mən yeyəydim».

Koroğlu dedi:

– Qarı nənə, gəl, peşman olarsan.

Qarı tez çökdü məsməyinin başına. Qərəz, yedilər, içdilər, qarınlarını doyurdular. Koroğlu bir düzəldi. Pələ bığlarını eşib, qulaqlarının dalına keçirdi. Qarı da ortalığı yığışdırdı. Əyləşib söhbətə başladılar.

Qarı soruşdu ki:

– Qonaq, sazından görürəm yanşaqsan. Amma heç bizim yerlərin yanşağına oxşamırsan.

Koroğlu dedi:

– Mən ahın anrı tərəflərindənəm. Bizim yerlərin adamları belə elə olur.

Qarı dedi:

– Yaxşı, evin–eşiyin, kürün–külfətin varmı?

Koroğlu baxdı ki, qarı bir təhər danışıq. Dedi:

– Yox. Təkəm. Heç kəsım yoxdu.

Qarı bir qımsandı. Dedi:

– Bəs niyə indiyə kimi evlənmemisən?

Koroğlu dedi:

– Nə bilim? Bir elə halal süd əmmişini tapa bilməmişəm.

Qarı güldü. Dodaqlar ki açıldı. Koroğlu baxdı ki, qarının ağzında diş adına birsə dənə kötük var.

Dedi:

– Qarı nənə, niyə soruşursan?

Qarı hirsələnib başladı donquldanmağa ki:

– Mənə qarı niyə deyirsən? Dişlərimə baxırsan? Hamısı nuzladan tökülüb.

Koroğlu dedi:

– Yaxşı, gəlin bası ol! Bundan sonra sənə gəlin, bası deyərəm.

Qarı dedi:

– Çox nahaq yerə. Mən hardan oldum sənın basın?

Koroğlu baxdı ki, qarının fikri başqadı. Dedi:

– Yaxşı, qarı nənə; sənın nəyin var, nəyin yoxdu?

Koroğlu

Qarı dedi:

– Dövlətindən hər şeyim var. Bax, evim var, həyatım var, inəyim var, danam var; toyuğum var, özü də hər gün yumurtduyur.

Koroğlu dedi:

– Kür–külfət sarıdan nəyin var?

Qarı irişə–irişə dedi:

– Heç nəyim. Elə mən də sənə kimi subay–salığam.

Koroğlu məsələni lap başa düşdü. Day dinmədi. Qarı gördü qonaq day danışmır, dedi:

– Sənə qonaqların gəlmədi. Bu sazı da ki, bir çalmadın.

Koroğlu dedi:

– Eybi yoxdu. Sabah gələrlər, çalarıq.

Qarı dedi:

– Sabah mən evdə olmayasağam. Həməzə beyin toyuna gedəsəyəm.

Koroğlu dedi:

– Nə Həməzə bəy? Həməzə bəy kimdi?

Qarı başladı ki:

– Həməzə bəy Hasan paşanın kürəkənidi. Çox igid oğlandı. Gedib, o Koroğlu var ha.. eşidibsən ki?

Koroğlu dedi:

– Hə. Eşitmişəm.

Qarı dedi:

– Hə, Həməzə gedib o Koroğlunun atını gətirib. Hasan paşa da ona beylik verib, üstəlik də qızı Dona xatını verir ona. Sabah toylarıdı. Mən də gəlinlərin, qızların içində olasağam.

Koroğlu soruşdu:

– Ay qarı nənə, belə ay gəlin xanım, bəs Koroğlunun o atını harada saxlayırlar?

Qarı dedi:

– Hasan paşanın tövləsində. Amma çər dəymiş deyirlər yaman bəddi. Yanına bir adam qoymur. Day Hasan paşanın tövləsində mehtər qalmayıb, hamısını şilküt eləyib. İndi arpa–samanını basadan tökürlər.

Koroğlu

Qərək, Koroğlu öyrənməlisini öyrəndi, bilməsini bildi. Ondən qarıya dedi:

– Gesə keçir. Gəlsənə yataq.

Qarı dedi:

– Nə olar? Elə mən də səhər tezdən toya gedəsəyəm. İstəsən sən də gələrsən. Bir az çalıb–oxuyarsən, nəmərdən–zaddan alarsən.

Qərək, gesəni yatdılar. Səhər Koroğlu durdu. Geyindi, kesindi. Qarını çağırıb bir ovus da pul verdi. Dedi:

– Əgər gesə gəldim, şeydən, meydən alarsən yeyərik. Yox, gəlmədim, özün üçün xəslərsən. Ansaq dayan, sənə bir–iki kəlmə sözüm var. Onu deyim, ürəyimdə qalmasın.

Bunu deyib Koroğlu sazı aşırđı, dedi:

Bir qarıya qonaq oldum,
Nə yaman çamxanası var.
Dövlətini xəbər aldım,
Bir inək, bir danası var.

Qarı gəlir bizə yavuq,
Elə bil ki, tutub soyuq,
Çəşdəliyə birsə toyuq,
Axşama qayğanağı var.

Qarı deyəndə tozlanır,
Gəlin deyəndə nazlanır,
Qabaqda qarpız gizlənir,
Dalında buzxanası var.

Koroğlunun hədyan işi,
Qovğadan açılmır başı,
Düşüb otuz iki dişi,
Bir kötük nişanası varı.

Koroğlu

Koroğlu sözünü qurtarıb sazı çiyinə saldı. Yavaş–yavaş gəlib Hasan paşanın imarətinə çatdı. Baxdı ki, bir toydu, bir toydu... gəl görəsən. Məslis paşa, bəy, xan, tasirlərlə doludu.

Bəli, eşitdilər ki, aşiq gəlib, hamı sevindi. Koroğlunu çəkib məslisə apardılar. Amma baxdılar ki, bu aşiq heç onlar görənlərdən deyil. Boy usa, kürəklər enli, süysün elədi ki, kəl süysünü kimi... Boynunun əti girdin–girdin, bığlar kəl buynuzu kimi. Sirindən–sifətindən zəhm tökülür. Məslisdəki paşalardan biri dedi:

– Aşiq, hara aşığısan?

Koroğlu dedi:

– Qafin anrı tayındanam, ağrın alım!

Paşa dedi:

– Koroğlunu tanıyırsanmı, aşiq?

Koroğlu dedi:

– Çox yaxşı tanıyıram. Bir dəfə o mənim başıma elə bir şiş gətirib ki, dünya durduqsa yadımdan çıxmıyasaq.

Hasan paşa soruşdu:

– Nə iş?

Koroğlu dedi:

– Paşa sağ olsun, o Koroğlunun bir çərən dəymiş atı var. Adına da Qırat deyərlər.

Paşalardan birisi istədi danışsın, Hasan paşa qoymadı Koroğluya dedi:

– Danış! Danış!

Koroğlu dedi:

– Hə, paşa, at çox yaxşı atdı. Amma ki, dəlidi. Günlərin bir günü yolla gedirəm. Elə bax bu saz da çiyimdə. Bir də onu gördüm ki, məni qamarladılar. Gözümü bağlayıb dik götürdülər. Hara getdik, nesə getdik, bilmədim. Bir də gözümü açdılar, baxdım ki, bir dağın üstündəyəm. Qabağında da bir kəlpeysərin birisi dayanıb. Sən demə, bura Çənlibel imiş, o kəl peysər də Koroğlu. İndi denən məni buraya nəyə gətiriblər? Sən demə, bu atın yenə də dəliliyi tutub. Nə qədər dava–dərman eləyirlər, bir şey çıxmır. Yanına adam qoymur ki, qoymur. Girinə kim keçirsə şil–küt eləyir. Axırda Koroğlunun bir kimyagər həkim dostu var, onu

Koroğlu

tapırlar. Həkim gorbagor deyir ki, bəs bu atın sini var. Gərək bunun yanında üç gün, üç gesə saz çalına, söz oxuna ki, bəlkə bunun sini yata. O vaxtlar hələ Koroğlu çalib–oxumaq bilməzdi. Sən demə, mən başı daşlını bunun üçün gətiribləmiş. Qərəz, başağrısı olmasın, məni itələyib saldılar bu atın yanına. O üç gündə mən nə çəkdim allah bilir. Day, o nesə deyərlər, anadan əmdiylim süd burnumdan gəldi.

Hasan paşa tez soruşdu:

– At nesə oldu? Sağaldımı?

Koroğlu dedi:

– Sağaldı! Elə Koroğlu da ondan sonra çalib–oxumaq binasını qoydu. Deyirlər indi genə də beşdə, on beşdə atın sini tutur. Day Koroğlu özy çalib–oxuyub onu sağaldır.

Yenə də paşalardan biri istədi danışsın, Hasan paşa gözünü ona ağartdı. Sonra aşpazı çağırdı ki:

– Apar, aşığı yedirt, içirt, doydu, sonra buraya gətir.

Aşpaz Koroğlunu götürüb aşpazxanaya apardı. Hasan paşa o qədər gözlədi ki, onlar məslisdən çıxdılar, ondan sonra yavaşsa paşalara dedi:

– Qoy yesin, doysun, gəlsin. Atın dərini dedi, dərmanını da özünə elətdirəsəyəm.

Paşalar hamısı onun bu fikrinə əhsən dedilər. Kef başlandı. Paşalar kef eləməkdə olsunlar, görək Koroğlu nesə oldu.

Aşpaz Koroğlunu gətirdi aşpazxanaya. Bir böyük sini plov çəkdi, bir qab da şərab töküb qoydu qabağına. Koroğlu soruşdu:

– Bu nədi?

Aşpaz dedi:

– Sənin üçün qoymuşam da... ye!

Koroğlu dedi:

– Ayə, bu heç mənim dişimin dibində qalmaz. Burada nə var ki, mən nə yeyim?

Aşpaz dedi:

– Evin yıxılsın, day ondan da artıq yeməyəsəksən ki? Gör bir nə qədərdir.

Koroğlu dedi:

Koroğlu

– Ayə, zarafat eləmə! Bəri elə görüm!

Əlini atıb qazanlardan birini çəkdi qabağına. Bir pənsə, iki pənsə, üçünsü pənsədə aşpaz baxdı ki, çıxdı qazmağa. Tutdu Koroğlunun əlindən ki:

– Sən olasan o inandığın, bir mənə de görüm sən kimsən? Hara adamısan?

Koroğlu elə bildi ki, aşpaz onu istəyən adamdı. Dedi:

– Koroğlunun adını eşidibsənmi?

Söz elə Koroğlunun ağızından çıxsaq aşpaz bağırdı. İstədi havar çəksin. Koroğlu dik qalxıb, tutdu onun hulqumundan. Yavaşsa belindən iki qatlayıb, basdı boş qazanın içinə. Ağızını örtüdü, özü də üstündə əyləşib, o biri qazanı çəkdi qabağına.

Qərək, neçə qazan boşaltdı bilmirəm, neçə tuluq boşaltdı bilmirəm, baxdı ki, day doyub. Özünü düzəltdi. Yağlı əlləri ilə bığlarını da eşib, durdu ayağa, gəldi paşaların məslisinə.

Hasan paşa soruşdu:

– Aşiq doydunmu?

Koroğlu dedi:

– Bəli, qurbanın olum. Doydum.

Hasan paşa dedi:

– De indi bir az çal, oxu, qulaq asağ.

Koroğlu sazı köklədi, dedi:

– Kimdən deyim?

Hasan paşa dedi:

– Sən deyirsən ki, Qıratı görmüsən. Bir az onun tə`rifindən de! Xasiyyətindən, nişanından oxu, görək nesə atdı.

Koroğlu dedi:

– Paşa sağ olsun, çərən dəymiş çox yaxşı atdı, birsə o sini olmaya.

Ondan sazı basdı döşünə, dedi:

Paşa, sənə nişan verim Qıratı,

Əbrişim ipəkdən yalı gərəkdi.

Bir mina boyunlu, usa sağrılı,

Bir yarım hoqqadan nalı gərəkdi.

Koroğlu

Armudı dırnaqlı, hündür boyunlu,
Meydana girəndə yüz min oyunlu,
Dəyirman mə`dəli, as qurd yeyimli,
Ortası qulana dolu gərəkdi.

Qaranlıq gesədə yol çaşırmayan,
Düşman qabağında ər düşürməyən,
Üstündə əl-ayaq yığsırılmayan
Koroğlunun atı dəli gərəkdi.

Söz talama yetdi. Hasan paşa dedi:

– Aşiq, dediyin haman o Qırat bu saat mənim tövləmədi. İndi de görüm,
mən ki onu Koroğlunun əlindən çıxartmışam, mən igidəm, Koroğlu?

Koroğlu dedi:

– Paşa, əgər doğrudan da belədisə, onda sən igid adamsan. Ansaq paşam,
igidlik ondu. Sən onun birini eləmişən. Qulaq as, o birilərini də sənə deyim:

Sənə deyim qoç igidin nişanın:
Aça yağılarla meydan gərəkdi.
Nərə çəkib atılarda ortaya
Qaç qabağından düşman gərəkdi.

Təslim deyib qəniminə enməyə,
Əsəl çağı yoldaşından dönməyə,
Düşman qabağında heç vaxt sinməyə,
Meydanlarda qızmış aslan gərəkdi.

Qoç Koroğlu meydan açıb öyünü,
Namərd sinəsinə çəkər düyünü.
As qurdlardan saldırmağa qoyunu
Qurd ağızlı qoçaq oğlan gərəkdi.

Koroğlu

Hasan paşa dedi:

– Aşiq birini eləmişəm. Doqquzunu da görərsən. İndi səni aparasağam Qıratın yanına. Bir bax, gör odu, ya yox?

Koroğlu bunu eşitsək sazı basdı bağrına, dedi:

Sanım Qırat, gözüm Qırat,
Yarəb, Qırat dururmu ola?! –
Hasan paşa mehtərlədi
Otun, suyun verirmi ola?!

Qırata xələt biçəndə,
Üstündə badə içəndə,
Şeşpər yalmandan keçəndə
Sərxoş–sərxoş yerirmi ola?

Qoç Koroğlu hanı, hanı?
Dostunla düşmanın tanı!
Qırat ilə Eyvaz xanı
Bir də gözüm görürmü ola?!

Söz tamam oldu. Hasan paşa ayağa durub dedi:

– Gedək, aşiq!

Koroğlu dedi:

– Paşa, gedək! Amma bubaşdan şərtimi sizə deyim. Hamımız belə gedək tövlənin ağzına. Mən Koroğlunun sözlərindən birini oxuyum. Siz də qapının deşiklərindən baxın. Əgər mənim çalmağım, oxumağım ata əsər elədi, sözüm yoxdu. Girərəm. Yox, əgər eləmədi, onda lap istəyir boynumu vur, mən onun yanına girən deyiləm. Mən ondan gördüyümü görmüşəm.

Paşa razı oldu. Koroğlu qabaqda, paşalar dalda düzəldilər yola.

Koroğlu

Hasan Paşa üzdə razı olmuşdu. Amma daldada adamlarına tapşırırmışdı ki, göz eləyəndə aşığı itələyib Qıratın yanına salsınlar. Qapını da bağlasınlar ki, bəlkə öz sanının qorxusundan atı sağalda.

Bəli, gəlhağəl hamısı bir yerdə gəlib çıxdılar tövlənin qabağına. Koroğlu qapının deşiyindən baxdı, gördü vallah Qırat elə bil qoxu alıb. Gözlərini dikib qarıya. Elə baxır, elə baxır ki, adamın ürəyi yanır. Tez geri çəkildi. Dedi:

– Hə, paşam, indi mən çalib oxuyasağam. Siz ata baxın.

Paşalar arı kimi suvaşdılar qapının çatlarına.

Koroğlu başladı:

Bizim elin dəliləri,
Girər meydana mərd olu.
Ölünsə meydandan qaçmaz,
Girəndə meydangərd olu.

Sarp qayalarda yurd olmaz,
Müxənnətə söz dərd olmaz.
Çaqqal əniyi qurd olmaz,
Yenə qurd oğlu qurd olu.

Dəlilərim fovsu–fovsu,
At minib düşman qovusu,
Belində misri qılınsı,
Koroğlu kimi mərd olu.

Qırat koroğlunun səsini eşitsək, az qaldı ki, tövləni başına götürsün. Elə oynadı, elə oynadı ki, gəl görəsən. Hasan paşa yanındakı adamlarda sağ islahat qoymadı. Sevindiyyindən onu dürtmələdi, bunu dirsəklədi. Hamısını çimdikdən keçirtdi. Koroğlu qurtarsaq Hasan paşa özün atdı onun üstünə ki:

– Aşıq, tez ol, gir içəriyə. Səni dünya malından qəni eləyəsəyəm. İndi Koroğlu tanıyar ki, biz kimik. Qoy indi beş özündən deyəndə, on da bizdən desin.

Koroğlu

Qapını açdılar, Koroğlunu itələyib saldılar Qıratın yanına. At Koroğlunu görsək kişnədi, elə kişnədi ki, dam–daş lərzəyə gəldi. Koroğlunun ürəyi atlandı. Sazı basdı döşünə, dedi:

Çənlibeldən səni deyib gəlmişəm,
Alma gözlüm, qız birçəklim Qırat, gəl!
Dəmir libas, polad geyib gəlmişəm,
Alma gözlüm, qız birçəklim Qırat, gəl!

Əzəldən biləydim sənin halını,
Əşrəfidən kəsdirərdim nalını,
Yüz gözələ toxudardım çulunu,
Alma gözlüm, qız birçəklim Qırat, gəl!

Neçə vaxtdı məni qoydun piyada
Müxənnətlər yaxşı yetdi murada.
Günbəgündən dərdim oldu ziyada,
Alma gözlüm, qız birçəklim Qırat, gəl!

Qabaqda qalırmı arpan səhərə?
Üzəngilər nə yaraşır yəhərə...
Dəlilər salmışdı məni qəhərə,
Alma gözlüm, qız birçəklim Qırat, gəl!

Mənim atım atım–atım atılar,
Qulaqları qarğı kimi çatılar,
Usuzluqda min tümənə satılar,
Alma gözlüm, qız birçəklim Qırat, gəl!

Koroğlu sözü qurtarıb sazı bir tərəfə qoydu. Qusaqlayıb atın üzündən–gözündən öpüb duz kimi yalamağa başladı. Qırat da burnunu onun qoynuna, qoltuğuna soxub elə iyləyirdi, elə iyləyirdi ki, elə bil inək balasını iyləyir.

Koroğlu

Koroğlu elə bil birdən yuxudan ayıldı. Öz-özünə dedi: «Ey dili-qafil, nə eləyirsən? Sən yağlı içindəsen. Özünü tanıdarsan». Tez qapıya yaxınlaşıb dedi:

– Paşa, indi siz bir az aralı durun, mən atı çıxardım, gəzdirim, bir az havazad dəysin. Sonra tapşırım özünüzə. Amma paşa, bilmirəm, gərək mənə razı salasan.

Hasan paşa dedi:

– Arxayın ol, aşıq! Səni qızıla quylayasağam. Amma hələ biz çəkilməmiş çıxartma. Zıyanlıq-zad eləyər.

Hasan paşa qabaqda, qalan paşalar da dalda daban aldılar. Haraya? Haraya? Birbaş qalanın bursuna. Orada oturub başladılar gözləməyə. Elə ki, paşalar getdilər, Koroğlu ətrafa baxıb gördü yəhər bir tərəfdədi. Götürüb basdı atın belinə.

Koroğlu atı yəhərləməkdə olsun, paşalar bursda gözləməkdə, sənə kimdən deyim, Keçəl Həmzədən.

Keçəl Həmzə olmuşdu Həmzə bəy.

Bu gün də ki toyu idi. Axırı ki, mətləbinə çatmışdı. Day dünyada bir kef var idi, o da Həmzədəydi.

Elə ki, toy günü oldu, səhər tezdən Həmzə durub bəy paltarını geyindi, bəy papağını başına qoydu, keçəlini örtdü, adamların gözündən yayınıb özünü verdi Dona xanımın pənsərəsinin qabağına.

Dona xanımın imarəti meydanın yanında idi. O, pənsərədə oturub, samaata tamaşa eləyirdi. Bir də gördü ki, budu, Həmzə bir tozlana-tozlana gəlir ki, elə bil xotkar oğludu. Gözlədi, gözlədi, Həmzə gəlib pənsərənin altına çatanda başını çıxarıb dedi:

– Ədə, Həmzə!

Həmzə səsindən onu tanıdı. Ürəyi meydan kimi açıldı. Tez başını qaldırıb dedi:

– San Həmzə! Həmzə deyən dillərinə Həmzə qurban olsun. Nə buyurursan?

Dona xanım dedi:

– Həmzə, görəsən mənim başı batmış atam mənə vermək üçün day-bir adam tapa bilmədi. Elə gərək sənə verəydi.

Həmzə dedi:

Koroğlu

– Xanım, hanı mənim kimi adam ki, o da tapaydı? Kim mənim kimi igid ola bilər ki, gedib Koroğlunun Qıratını gətirə?

Dona dedi:

– Ədə, keçəl, bəs sən heç utanmadın bir qızdan ötrü gedib elə bir igidin atını oğurladın?

Həmzə dedi:

– Xanım, niyə elə deyirsən? Bu, oğurluq deyil. Buna oğurluq deməzlər. Bu igidlikdi. Koroğlunun atını gətirmək özünü gətirməklə tən yaradı. Hələ bir az da ondan artıqdı.

Dona xanım dedi:

– Həmzə, indi ki belə oldu, bax, budu sənə deyirəm. Ya gərək gedib Koroğlunun özünü də gətirəsən, mən baxam görəəm o nesə oğlandı, ya da ki məndən sənə arvad olmayasaq.

Həmzəni gülmək tutdu. Usadan bir şaqqanaq vurdu, güldü. Dedi:

– Rəhmətliyin qızı, mən hələ onun dilsiz–ağızsız, qılınssız–qəməsiz atını gətirmişəm, atan onun əlində asız–avara qalıb. Day az qalıb ki, bütün osmanlı qoşunun yığıb buraya töksün, yenə də o atın öhdəsindən gələ bilmir. Koroğlu özü buraya gəlsə, gör nə olar? Onda gərək atan kəlmeyi–şəhadətini bu başdan deyə ki...

Ondan Həmzə dedi:

– Bir də ki, xanım, day iş işdən keçib. Bu gün bizim toyumuzdu. İnşallah mətləbimə çatıb, qoyasağam bu keçəl başı o mərmər döşün üstünə.

Dona xanım dedi:

– İstəyir bir toy olmasın, min toy olsun. Koroğlu buraya gəlməyinsə məndən sənə arvad olmayasaq.

Dona xanım sözünü deyib hirslə pənsərədən çəkildi. Həmzənin dərdi artdı. Qaldı məəttəl ki, nə eləsin. Bu da paşaya deyilməli söz deyil ki, gedib deyə, ya şikayət eləyə, ya qol kağızından–zaddan ala. Deyər, o da savabında–deyər ki: «Ay əfəl oğlu əfəl, sən məndən qız istədin, mən də verdim. Day gəlib sizə yer də salıb yığası deyiləm ki? Get, o sən, o da sənənin arvadın. Nə eləyirsiniz, özünüz bilərsiz». Dona xanım da ki yezid qızı yeziddi. Dediindən çətin dönə.

Koroğlu

Həmzə elə bu fikir-xəyalla gəlib çatdı meydana. Baxdı ki, meydanda qaça-qaçdı. Soruşdu:

– Ayə, nə var? Haraya qaçırsız?

Əhvalatı ona danışdılar. Həmzə belə baxanda gördü paşalar da hamısı dırmaşıblar bursa. Məsələn başa düşdü. Bildi ki, aşıq-zad sözdü. Gələn Koroğlu özündü. Tez özünü verdi tövlənin qabağına. Elə Həmzə tövlənin qabağında, tövlənin qapısı açıldı. Həmzə baxdı ki, bəli, qoç Koroğlu Qırat da yedəyində tövlədən çıxır. Tez yüyürüb üzəngini basdı ki:

– Koroğlu, söz dəyirmandakıdı.

Koroğlu belə baxanda gördü üzəngini basan Həmzədi. Dedi:

– Ayə, Kaloğlan! De görüm bir, qızı ala bildin, ya yox? Deyəsən sir-sifətini düzəldibsən.

Həmzə dedi:

– San Koroğlu, sir-sifətimi düzəltmişəm, qızı da almışam. Sənin bu gəlməyin də lap işi düzəltdi. Sən gəlməsəydin işim şuluq idi.

Koroğlu soruşdu:

– Nesə?

Həmzə Dona xanımın hər bə-qadağasını ona dedi. Koroğlu güldü, dedi:

– Ayə, bəs Hasan paşa hanı?

Həmzə dedi:

– Qıratın qorxusundan qaçıb dırmaşıb qalanın bursuna. İndi sənin Koroğlu olduğunu biləndə qorxuram qaça dırmaşa arvadının çiyinə.

Koroğlu dedi:

– Dayan, dayan, gör indi onun başına nə həngamə açasağam.

Həmzə dedi:

– Koroğlu, sən Qırat üçün gəlmişdin, onu da minmisən. Mən sənin yerinə olsam, səssiz-sədasız sürüb çıxıb gedərəm.

Koroğlu dedi:

– Əgər atı səssiz-sədasız aparsam, mən də olaram Həmzə də... Onda sənlə mənim aramda day nə təfavüt qalar?

Həmzə başını saldı aşağıya. Koroğlu dedi:

– Utanma! De görüm, bu qaladan çıxmaq üçün neçə yol var.

Koroğlu

Həmzə dedi:

– Beş. Ansaq gərək qoşun bəndləri kəsməmiş sən qaladan çıxasan. Yoxsa sonra çətin olar.

Koroğlu Həmzə ilə görüşüb, ata bir üzəngi göstərdi. At bayaq ha özünü yetirdi meydana. Süzüb düz dayandı meydanın ortasında. Hasan paşa dedi:

– Ayə, aşıq, bir o başa–bu başa sür görüm, nesə yeriyyir.

Koroğlu atı bir o başa, bir də bu başa sürdü. Hasan paşa dedi:

– Ayə, aşıq, sənin at minməyin də varmış ki... Nə yaxşı sürürsən?

Koroğlu dedi:

Laf eyləmə, Hasan paşa,
Ağır–ağır ellərim var.
Bir tamaşa eyləyəsən,
Qılınç çalan qollarım var.

Usa dağlardan daşlanı,
Ağır alaylar boşlanı,
Gəlsələr dava başlanı,
İgid–igid dəllərim var.

Mən anadan mərd olmuşam,
O Çənlibeldən gəlmişəm,
Koroğluyam, at minmişəm,
Yüz min belə fellərim var.

Koroğlu meydanda gərdiş eləməkdə olsun, eşit sənə deyim Həmzədən. Həmzə oradan birbaşa özün yetirdi Dona xanımın pənsərəsinə. Çağırdı ki:

– Ay Dona xanım! Ay Dona xanım!

Dona xanım gəldi pənsərəyə ki:

– Nə var, ədə?!

Həmzə dedi:

– Muştuluğumu ver! Gəlmişəm səni atanın toyuna çağırım.

Koroğlu

Dona xanım dedi:

– Ədə, nə danışırsan? Atamın toyu nədi?

Həmzə dedi:

– Atanın toyudu da... İndi bu saat başlanar. Səhər bizim toyumuz idi. İndi də Hasan paşanın toyudu. Bir meydana bax!

Dona xanım baxdı ki, meydanın düz ortasında bir oğlan Qıratın üstündə dayanıb. Dedi:

– Ədə, o kimdi elə?

Həmzə dedi:

– Dona xanım, axırı ki, bu bəhanən də kəsildi. Qoydum bu keçəl başı o mərmər döşün üstünə. Koroğludu, Koroğlu.

Dona xanım əvvəl inanmadı. Bir də baxanda gördü vallah bu atlı meydanda bir gərdiş eləyir ki... Üzün tutub Hasan paşaya deyir:

Muradbəyli derlər bizə.

Meydanda mərdlik işləni.

Qoç igiddən oğul törər,

Düşman gözündə beşləni.

Usa dağlarda duraram,

Çəkib bəzircan vuraram.

Gündə üç içki quraram,

Yüz min tümənlər xərsləni.

Hay deyəndə haylarım var,

Hoy deyəndə hoylarım var,

Qurdlarım var, ayılarım var,

Hay vursam şəhrin boşlanı

Koroğlu oxuyanda paşalardan biri əyilib Hasan paşaya dedi:

Koroğlu

– Hasan paşa, mənə nə deyəsəksən de, sənin bu aşığından gözümlə su içmir. Bu, deyəsən Çənlibel adamıdır. Hələ lap az qalırım deyəm ki, elə Koroğlu özünü.

Hasan paşa elə bil yatmışdı, yuxudan oyandı. Diksinib qalxdı. Dedi:

– Yox əşi. Yanı biz o qədər axmaq olduq ki, o gəlib bizi belə biləyinə sarıdı. Paşa dedi:

– Hasan paşa, sən mənim sözümlə qəribçiliyə salma! Bu Koroğludur. Adam yolla Həmzə bəyi çağırtdır, ondan soruşaq.

Həmzəni çağırtdılar. Hasan paşa soruşdu:

– Ayə, Həmzə bəy, bax gör o Koroğlu deyil ki?

Həmzə baxdı ki, Koroğlu Qıratın üstündə, bundan sonra min dənə Hasan paşa gəlsin, ona bir şey eləyə bilməz. Yalandan bir əlini gözlərinin üstünə qoyub baxdı, qışqırdı ki:

– Eviniz yıxılsın, Koroğlu olmayanda bəs kimdi? Atı ona kim verdi?

Elə bil ki, dünya, aləm Hasan paşanın gözlərində qaraldı. Tez qoşun böyüklərinə əmr elədi ki, bütün yolları, bəndləri tutsunlar. Qoşun hərəkətə gəldi. Koroğlu baxdı ki, qoşun yolun birini tutdu. Üzün Hasan paşaya tutub dedi:

Bir qasiddən xəbər aldım,
Beşdi qalanın yolları.
Hayqırdım tüplər dağıldı,
Boşdu qalanın yolları.

Bunu deyib Koroğlu özünü ikinci yola vurdu. Qoşun qabağı kəsdi. Koroğlu misri qılınsı çəkib özünü qoşuna vurdu. De birini, beşini, on beşini; qoşun dağıldı. Koroğlu atı vurdu yola. Gördü at çətinlik çəkir. Qəsdən yola o qədər daş tökmüşdülər ki... Koroğlu gördü atın ayaqları insiyəsək; bir tərəfdən də onu burslardan oxa basırlar. Atın başını döndərüb yenə meydana qayıtdı. Dedi:

Kamandar atar oxunu
Al eylədim mən çoxunu.
Qırat tökər nal–mıxını,

Koroğlu

Daşdı qalanın yolları.

Sözünü deyib özünü vurdu üçünsü yola. Bir tərəfdən Qırat, bir tərəfdən Koroğlu özü, day Hasan paşanın qoşununda qoşunluq qoymadılar. Qırıb tökdülər. Amma sən gəl ki qoşunun dalı kəsilmirdi. Biri ölürdü, beşi gəlirdi. Koroğlu yolların hansına özünü vurdusa aradan çıxma bilmədi. Day yollarda leş-leşin üstünə qalandı. Koroğlu təzədən atı meydana qaytardı. Dedi:

Koroğlu deməz yalanı,
Hay vursam ölkən talanı,
Leş-leşin üstə qalanı,
Leşdi qalanın yolları.

Toqat qalasının üç tərəfi quru idi, bir tərəfi su. Bu da ki Tona çayı idi. Hasan paşa qəsdən üç tərəfi tutdurub çay tərəfi açıq qoymuşdu ki, Koroğlunu ya bu yollarda öldürsünlər, ya da ki, özünü çaya vurub orada boğulsun. O bilirdi ki, Tona çayından salamat çıxmaq olmaz.

Koroğlu bir ətrafa baxdı. Bir də dönüb çaya baxdı. Sonra əyildi, Qıratın boynunu qusaqlayıb dedi:

Mindim Qıratın belinə,
Kaş ki, düşman yüz olaydı.
Çəkəndə misri qılınsı
Dərə, təpə düz olaydı.

Atı minmişəm gəzməyə,
Düşman bağrını əzməyə,
Tona çayını üzməyə
Qırat bir qəvvaz olaydı.

Verin yeddiillik xarası,
Paşalar gətirsin bası,

Koroğlu

Koroğlu çəkib qılınsı,
Düşman üzbaş olaydı.

Bunu deyib Koroğlu atı vurdu Tona çayına. At qulaqlarına qədər batdı suya. Su çıxdı Koroğlunun qurşağına. Koroğlu baxdı ki, su ata güs eləyir, at suya güs eləyir. Gördü yox, belə olsa su atı yıxasaq. Bir dəli nə`rə çəkib dedi:

Seyrana bənzər qaçışın,
Addımla, qurban qoluna!..
Tərlana bənzər uçuşun,
Əl çatmaz ipək yalına!..

Kəsdirrəm gümüşdən yəhər,
Tumarlaram axşam, səhər.
Götür burdan qaç bir təhər,
Sikkə vurdurram nalına!..

Koroğluyam, güman belə,
Deməyinən gəlməz dilə,
Məni çıxart Çənlibelə,
Qotaz düzdürrəm çuluna!

Koroğlunun sözləri ata elə bil qol-qanad verdi. Odu ha üzüb çaydan çıxdı. Koroğlu dönüb geriyə baxdı. Gördü Hasan paşa hələ də bursdadı.

Çağırıb dedi:

– Hasan paşa, bu dəfə bursa çıxdın əlimdən qurtardın. Görüm gələn dəfə haraya çıxasaqsan. Eybi yoxdu. Borslu borslunun sağlığını istər. Görüşərik.

Sözünü deyib Koroğlu yol başladı. Gəlhagəl, gəlhagəl, gəlib Çənlibelə çatdı. Qırat Çənlibelin qoxusunu alsaq elə kişnədi ki, dağlar, daşlar dilə gəldi. Dəlilər töküldülər. Atı tutdular. Koroğlunu düşürdüb gətirdilər. Hamı yığıldı.

Soruşdular ki:

– Koroğlu, danış görək nə elədin? Atı nesə gətirdin?

Koroğlu

Koroğlu ta dəyirmanda Həmzə ilə olan söhbətdən Tona çayınasan bütün əhvalatı danışdı. Dəlilər onu insitdiklərinə peşman oldular. Başlarını aşağı saldılar.

Koroğlu dedi:

– Utanmayın! Siz haqlı idiniz. Mən gərək e`tibar eləyib açarları ona verməyəydim. Ansaq bir işdi oldu. Amma siz də yadınızdən çıxarmayın ki, mən Koroğluyam.

Nigar xanım gördü Koroğlu yenə qızıdır. Tez söhbəti zarafata çevirdi. Dəlilərə göz basıb dedi:

– Koroğlu, biz sənin Koroğlu olmağın bilirik. Əgər bilməsəydik sən başına yığılmazdıq. Düzdü, igidsən, qoçaqsan, iş üzü bilənsən. Amma belə sir-sifətdən çox qarasan ey!..

Dəlilər hamısı gülüşdü. Koroğlu özü də güldü. Sonra sazı döşünə basıb dedi:

Mənə qara deyən gözəl,
Qaşların qara deyilmi?
Tökülübdü dal gərdənə,
Saçların qara deyilmi?

Çənlibeldə qurdum binə
Bənzəyirsən aya, günə,
Ağ üzündə dənə–dənə
Xalların qara deyilmi?

Koroğlu mayıldı sizə,
Qulaq verin saza, sözə,
Siyah sürmə ala gözə
Çəkibsən, qara deyilmi?